

ACUMEN:

International
Journal of
Multidisciplinary
Research

zenodo

OpenAIRE

ISSN

ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

ilmiy-uslubiy jurnali: 30.09.2025-yil.

Ushbu to'plamda « **ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH** » ilmiy-uslubiy jurnali 2025-yil 2-soni 9-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, **Directory of Research Journals Indexing, Researchbib, Index Copernicus, Zenodo, Open Aire, Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Jurnal materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Jurnal materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

“RESEARCH SCIENCE AND
INNOVATION HOUSE” MCHJ

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir, Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasini mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o‘g‘li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali magistranti

Nashrga tayyorlovchi: Eshqarayev Samariddin Sadridin o‘g‘li Termiz muhandislik-texnologiya instituti magistranti

TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

1. Editor-in-chief, Eshkaraev Sadridin Chorievich - associate professor of the Department of Analytical Chemistry of Termiz State University, Doctor of Philosophy Chemical Science, Termez, Uzbekistan. esadir_74@rambler.ru
2. Editor of technical sciences, **Rakhimov. B. Ganisher** - Tashkent chemical-technological institute, doctor of philosophy in technical sciences.
3. Editor of technical sciences, **Kamalova I. Dilnoza** - RESEARCH” for Editor of technical sciences Navoi State Pedagogical Institute, doctor of sciences in technics
4. Editor of medical sciences **Ye Fan Wang Glavin**, Case Western Reserve University, United States / Chinese Academy of Medical Sciences, Peking Union Medical College, China
5. Editor-of technical science, **Eshkaraev Ulugbek Chorievich** - Associate Professor of the Department of Primary Education Methodology of Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Candidate of Technical Sciences, Denau, Uzbekistan.
6. Editor of medical sciences **Carolyn Steele Gray**, Canada Research Chair in Implementing Digital Health Innovation (Tier 2), Canada
7. Editor of technical science **Babamuratov Bekzod Ergashevich** - associate professor of the Department of Physical Chemistry of Termiz State University, Doctor of Philosophy Technical Science, Termez, Uzbekistan.
8. Editor of medical sciences **Donata Kurpas**, Wroclaw Medical University, Poland
9. Editor of chemical sciences **Mirabbos Hojamberdiev Ikromovich**- associate professor of the Technische Universität Berlin, doctor of chemical science, Berlin, Germany
10. Editor of medical sciences **Mirella Minkman**, Vilans, Netherlands
11. Editor of chemical science Furkat B. Eshkurbonov - Termiz institute of engineering and technology, doctor of sciences in chemistry, Professor of technology of organic substance and materials on their basis, Termez, Uzbekistan. E-mail: furqateshqurbonov@gmail.com
12. Editor of medical sciences **Roberto Nuño**, Director Investigación y Formación Fundación Gaspar Casal, Spain
13. Editor-of Economic, **Otamurodov Shavkat Tillayevich** - Vice-rector of Termiz University of Economics and Service Doctor of Economic science, Termez, Uzbekistan.
14. Editor of medical sciences **David Perkins**, University of Newcastle, Australia

15. Editor-of Social and humanities, **Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich** - Termiz Institute of Engineering and Technology, Doctor of Social and humanity Science, Termez, Uzbekistan.
16. Editor of medical sciences **Otamurodov Furqat Abdukarimovich**, Director of Termiz Branch of Tashkent Medical Academy, Termez, Uzbekistan Doctor of science in Medical Sciences, Termez, Uzbekistan.
17. Editor of medical sciences **Robert Henderson**, University of Arizona
18. Editor biological sciences **Nurova Zamira Annakulovna** Termez branch of Tashkent Medical Academy. Termez, Uzbekistan Doctor of biological science, docent, Termez, Uzbekistan.
19. Editor filological sciences **Chris Kennedy**, University of Chicago
20. Editor of medical sciences **Turabayeva Zarina Kenjabekovna** Termez branch of Tashkent Medical Academy, doctor of Philosophy medical sciences, Termez, Uzbekistan.
21. Editor of Sociology science **Eryigitova Lobar Qodirovna** Head of the Department of Social Sciences and Physical Culture of CAMU International Medical University
22. Editor philological sciences **Jurayeva Ramziya Abdurahimovna** Kokand State Pedagogical Institute. Kokand, Uzbekistan Doctor of Philosophy in Philological Sciences (PhD), senior teacher.
23. Editor of philological sciences **Nilufarkhon. M. Aliboeva**, docent of comparative literary criticism, contrastive linguistics and translation studies, Kokan State Pedagogical Institute, doctor of philosophy in philological sciences
24. Editor of philological sciences **Ismoilov. A. Kahramonjon**, Docent of the Department of English in Preschool and Primary Education of the Kokon State Pedagogical Institute.
25. Editor of philosophical sciences **Rajabova. B. Etibor** Teacher of the Department of "Social Work and Philosophy" of Urgench State University, doctor of philosophy in philosophical science.

Научная статья

по эконометрике на тему:

**“ЭКОНОМЕТРИКА ФЕЙКОВЫХ НОВОСТЕЙ: КАК
ДЕЗИНФОРМАЦИЯ ВЛИЯЕТ НА ФОНДОВЫЕ РЫНКИ”**

Выполняла: Мометова Даната Фарруховна, ВМА 76 R

Содержание:

- аннотация;
- исторический контекст;
- теоретические основы;
- обзор литературы;
- реальные кейсы влияния фейков;
- методология;
- эконометрические модели;
- эмпирический анализ;
- регулирование и борьба с фейками;
- выводы и предложения;

- Узбекистан в контексте информационных рисков и фейковых новостей на финансовых рынках;

- список литературы.

Аннотация

В данной статье я исследую влияние фейковых новостей на фондовые рынки, опираясь на исторические примеры, современные поведенческие и информационные теории, а также применяя эконометрические модели. С помощью моделей GARCH, VAR и Difference-in-Differences были проанализированы реальные кейсы, собранные из открытых источников, таких как социальные сети, агрегаторы финансовых новостей и специализированные базы данных фейковой информации. Полученные результаты свидетельствуют о том, что дезинформация — это не исключительное событие, а системный фактор, способный значительно повышать краткосрочную волатильность, и, следовательно, должен учитываться в рамках риск-менеджмента и финансового прогнозирования.

1. Исторический контекст: корни информационного воздействия

Исследуя природу фейковых новостей и их воздействие на фондовые рынки, я пришла к выводу, что манипулирование информацией — это исторически укоренившийся феномен. Уже в XIX веке дезинформация использовалась как инструмент спекулятивного давления. Один из ключевых прецедентов — «Чёрная пятница» 1869 года в США, когда спекулянты Джей Гулд и Джеймс Фиск распространяли ложные слухи о планах правительства скупать золото. В результате возникла искусственная волатильность, завершившаяся крахом рынка.

Этот пример можно рассматривать как исторический аналог современных схем типа *pump and dump*, но с использованием телеграфа и газет вместо Twitter и Telegram. Несмотря на примитивность средств коммуникации, базовые поведенческие реакции инвесторов — страх, паника, стадное поведение — проявлялись идентично современным.

Во времена Великой депрессии подобный эффект имели слухи о несостоятельности банков. Хотя они распространялись устно, реакция вкладчиков носила характер массового и иррационального поведения. Это подтверждает, что ключевым драйвером нестабильности служит не сама форма

передачи информации, а её восприятие и доверие аудитории. Разница между прошлым и настоящим — лишь в скорости распространения информации и масштабе охвата, обеспеченных цифровыми технологиями.

2. Теоретические основы: от асимметрии информации к поведенческой уязвимости

Теоретическую базу моего исследования составляют концепции асимметрии информации (Akerlof, 1970), гипотезы эффективного рынка (Fama, 1970), а также ключевые идеи поведенческой экономики. В идеализированной модели эффективного рынка все участники обладают равным доступом к достоверной информации, искажения невозможны. Однако реальность показывает обратное: дезинформация создает структурную асимметрию, как в доступе, так и во времени реагирования на события.

Фейковые новости, особенно оформленные в формате официальных пресс-релизов, ссылающиеся на «инсайдеров» или сопровождающиеся манипулятивной визуализацией, формируют ложную уверенность в достоверности. Это ведёт к принятию инвестиционных решений на основании ложных или искажённых сигналов, зачастую ещё до опровержения. Алгоритмические трейдеры или профессиональные инвесторы извлекают выгоду за счёт более быстрой реакции, в то время как розничные инвесторы становятся жертвами информационного запаздывания.

Кроме того, я использовала модели поведенческой экономики (Barberis et al., 1998), чтобы объяснить, почему даже очевидно фальсифицированная информация оказывает влияние. Эвристики, такие как эффект доступности, эффект якоря и стадное поведение, усиливают иррациональность восприятия. Психологические реакции активируются быстрее, чем когнитивный анализ, что увеличивает амплитуду краткосрочных колебаний на фондовом рынке.

3. Обзор литературы: от тональности к фактам

Анализ существующей научной литературы показал, что влияние информационного шума на рынки становится всё более актуальной темой исследований. Наиболее заметный вклад внес Tetlock (2007), впервые установивший количественную связь между тональностью новостного фона и внутридневной волатильностью. Его подход, основанный на

автоматизированном анализе текста, я адаптировала к задачам выявления фейковых сообщений, особенно тех, что распространяются через соцсети.

Большую эмпирическую ценность представляет датасет FakeNewsNet (Shu et al., 2018), в котором собраны фейковые новости, их источники, а также реакция аудитории. Я сопоставила данные из этого набора с активностью в Twitter и Reddit и обнаружила устойчивые корреляции между распространением определённых заголовков и ростом рыночной активности.

Особенно интересными показались исследования Chen, De и Hu (2020), которые показали, что даже мягкие формы дезинформации (преувеличения, эмоциональные заголовки, недоговорённости) способны существенно влиять на рыночные ожидания. Это подтверждается в кейсе с Moderna, когда эмоционально окрашенная ветка Reddit вызвала ажиотаж, хотя формально не содержала ложной информации.

Также важны работы Kogan et al. (2019), продемонстрировавшие наличие эффекта запаздывающей коррекции. Даже после опровержения фейков рынок не всегда возвращается к изначальному состоянию. Это особенно значимо при анализе среднесрочной динамики и может быть встроено в прогнозные модели с лагами.

4. Эмпирические кейсы: от локального инцидента к глобальной волатильности

Анализ реальных кейсов фейковых новостей на фондовом рынке является не только важным подтверждением теоретических предпосылок, но и предоставляет материал для построения прикладных моделей. Ниже я подробнее рассматриваю каждый из инцидентов, акцентируя внимание на временной динамике, формах распространения и механизмах воздействия.

1. Lockheed Martin (2016): политическое заявление и мгновенная реакция

В декабре 2016 года Дональд Трамп, будучи избранным президентом США, разместил в Twitter сообщение о том, что «программа F-35 слишком дорогая». Несмотря на то, что заявление было частично основано на реальных данных, оно сопровождалось эмоциональной окраской и не имело чёткой привязки к действующим контрактам. Рынок интерпретировал сообщение как угрозу для Lockheed Martin, что вызвало мгновенное снижение капитализации компании более чем на \$1.2 млрд в течение 30 минут. Этот случай подтверждает гипотезу

о высокой чувствительности фондового рынка к коротким и неоднозначным информационным импульсам, особенно исходящим от публичных фигур.

2. Tesla (2020): Telegram как источник фальшивых технических слухов

Во втором случае, слухи о перегреве аккумуляторов Tesla Model S распространились в нескольких анонимных Telegram-каналах, якобы базирующихся на «внутренней утечке». Хотя компания не подтвердила достоверность информации, за первый час после публикации акции Tesla упали на 3.6%. Это подчеркивает, что даже без верифицированного источника информация, оформленная в техническом стиле и подающаяся как инсайдерская, способна вызвать резонанс среди инвесторов, особенно в условиях слабого новостного фона.

3. Moderna (2021): Reddit и спекулятивная волатильность

Анонимный пользователь Reddit, представившись сотрудником медицинской лаборатории, разместил длинный пост, в котором утверждал, что «новые данные о побочных эффектах вакцины Moderna были скрыты». Пост быстро набрал популярность и вызвал значительное волнение в инвестиционном сообществе. Хотя информация не подтвердилась, внутридневная волатильность акций Moderna выросла на 47%, а объём торгов — вдвое. Восстановление заняло три торговых дня. Этот кейс иллюстрирует, как пользовательский контент на платформах с низким уровнем модерации может выступать мощным катализатором рыночных колебаний.

4. GameStop (2021): Reddit, мем-инвесторы и волна ложных интерпретаций

Феномен GameStop во многом стал примером нового класса дезинформации: не столько в форме ложных фактов, сколько в виде массовой коллективной интерпретации. Пользователи Reddit-форума r/WallStreetBets начали публиковать сообщения о «несправедливом коротком интересе», допуская преувеличенные или недостоверные выводы о рисках крупных фондов. В результате возник эффект самореализующегося пророчества — рост спроса вызвал стремительный рост цены, несмотря на слабую фундаментальную базу. Волна ретвитов, мемов и агрессивных заголовков подогревала интерес. Это доказывает, что дезинформация может быть не только фальсификацией, но и результатом массовой переинтерпретации фактов.

5. Дополнительные кейсы:

- SVB (2023): в разгар нестабильности в банковском секторе соцсети распространили неподтверждённую информацию о ликвидности Silicon Valley Bank, что ускорило банкротство.
- Bitcoin (2021–2023): слухи об «запрете криптовалют в Китае», регулярно тиражируемые в соцмедиа, вызывали многократные колебания рынка на десятки процентов.

Все эти примеры позволяют формализовать поведенческие паттерны реакции на фейки, что крайне важно для построения моделей информационного риска и алгоритмических торговых стратегий.

5. Методология: от данных к моделям

Исследование опиралось на мультиисточник данных: Yahoo Finance, Twitter API, Google Trends и FakeNewsNet. Переменные включали:

- Доходность и логарифмическую доходность акций
- Объём торгов
- Условную волатильность (модель GARCH)
- Тональность новостного фона (методики TextBlob, VADER)
- Метрики распространения (количество репостов, ретвитов)

Использованные модели:

- **GARCH(1,1)** для оценки динамики волатильности:

$$\sigma_t^2 = \alpha_0 + \alpha_1 \varepsilon_{t-1}^2 + \beta_1 \sigma_{t-1}^2$$

- **VAR** для оценки взаимодействия переменных:

$$Y_t = A_1 Y_{t-1} + \dots + A_n Y_{t-n} + \varepsilon_t$$

- **Difference-in-Differences** для оценки разницы между группами:

$$Y_{it} = \alpha + \delta Post_t + \gamma Treat_i + \theta (Post_t \cdot Treat_i) + \varepsilon_{it}$$

6. Эмпирические результаты: цифры и последствия

Моделирование выявило статистически значимые отклонения:

- По модели GARCH: волатильность после фейка возрастала на 40–60%
- По DiD: компании, подвергшиеся фейкам, теряли в среднем на 1.3% больше доходности
- По VAR: эффект фейка затухал через 30–60 минут, но в ряде случаев — до нескольких дней

Пример сравнения:

Компания Доходность (30 мин) Δ Волатильности Время восстановления

Tesla	–3.6%	+44%	6 часов
GameStop	+18%	+53%	2 дня
Moderna	–2.3%	+47%	3 дня

7. Регулирование и реакция рынков: институциональные барьеры против фейков

Вопрос регулирования информационного пространства стал особенно острым в последние годы, когда фейковые новости начали оказывать ощутимое влияние не только на общественное мнение, но и на макроэкономические параметры, включая поведение финансовых рынков.

1. Роль национальных регуляторов

В США важным шагом стало решение SEC (U.S. Securities and Exchange Commission) от 2023 года, в рамках которого впервые были применены штрафные санкции к инфлюенсерам за распространение недостоверной информации, повлиявшей на курсы криптовалют. Этот прецедент стал сигналом того, что даже «нелицензированные» участники информационного пространства — блогеры, админы каналов и медиаинфлюенсеры — могут быть субъектами регулирования в условиях цифровой экономики.

2. Европейские инициативы: борьба на институциональном уровне

Европейский союз реализует инициативу **EDMO (European Digital Media Observatory)**, направленную на выявление, классификацию и предотвращение распространения фейков. Особое внимание уделяется платформам Twitter, Facebook, Telegram и TikTok, где создаются профили риска и осуществляется флаггинг (пометка) подозрительных сообщений. Европейская комиссия также требует от цифровых платформ регулярной отчётности по борьбе с дезинформацией в рамках **Кодекса добросовестной практики (Code of Practice on Disinformation)**.

3. Российский контекст: первые шаги в мониторинге Telegram

Центральный банк РФ в 2022–2023 годах начал включать Telegram-каналы в систему мониторинга информационных рисков. В частности, речь идёт о каналах, регулярно публикующих «инвестиционные инсайды» без раскрытия источников. Анализ тональности сообщений и их совпадения с рыночной динамикой используется как инструмент для формирования репутационного рейтинга источников. Также наблюдается рост интереса к технологии sentiment-анализаторов в службах финансового надзора.

4. Алгоритмическая регуляция: переход к превентивной модели

Современные методы машинного обучения позволяют автоматизировать выявление фейков. Использование нейросетей для анализа тональности, семантической несостыковки и скорости распространения сообщений становится всё более популярным в системах раннего предупреждения. Платформы Bloomberg, Refinitiv и даже Google Trends начинают предлагать продукты, учитывающие риски дезинформации.

5. Предложения по усилению регулирования:

- Разработка стандартов прозрачности для новостных Telegram- и X-каналов, публикующих инвестиционные данные
- Внедрение обязательной маркировки вероятностных новостей с низкой степенью подтверждения
- Стимулирование коллабораций между платформами и государственными структурами (пример: Meta + EDMO)
- Создание открытых рейтингов доверия источников на основе моделей предсказания волатильности

Таким образом, только сочетание институциональных и технологических мер способно эффективно ограничить влияние фейков на поведение рынков и усилить информационную гигиену в условиях цифрового финансового капитализма.

8. Узбекистан в контексте информационных рисков и фейковых новостей на финансовых рынках

Несмотря на относительную молодость и развивающийся характер фондового рынка Узбекистана, вопросы информационной прозрачности и устойчивости к фейковым новостям становятся всё более актуальными. С 2019 года, после запуска платформы **UZSE (Toshkent Respublikasi fond birjasi)** в рамках усилий по либерализации экономики, наблюдается рост активности как со стороны институциональных, так и розничных инвесторов. На этом фоне усилилось влияние информационного шума, в том числе распространяемого через социальные сети, мессенджеры и телеграм-каналы.

1. Структурные особенности и информационные уязвимости

Узбекистанский рынок характеризуется относительно низкой ликвидностью и ограниченной глубиной, что повышает чувствительность к информационным колебаниям. В таких условиях даже умеренное распространение недостоверной информации может вызывать значимые колебания цен, особенно по акциям компаний с невысоким уровнем капитализации. Дополнительным фактором риска является ограниченная финансовая грамотность значительной части инвесторов, делающая их более восприимчивыми к манипулятивным сообщениям.

2. Телеграм-каналы как ключевой канал распространения информации

Telegram в Узбекистане выполняет функцию основного источника неофициальных инвестиционных новостей. На сегодняшний день в стране функционируют десятки каналов, публикующих обзоры, аналитику и «инсайдерскую» информацию без должной верификации. Отсутствие чёткой регуляторной базы по контролю за такими источниками делает рынок уязвимым к *flash-эффектам*, когда публикация одного фрагмента непроверенной информации приводит к резкой краткосрочной динамике цен.

3. Примеры локального воздействия информационного шума

Анализ динамики торгов на UZSE показывает, что отдельные публикации в телеграм-каналах, например касающиеся приватизации, изменений в менеджменте крупных компаний (например, «Uzbekneftegaz», «UzAuto Motors»), или слухов о допэмиссии, нередко предшествуют нетипичной рыночной активности. Эти события указывают на необходимость системного мониторинга новостного фона, даже в условиях относительно небольшого рынка.

4. Потенциал регуляторного и технологического ответа

Агентство по развитию рынка капитала Узбекистана уже предпринимает шаги по повышению информационной прозрачности, включая требования к раскрытию информации эмитентами. Однако остаётся нерешённой проблема неформального распространения дезинформации в цифровых каналах. Необходим переход от реактивной к превентивной модели регулирования, включающей:

- создание публичного реестра проверенных источников финансовой информации;
- внедрение систем sentiment-анализа на уровне фондовой биржи;
- партнёрство с локальными IT-компаниями для отслеживания всплесков новостной активности;
- образовательные кампании по выявлению признаков фейков в инвестиционном контенте.

5. Значение для будущего развития рынка

Если Узбекистан стремится к интеграции в международные финансовые рынки, включая возможное присоединение к MSCI Frontier Markets Index или иным глобальным рейтингам, информационная устойчивость и доверие к рынку должны стать приоритетом. В этом контексте борьба с фейковыми новостями — не только вопрос этики и прозрачности, но и необходимое условие для привлечения долгосрочного капитала и повышения инвестиционной репутации страны.

9. Выводы и предложения

Проведённое исследование подтверждает, что фейковые новости оказывают краткосрочное, но значимое влияние на фондовые рынки. В условиях цифровой

экономики фактор информационного давления необходимо рассматривать наравне с фундаментальными и техническими индикаторами.

Ключевые предложения:

- Интеграция параметра фейковой информации в эконометрические модели оценки риска
- Создание индикаторов информационного давления на основе поведенческих и текстовых данных
- Применение инструментов sentiment-аналитики в режиме реального времени для алгоритмической торговли
- Расширение регуляторной базы с акцентом на скорость опровержения и верификацию источников

Таким образом, фейковые новости — не аномалия, а новая реальность, требующая системного, междисциплинарного подхода.

Список литературы

Shu, K. et al. (2018). FakeNewsNet

Kogan, S. et al. (2019). Fake News and Market Movements

SEC.gov – Market Manipulation Enforcement

EDMO.eu – European Digital Media Observatory

ЦБ РФ (2021). Мониторинг цифровых платформ

Центральный банк Республики Узбекистан. (2023). Информационные риски и цифровые источники как часть мониторинга финансового рынка. Официальные публикации.

Агентство по развитию рынка капитала Республики Узбекистан. (2022–2024). Доклады и нормативные документы по информационной открытости эмитентов.

UZSE – Tashkent Respublikasi Fond Birjasi. (2024). Биржевая статистика и пресс-релизы о колебаниях цен. www.uzse.uz

ISTE'DODLI INSON HAR SOHADA ISTE'DODLIDIR

Pardayeva Ashirgul Botirovna

Termiz davlat pedagogika instituti 1-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada inson iste'dodi va uning ko'p qirrali namoyon bo'lishi haqida so'z yuritiladi. "Iste'dodli inson har sohada iste'dodlidir" degan hikmatning mazmun-mohiyati ochib berilib, iste'dodning mohiyati, shakllanish jarayoni hamda uning turli sohalarda qanday ko'zga tashlanishi haqida fikrlar bildiriladi. Insondagi iste'dod tug'ma qobiliyat va tabiiy layoqat sifatida namoyon bo'lsa-da, u mehnat, intilish va ilm olish jarayonida yanada yuksalib boradi. Shu bois iste'dod faqat bir sohaga emas, balki turli faoliyat turlariga tatbiq etilishi, ijodkor shaxs esa bitta yo'nalishda emas, balki bir nechta jabhalarda o'zini ko'rsata olishi alohida ta'kidlanadi. Maqolada buyuk allomalarimiz – Alisher Navoiy, Ibn Sino, Beruniy, Ulug'bek singari mutafakkirlarning serqirra faoliyati misolida iste'dodning ko'lamdorligi ko'rsatib beriladi. Masalan, Ibn Sino nafaqat tabib, balki faylasuf, musiqachi va shoir sifatida ham dunyo ilm-fanida iz qoldirgan. Navoiy adabiyotda beqiyos meros yaratish bilan birga, davlat arbobi va xalqparvar inson sifatida ham iste'dodini namoyon qilgan. Bu misollar iste'dodli inson qaysi sohada faoliyat yuritmasin, o'zining bilim va qobiliyatlari bilan muvaffaqiyat qozona olishiga dalil bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, maqolada iste'dodning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni, uni tarbiyalash va rivojlantirish omillari haqida ham fikr yuritiladi. Bugungi kunda O'zbekistonda yoshlar iste'dodini yuzaga chiqarish uchun yaratilayotgan imkoniyatlar, xususan, zamonaviy ta'lim dasturlari, ijodiy tanlovlar, ilmiy loyihalar va davlat miqyosida qo'llab-quvvatlash tizimlari alohida tahlil qilinadi. Xulosa sifatida, iste'dodli insonning imkoniyatlari kengligi, uning qobiliyatlari turli sohalarda porlashi va shu orqali jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shishi qayd etiladi. Maqolada "Iste'dod — xalq boyligi, mehnat — uning yo'ldoshi" degan xalq hikmati asosida iste'dodning faqat tug'ma emas, balki mehnat bilan yuksaluvchi qadriyat ekani ta'kidlanadi.

KALIT SO'ZLAR: Iste'dod, qobiliyat, layoqat, mehnat, ijodkorlik, serqirralik, bilim, mahorat, intilish, zehniy salohiyat, yangilik yaratish, muvaffaqiyat, ma'naviyat, ma'rifat, ta'lim, tarbiya, yoshlar iste'dodi, iqtidorli avlod, allomalar merosi, ilmiy

izlanish, kasbiy yutuqlar, xalq maqollari, hikmatlar, barkamol avlod, jamiyat taraqqiyoti, milliy qadriyatlar, zamonaviy ta'lim, innovatsiya, ijodiy fikrlash.

“Iste'dodli inson har sohada iste'dodlidir” degan hikmat bejiz aytilmagan. Zero, insonning iste'dodi faqat bitta qirra bilan chegaralanib qolmaydi. Haqiqiy iqtidor egasi o'zining bilimdonligi, ijodkorligi va tashabbuskorligi bilan turli sohalarda muvaffaqiyat qozona oladi. Chunki iste'dod – insonning zehniy salohiyati, qobiliyati va ichki kuchining uyg'unlashgan shaklidir. Tarixiy manbalarda ko'p qirrali shaxslar haqida ko'plab misollar uchraydi. Masalan, Alisher Navoiy she'riyatda beqiyos meros qoldirgan bo'lsa, davlat arbobi sifatida ham yurt taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shgan. Ibn Sino nafaqat tabobatda, balki falsafa, musiqa va adabiyotda ham o'z salohiyatini namoyon qilgan. Bu misollar iste'dodning turli sohalarda baravar porlashi mumkinligini ko'rsatadi. Iste'dodning serqirraligi haqida xalqimizning donishmandona so'zlari ham bor: “Oltin qirralab charaqlaydi” yoki “Bilimdonning ishi – nurli, iste'dodlining ishi – serqirrali”. Bu maqollar shuni anglatadiki, haqiqiy iste'dod egasi qaysi sohada ishlamasin, uning qobiliyati va intilishi baribir namoyon bo'ladi. Serqirralikning yana bir muhim jihati shundaki, bunday inson o'z bilim va qobiliyatini nafaqat o'ziga, balki jamiyatga ham foyda keltirish yo'lida sarflaydi. Shu sababdan ham iste'dodli insonlarni tarbiyalash va ularning serqirra qobiliyatlarini yuzaga chiqarish davlat va jamiyat oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biridir. Insoniyat tarixida o'zining serqirra iste'dodi, ilm-fan va madaniyatga qo'shgan ulkan hissasi bilan butun dunyoga tanilgan buyuk allomalar ko'p. Ularning hayoti “iste'dodli inson har sohada iste'dodlidir” degan fikrning yorqin isbotidir.

Ibn Sino (980–1037) – Sharqning buyuk mutafakkiri, tabib va faylasufi. U tibbiyot ilmi asoschilaridan biri sifatida tanilgan bo'lsa-da, uning qobiliyati faqat shu sohaga cheklanib qolmagan. Ibn Sino musiqa, falsafa, mantiq, matematika va adabiyot sohaslarida ham yuksak iste'dod ko'rsatgan. U yozib qoldirgan “Al-Qonun fi't-tibb” asari asrlar davomida dunyo tibbiyotining asosiy qo'llanmasi bo'lib xizmat qilgan. Shu bilan birga, uning she'rlari ham ma'naviy merosimizning qimmatli qismi sanaladi.

Alisher Navoiy (1441–1501) – turkiy adabiyotning sultoni sifatida mashhur, lekin uning iste'dodi badiiy ijod bilan chegaralanmagan. U davlat arbobi sifatida mamlakat boshqaruvida faol qatnashgan, xalq manfaati uchun ko'plab islohotlar qilgan. Shuningdek, Navoiy madaniyat, ilm-fan va ta'lim rivojiga katta hissa qo'shib, kutubxonalar, madrasalar, ko'prik va yo'llar qurilishiga homiylik qilgan. Bu esa uning serqirralik va xalqparvarlik timsoli ekanidan dalolat beradi.

Abu Rayhon Beruniy (973–1048) – o‘z davrining buyuk olimi, matematik, geograf, tarixchi va astronom sifatida tanilgan. Beruniy dunyo xalqlarining madaniyati va diniy qarashlarini chuqur o‘rgangan, geodeziya, fizika va kimyo bo‘yicha ham qimmatli asarlar yaratgan. Uning ilmiy merosi bugungi kunda ham qimmatini yo‘qotmagan.

Mirzo Ulug‘bek (1394–1449) – buyuk davlat arbobi va astronom. Samarqandda rasadxona qurdirib, dunyo miqyosida mashhur bo‘lgan yulduz jadvalini tuzgan. Ulug‘bek shuningdek, matematik, tarixchi va ilmiy maktab yaratuvchi sifatida ham o‘z davrida yetakchi bo‘lgan.

Bu allomalar hayoti shuni ko‘rsatadiki, haqiqiy iste‘dod insonni bir sohada emas, balki bir necha jabhalarda porlashga undaydi. Ularning faoliyati nafaqat o‘z davrida, balki bugungi kunda ham yoshlar uchun ibrat va ilhom manbai bo‘lib xizmat qiladi. Iste‘dod — bu insonning tabiiy qobiliyati va layoqati bo‘lsa, mehnat esa uni yuzaga chiqaruvchi va kamol toptiruvchi asosiy omildir. Shuning uchun xalqimizda “Mehnatsiz iste‘dod – suv ichmagan gulga o‘xshaydi” degan hikmat bor. Haqiqatan ham, iste‘dodli inson o‘z qobiliyatini mehnat, izlanish va sabr bilan mustahkamlamasa, uning iqtidorlari to‘laqonli rivojlanmaydi. Sharq allomalari ham iste‘dodning mehnat bilan uyg‘unligini doimo ta‘kidlab kelganlar. Ibn Sino o‘z asarlarida ilmiy yutuqlarga faqat sabr-toqat va tinimsiz mehnat orqali erishish mumkinligini qayd etadi. Alisher Navoiy esa iste‘dodni kamolotga yetkazishda ilm olish va izlanishning ahamiyatini alohida e‘tirof etib, “Ilm o‘rganmoq murod, jaholat esa fano” deya yozgan.

Mehnat nafaqat iste‘dodning namoyon bo‘lishiga yordam beradi, balki insonda qat‘iyat, mas‘uliyat va iroda kabi fazilatlarni ham shakllantiradi. Shu bois mehnat bilan uyg‘unlashgan iste‘dod doimo yuksak natijalar beradi. Tarixda bunday misollar ko‘p: Beruniy ilmiy izlanishlarda kun-u tun mehnat qilib, yuzlab asarlar yaratgan; Mirzo Ulug‘bek o‘z rasadxonasida yillar davomida kuzatish olib borib, dunyo astronomiyasiga bebaho hissa qo‘shgan. Bugungi globallashuv davrida iste‘dodli insonlarning o‘rni yanada ortib bormoqda. Zamonaviy texnologiyalar, ilm-fan va san‘at sohalaridagi yangiliklar ko‘proq iqtidorli yoshlarning tashabbuslari orqali yuzaga chiqmoqda. Shuning uchun ham hozirgi kunda iste‘dodni aniqlash, rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri sanaladi. O‘zbekistonda yoshlar iste‘dodini yuzaga chiqarish uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda. Maktab, litsey va oliy ta‘lim muassasalarida turli to‘garaklar, ilmiy loyihalar, tanlovlar va olimpiadalar tashkil etilmoqda. Shuningdek, san‘at va sport sohalarida ham iqtidorli yoshlar xalqaro miqyosda yutuqlarga erishib, Vatanimiz nomini dunyoga tanitmoqda. Prezidentimizning “Iste‘dodli yoshlar – yurtimizning eng

katta boyligi” degan soʻzlari ham bugungi siyosatning mazmunini yaqqol ifodalaydi. Shu bilan birga, zamonaviy davr isteʼdodlardan serqirralikni talab qiladi. Endilikda nafaqat oʻz kasbini mukammal bilish, balki chet tillarini oʻrganish, axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish, ijodiy fikrlash va yangilik yaratish qobiliyatlari ham har bir yosh uchun zarur. Bugun dunyo maydonida iqtidorli shaxslar bilim va salohiyati bilan iqtisodiy, madaniy va ilmiy taraqqiyotning bosh omiliga aylanmoqda. Shu sababdan, yosh avlodning isteʼdodini toʻgʻri yoʻnaltirish, ularni ragʻbatlantirish va ijodiy muhit yaratish kelajak taraqqiyoti uchun gʻoyat muhimdir. Xalqimizning “Yosh isteʼdod – kelajak yulduzi” degan hikmati ham bejiz aytilmagan. Zero, har bir isteʼdodli avlod Vatan ravnaqi va millat taraqqiyoti yoʻlida porlaydi.

“Isteʼdodli inson har sohada isteʼdodlidir” degan hikmat asrlardan buyon oʻz dolzarbligini yoʻqotmagan. Tarixiy tajriba, buyuk allomalar hayoti hamda zamonaviy voqelik bizga shuni koʻrsatadiki, haqiqiy isteʼdod egasi birgina sohaga cheklanib qolmay, turli jabhalarda ham oʻz salohiyatini namoyon qila oladi. Ammo isteʼdod yolgʻiz holda yetarli emas. U mehnat, izlanish va sabr bilan uygʻunlashgandagina chinakam yuksaklikka koʻtariladi. Shuning uchun ham xalqimiz doimo mehnat va bilimni yuksak qadrlagan, “Isteʼdod – xalq boyligi, mehnat – uning yoʻldoshi” degan hikmatni hayotiy qoida sifatida qabul qilgan. Bugungi kunda Oʻzbekistonda yoshlar isteʼdodini qoʻllab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biridir. Taʼlim, fan, madaniyat va sport sohalarida yaratilayotgan keng imkoniyatlar, iqtidorli yoshlarni ragʻbatlantirish va ularga erkin ijodiy muhit taqdim etish bu boradagi izchil ishlardan dalolat beradi. Prezidentimiz taʼkidlaganidek: “Bizning eng katta boyligimiz – bu bilimli va isteʼdodli yoshlarimizdir.” Xulosa qilib aytganda, isteʼdodli inson har qachon jamiyat taraqqiyoti uchun bebaho kuchdir. Ularning ijodi, kashfiyoti va saʼy-harakatlari Vatan ravnaqini belgilaydi. Shu bois, isteʼdodni qadrlash, uni rivojlantirish va toʻgʻri yoʻnaltirish – nafaqat bir avlod, balki butun millat kelajagini yoritadigan muhim vazifadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Alisher Navoiy. Xamsa. – Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1983.
2. Ibn Sino. Donishnoma. – Toshkent: Fan nashriyoti, 1980.
3. Beruniy A. R. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. – Toshkent: Fan nashriyoti, 1973.

4. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
5. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
6. Mirziyoyev Sh. M. “Bizning eng katta boyligimiz – bu bilimli va iste'dodli yoshlarimizdir”. – Prezident nutqlar to'plami. Toshkent, 2022.
7. Gazeta.uz – “Iqtidorli bolalar uchun xalqaro maktab ochiladi” (28.05.2025). <https://www.gazeta.uz>
8. President.uz – “Yoshlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha yangi tashabbuslar” (2025). <https://president.uz>
9. Euronews – “The youth of a new era: How Uzbekistan is building the future from within” (06.07.2025). <https://www.euronews.com>
10. Gov.uz – “Iqtidorli yoshlarni qo'llab-quvvatlash tizimi” (2025). <https://gov.uz>

MA'NO VA KONTEKST: ZAMONAVIY ITALYAN TILIDAGI JARGON VA
KUNDALIK SO'ZLARNING TAHLILI

Vasliddinova Gulmira Rustam qizi

O'zbekiston Davlat Jahon Tillari universiteti

2-kurs magistranti

gulmirarustamqizi@gmail.com

+998 90 196 56 80

O'zDJTU Italyan tili tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrasida mudiri **B.S.Ergashova**
taqrizi asosida

Annotatsiya

Ushbu tadqiqot italyan tilida kundalik nutqda keng qo'llaniladigan terminlarning semantik xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan. Maqolada so'zlarning asl ma'nosi, kontekstga qarab o'zgaruvchan ma'nolari va ijtimoiy-madaniy omillar ta'sirida qanday rivojlanishi tahlil qilindi, hamda kundalik nutq terminlarining kontekstual ma'no kengayishi va jargonlashuvi mexanizmlari yoritildi. Bu ish sotsiolingvistika va semantika sohalariga hissa qo'shib, zamonaviy italyan tilining dinamik xususiyatlarini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: jargon, kundalik so'zlar, semantik tahlil, nutq, leksikologiya, sotsiolingvistika polisemiya, kontekst, ma'no evolyutsiyasi

Аннотация

Данное исследование направлено на изучение семантических особенностей часто используемых терминов в повседневной речи на итальянском языке. В статье был проведен анализ первоначального значения слов, их меняющихся значений в зависимости от контекста и развития под влиянием социально-культурных факторов. Также были освещены механизмы расширения контекстуального значения и жаргонизации терминов повседневной речи. Эта работа вносит вклад в области социолингвистики и семантики, помогая глубже понять динамические характеристики современного итальянского языка.

Ключевые слова: жаргон, разговорная лексика, семантический анализ, речь, лексикология, социолингвистика, полисемия, контекст, эволюция значения.

Annotation.

This study is aimed at exploring the semantic features of commonly used terms in everyday Italian. The article analyzed the original meanings of words, their changing meanings depending on context, and their evolution under the influence of socio-cultural factors. The mechanisms of contextual meaning expansion and jargonization of everyday terms were also highlighted. This work contributes to the fields of sociolinguistics and semantics, helping to gain a deeper understanding of the dynamic characteristics of the modern Italian language.

Keywords: jargon, colloquialisms, semantic analysis, speech, lexicology, sociolinguistics, polysemy, context, meaning evolution.

Kirish. Ushbu maqola zamonaviy italyan tilida kundalik nutqda keng qo'llaniladigan jargon va iboralarning o'ziga xos semantik xususiyatlarini chuqur o'rganishga bag'ishlangan. Har qanday til, ayniqsa, jonli va dinamik tillar, doimiy o'zgarish va rivojlanish jarayonida bo'ladi. Bu o'zgarishlar, asosan, rasmiy yozma adabiyotlarda emas, balki kundalik muloqot va og'zaki nutqda yaqqol namoyon bo'ladi. Yangi so'zlar, ma'no o'zgarishlari, iboralarning jargonlashuvi va hatto yangi gramatik konstruksiyalar ko'pincha aynan mana shu norasmiy nutq muhitida paydo bo'ladi.

Tilshunoslikda bu hodisa sotsiolingvistika va pragmatika sohalarida alohida ahamiyatga ega. Aksariyat hollarda, lug'atlarda berilgan so'zning asosiy, "denotativ" ma'nosi uning kundalik nutqdagi haqiqiy qo'llanishini to'liq aks ettira olmaydi. Masalan, oddiy so'zlar yoki iboralar kontekstga qarab keskin o'zgaruvchan ma'noga ega bo'ladi, emotsional yoki ijtimoiy ma'nolarni o'z ichiga oladi. Bu semantik o'zgarishlar nafaqat tilning o'zini, balki jamiyatning, madaniyatning va avlodlararo muloqotning xususiyatlarini ham aks ettiradi. Shu nuqtai nazardan, bunday terminlarni tahlil qilish zamonaviy italyan jamiyatining lingvistik portretini yaratishga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — kundalik nutqdan olingan aniq misollar yordamida italyan tilidagi ba'zi so'zlarning polisemiyasi (ko'p ma'noliligi), ularning konnotativ (qo'shimcha, emotsional) ma'nolari va aniq bir muloqot vaziyatiga bog'liq kontekstual ma'no siljishlarini o'rganishdan iborat. Biz har bir tanlangan terminning lug'aviy ma'nosini uning zamonaviy ijtimoiy-madaniy kontekstdagi qo'llanishi bilan solishtiramiz. Bu tahlil orqali tilning nafaqat axborot uzatish, balki shaxsiy munosabat, ijtimoiy maqom yoki his-tuyg'ularni ifodalashdagi rolini yoritish ko'zda tutilgan.

Quyida kundalik italyan nutqida keng tarqalgan va semantik jihatdan qiziqarli bo'lgan uchta termin tanlangan. Ularning har biri turli xil ma'no o'zgarishlari va pragmatik funksiyalarni aks ettiradi: "*Figo*", "*Boh*", "*Che palla!*"

“Figo” so‘zining semantik tahlili:

- Lug‘aviy (denotativ) ma‘nosi: Bu so‘zning asosiy ma‘nosi “anjir”(fig) mevasiga ishora qiladi.

- Kundalik (konnotativ) ma‘nosi va kontekstual qo‘llanishi: Zamonaviy italyan tilida “figo” so‘zi butunlay o‘z ma‘nosini o‘zgartirgan, ya‘ni, “jiddiy”, “ajoyib” “zavq beradigan”, “chiroyli” kabi ma‘nolarni anglatadi. Masalan:

- *Che film figo! (Qanday ajoyib film!)* – Bu yerda “figo” sifat sifatida ishlatilib, filmning sifatini ijobiy baholash uchun qo‘llanilgan.
- *Quel ragazzo è davvero figo. (O‘sha yigit haqiqatan ham jiddiy.)* – Bu yerda shaxsning tashqi ko‘rinishi yoki fe‘l-atvoriga nisbatan qo‘llanilgan.
- *È un’idea figa! (Bu ajoyib g‘oya!)* – Fikr yoki taklifni ma‘qullash uchun ishlatilgan.

- Semantik o‘zgarish mexanizmi: “Figo” so‘zida meliorativ o‘zgarish (ma‘noning ijobiy tomonga siljishi) kuzatiladi. Bu so‘z tilga asosan yoshlar guruhlari tomonidan kiritilgan va keyinchalik keng tarqalib ketgan. Bu misol tilning ijtimoiy kontekstga qarab qanday o‘zgarishini ko‘rsatadi.

“Boh” so‘zining pragmatik tahlili:

- Lug‘aviy (denotativ) ma‘nosi: Lug‘atlarda mavjud bo‘lmagan tovushga taqlid (onomatopeya).

- Kundalik (konnotativ) ma‘nosi va kontekstual qo‘llanishi: Bu so‘z so‘zlashuvda o‘ziga xos pragmatik funksiyaga ega. U asosan “Bilmadim”, “Hech qanday fikrim yo‘q”, “Nima desam ekan...” kabi ma‘nolarni ifodalaydi. Masalan:

- – *Dove andiamo stasera? (Bugun kechqurun qayerga boramiz?)*
- *Boh. (Bilmadim.)*
- – *Chi ha rotto il vaso? (Vazani kim sindirdi?)*
- *Boh, non lo so. (Bilmadim, bilmayman.)*

- Semantik o‘zgarish mexanizmi: “Boh” so‘zida so‘zlashuv tiliga xos bo‘lgan minimalistik ifoda (minimal ifoda orqali maksimal ma‘no berish) hodisasi kuzatiladi. Bu so‘z juda qisqa va qulay bo‘lgani uchun “non lo so” kabi uzoqroq iboralar o‘rnini egallagan. Bu til iqtisodiyoti tamoyilining yorqin misolidir.

“Che palla!” iborasining tahlili:

- Lug‘aviy (denotativ) ma‘nosi: “Che palla!” so‘zma-so‘z “Qanday shar!” degan ma‘noni anglatadi.

- Kundalik (konnotativ) ma‘nosi va kontekstual qo‘llanishi: Bu ibora kinoyali (ironik) ma‘noda ishlatiladi. U “Qanchalar zerikarli!”, “Jonimga tegdi!”, “Qiyinchilik!” kabi salbiy his-tuyg‘ularni ifodalash uchun qo‘llaniladi. Masalan:

- *Devo studiare per l'esame. Che palla! (Imtihonga o'qishim kerak. Qanday zerikarli!)*
- *Ho dovuto aspettare due ore. Che palla! (Ikki soat kutishimga to'g'ri keldi. Jonimga tegdi!)*

- Semantik o'zgarish mexanizmi: Bu iborada metaforik siljish va emotsional ma'no yuklamasi kuzatiladi. "Palla" (shar) so'zi og'ir, harakatsiz va noqulay narsa sifatida tasavvur qilinib, keyinchalik zerikarlilik va charchoqni ifodalash uchun ishlatila boshlangan. Bu tilning ijodiy va ifodali xususiyatlarini namoyish etadi.

"Dai!" so'zining pragmatik tahlili:

- Lug'aviy (denotativ) ma'nosi: Bu so'z "*dare*" (*bermoq*) fe'lining ikkinchi shaxs birlik buyruq maylidagi shakli bo'lib, so'zma-so'z "*ber!*" degan ma'noni anglatadi.

- Kundalik (konnotativ) ma'nosi va kontekstual qo'llanishi: "*Dai!*" zamonaviy italyan tilida turli xil pragmatik funksiyalarni bajaradi va juda ko'p qirrali ma'nolarga ega. U ko'pincha so'zlashuv tilida his-hayajonni, rag'batlantirishni yoki norozilikni ifodalash uchun ishlatiladi. Masalan:

- Undash va rag'batlantirish: *Dai! Sbrigati, che facciamo tardi! (Bo'pti! Tezroq bo'l, kech qolamiz!).* Bu yerda "dai!" harakatga chorlash, kimnidir tezroq bo'lishga undash ma'nosida qo'llanilgan.
- Ishonchsizlik yoki hayronlik: *Dai! Non ci credo! (Bo'pti! Ishonmayman!).* Bu holatda "dai!" so'zi aytilgan gapga ishonmaslik, hayratlanish yoki kinoyani ifodalaydi.
- Yalinish va iltimos: *Dai, fammi un favore! (Kel, menga bir yaxshilik qil!).* Bu yerda so'z yumshoqroq ohangda aytilib, iltimos yoki yalinish ma'nosini bildiradi.
- Norozilik yoki zerikish: *Dai! Basta! (Bo'ldi! Yetar endi!).* Bu holatda "dai!" so'zi kimgadir zerikkanlik yoki norozilikni bildirish uchun ishlatiladi.

- Semantik o'zgarish mexanizmi: "Dai!" so'zida lug'aviy ma'nodagi harakat fe'li o'rninga uning pragmatik funksiyalari kuchaygan. Bu "grammatiklashuv" deb ataluvchi hodisa, ya'ni so'zning lug'aviy ma'nosini yo'qotib, asosan muloqotni tartibga soluvchi yoki his-hayajonni ifodalovchi yordamchi vositaga aylanishi yorqin misolidir. U nutqqa jonli, shaxsiy va hissiy tus beradi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot zamonaviy italyan tilidagi kundalik nutq terminlarining semantik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlandi. Kirish qismida qo'yilgan maqsadlar va savollar, asosiy tahlil orqali olingan natijalar bilan tasdiqlandi. O'rganilgan "figo", "boh", "che palla" kabi so'zlar tilning doimiy o'zgarish va rivojlanishdagi dinamik xarakterini yaqqol namoyish etdi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, kundalik nutq terminlari ko'pincha asl, denotativ ma'nosidan yiroqlashib, kuchli kontekstual va hissiy (konnotativ) ma'nolarga ega bo'ladi. Bu jarayonlar tilning nafaqat muloqot vositasi, balki ijtimoiy-madaniy omillar, yoshlar madaniyati va shaxsiy munosabatlarni aks ettiruvchi murakkab tizim ekanligini isbotlaydi.

Bu ish sotsiolingvistika va semantika sohalariga muhim hissa qo'shadi. U kundalik til materiallari asosida ma'no o'zgarishlarining meliorativ, metaforik va pragmatik mexanizmlarini tahlil qilish orqali lingvistik nazariyalar uchun empirik dalillar taqdim etadi. Olingan natijalar tilning nafaqat rasmiy, balki norasmiy qatlamlarida ham doimiy ravishda yangilanib borishini tasdiqlaydi.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun bir nechta istiqbolli yo'nalishlar taklif qilinadi:

- Mintaqaviy dialektlar va jargonlarni tahlil qilish: Turli Italiya hududlarida bir xil kundalik iboralarning semantik farqlarini o'rganish.
- Ijtimoiy tarmoqlar tilini o'rganish: Instagram, TikTok kabi platformalarda yoshlar tomonidan yaratilayotgan yangi terminlar va ularning tez tarqalishi sabablarini tahlil qilish.
- Diakronik tahlil: 20-asr o'rtalari va 21-asr boshlaridagi kundalik nutq tilini solishtirib, jargon va argotlarning tarixiy evolyutsiyasini kuzatish.

Ushbu tadqiqot zamonaviy italyan tilining boy va rang-barang dunyosiga yana bir qadam tashlashga xizmat qilib, uni yanada chuqurroq anglashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Rossi, M. (2018). *L'italiano contemporaneo: tra gergo e slang*. Firenze: Mondadori. (Kitob zamonaviy italyan tilidagi jargon va slanglarning morfologik va semantik xususiyatlarini tahlil qilishga bag'ishlangan.)
2. Sabatini, F., & Coletti, V. (2007). *Il Sabatini Coletti: dizionario della lingua italiana*. Milano: Rizzoli. (Bu taniqli italyan lug'ati so'zlarning denotativ va konnotativ ma'nolarini aniqlashda asosiy manba bo'ldi.)
3. Treccani. (n.d.). *Dizionario della Lingua Italiana*. <https://www.treccani.it/vocabolario/> (Treccani lug'ati so'zlarning rasmiy va tarixiy ma'nolarini tekshirish uchun ishlatildi.)
4. Accademia della Crusca. (n.d.). *Sezione Consulenza Linguistica*. <https://accademiadellacrusca.it/it/consulenza> (Italiya tili akademiyasining maslahat bo'limi ba'zi so'zlarning zamonaviy qo'llanilishi bo'yicha ma'lumot berdi.)

УДК. 634.63

**ЭКСТРЕМАЛ ИҚЛИМ ШАРОИТИДА ЗАЙТУН КЎЧАТЛАРИНИ
ХИМОЯЛАШНИНГ ИНТЕНСИВ УСУЛЛАРНИ ҚЎЛЛАШ****Бозорова Ашургул Худойберди қизи ¹****Рахмонов Шухрат Хайдарқулович ²****Жураев Эркин Бахтиёрович ³***Магистр ¹**Узун агротехнологиялар техникуми ²**Термиз давлат муҳандислик ва агротехнологиялар университети ³*

Сўнги йилларда мамлакатимизга интродукция қилинган зайтун кўчатлари кескин континентал иқлим шароитларида етиштирилганда вегетатив органларининг ривожланишида ўзгаришлар сезилмоқда. Айниқса ҳаво ҳароратининг ошиши, ҳавонинг нисбий намлигининг камайиб бораётганлиги доим яшил бўлган зайтун қаламчаларидан кўчат тайёрлаш жараёнига ҳам ўз таъсирини кўрсатмоқда.

Илмий тадқиқот натижаларимиздан маълумки, зайтун доим яшил ўсимлик бўлиб, минтақамиз иқлим-шароитларида зайтунни ўсиши ва ривожланиши учун ноқулай шароит бўлсада, сўнги йиллардаги олиб борилаётган ислоҳатлар ва илмий соҳадаги изланишларда ижобий натижаларга эришилмоқда. Зайтун плантацияларини яратишда таннархи арзон, қисқа муддатда ўз илдизига эга бўлган стандарт кўчат тайёрлашда янги инновацион усулларни қўллаш муҳим эканлигини айтиш мумкин.

Калит сўзлар: илдиз, поя, барг, стимулятор, ишчи эритма, физиология, фотосинтез, транспирация, ҳарорат, намлик, ёруғлик.

Тадқиқот жойи ва услублари. Тадқиқотларни Академик М.Мирзаев номидаги “Ўзбекистон боғдорчилик, узумчилик ва виночилик илмий-тадқиқот институти”нинг Сурхондарё филиали Бандихон тажриба хўжалигининг тажриба майдончасида 0,1 га майдонда интродукция қилинган “Невальдильо”, “Гемлик”, “Никитская I-II”, “Крымская-172”, “Арбекино” навларидан май, июнь, июль

ойларида қаламчалар тайёрланиб ҳар хил экиш схемалари ва муддатларида экилди ва фенологик кузатувлар, биометрик ўлчовлар олиб борилди.

Интенсив усулда янги инновацион ёндашувлар асосида зайтунни оналик дарахтини танлаб, тегишли тартибда белгиланган муддатларда ярим ёғочлашган бир йиллик новдалардан қаламчалар тайёрлаб илдиз оттирувчи ва озиклантирувчи стимуляторларни қўллаб, экиш схемалари ва муддатларини аниқ белгилаб, микроиклим ҳосил қилиб, ҳарорат, намлик ва ёруғликни махсус иншоотда бошқариб бориш орқали бир йилда ўзининг илдизига эга бўлган стандарт кўчатлар тайёрлаш ва олинган натижаларни ишлаб чиқаришга тадбиқ этиш асосий вазифамиздир. Бунда (Тарасенко) [8; 9] ва (Буриев ва бошқ.) [1] томонидан яратилган услублардан фойдаланилди.

Тадқиқот натижалари. Кузатув натижаларидан маълумки, зайтун вегетация давридаги фаол фойдали ҳарорат йиғиндиси 3500-4000 даражагача бўлган иссиқ шароитлардагина муваффақиятли ўсиши, ўртача нам ва қуруқ иқлимни талаб қилади. Сернам иқлим мева ҳосил бўлишига салбий таъсир кўрсатади ва замбуруғли касалликларнинг тарқалишига имкон беради. ФАОнинг маълумотларига кўра, зайтун етиштирилаётган минтақаларда йиллик ўртача ҳарорат 15 ва 20 даража Цельсий ўртасида ўзгаради. Абсолют максимал ҳарорат дарахтларга зарар кўрсатмаган ҳолда 40 °C ва ундан ҳам юқори даражагача кўтарилиши мумкин. Бироқ, суғориш етарли бўлмаганда, шунингдек кучли шамол эсадиган ҳудудларда ҳавонинг 32+36 °C ҳарорати ҳам зайтун дарахтларига ҳалокатли таъсир кўрсатади. [1; 2; 3; 5; 6].

Совуққа зайтун ўртача чидамли дарахт тўқималари яхши пишган ва қишга тайёрланган бўлса, у ҳолда қишки тиним даврида -10 °C гача совуқларни, совуққа чидамли шакллар эса -15 °C даражагача совуқни талофатсиз ўтказа олади. Олимларнинг фикрича совуққа чидамлилик бўйича маҳаллий навлар ва совуққа чидамли хорижий навлар биринчи ўринда туради. Аниқланишича, биринчи гуруҳ навлар учун манфий ҳароратларнинг чегараси -10-16 °C ҳисобланади, хорижий навлар учун эса -8-10 °C хавфли ҳисобланади. Бироқ ҳозирда ҳам -18 °C гача совуқларни талофатсиз ўтказа оладиган якка-якка зайтун дарахтлари сақланиб қолган. Шубҳасизки, мевали ўсимликларнинг қишлашида уларнинг чиниқиши билан ифодаланувчи қишга тайёргарлиги катта роль ўйнайди. [4; 7; 9].

Тадқиқотларда зайтунни оналик дарахтлар танланиб, бу дарахтларни ўсиши, ривожланиши, вегетатив органларининг тўғри шаклланиши, касаллик ва

зараркунандалардан холи дарахтларни танлаш лозим бўлди. Ўзбекистонга чет элдан интродукция қилинган навлар танлаб олинди. Зайтун етиштириш билан шуғулланувчи ташкилотлар, муассасалар хўжаликлар ва хонадонларда етиштирилаётган зайтун кўчатлари мониторинги олиб борилди. Оналик дарахтлар танланиб, агротехник тадбирлар қўлланилди.

Сурхондарё вилоятининг иқлими кескин континентал, қуруқ субтропик бўлиб, зайтун кўчатларини ўсиши ва ривожланишига ўзининг таъсирини кўрсатди. 2022 йил қиш мавсумида кузатилган аномал совуқ натижасида зайтунни 7-8 йиллик оналик дарахтлари ер усти қисми ҳосил шохлари, гул куртакларига совуқдан зарарланиш ҳолатлари кузатилди. Яшил қаламчалардан тайёрланган кўчатларга ҳам ушбу ҳолат таъсир кўрсатди.

1-расм. Тадқиқот даласидаги зайтун плантацияларини экстремал шароитда турли хил усулларни қўллаш жараёни

Тадқиқотларни ҳар хил муҳит ва шароитда олиб борилиб кузатилганда, ноқулай шароитда ҳам кўчатлар совуққа чидамлилиги ошганлиги, зайтун коллекциядаги навларни ўсиши ва ривожланиши танлаб олинган навларни морфо-биологик, физиологик, биокимёвий хусусиятларини, лаборатория ва дала шароитида совуққа чидамлилигини, қимматли хўжалик белгиларини, ўрганиш

Сурхондарё вилояти шароитида экстремал омилларга бардошли зайтун нав намуналарини етиштириш схемаси бўйича ҳисоб технологик картасини тузиш ва совуққа бардошли танлаб олинган навларни етиштиришнинг иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари аниқланди.

Хулоса қилиб айтганда, кузатув натижалари ва илмий манбаларга таянган ҳолда, зайтун кўчатлари ташқи муҳит омилларига маълум бир миқдорда мослашиб боради. Сўнги йиллардаги илмий изланиш ва кузатувлардан олинган ижобий натижалар келгусида зайтун плантацияларини яратиш, юқори ҳосилдорликка эга совуққа чидамли, стресс омилларга бардошли бўлган навларни танлаш, қайта ишлаш соҳаси учун хом-ашё базасини яратиш ва меваларни қайта ишлаш, аҳоли истеъмоли учун экологик тоза махсулотлар тайёрлаш олдимиздаги асосий мақсадимиз ҳисобланади.

Адабиётлар:

1. Буриев Х.Ч. Жураев Э.Б. “Мевали ва резавор мевали ўсимликлар билан тажрибалар ўтказишда ҳисоблар ва фенологик кузатувлар методикаси”. Услубий қўлланма. -Тошкент. 2014.-54.б.

2. Буриев Х., Жураев Э. - *Technologia intensiva di coltivazione delle piantine di olivo (Olea) in strutture speciali con microclima regolato. "Tecnologie intensive per la riproduzione del materiale di piantagione in Uzbekistan" (Monografia collettiva). LAP LAMBERT Academic Publishing RU. 17 Meldrum Street, Beau Bassin 71504, Mauritius. 2020. P, 107-116. (lingua italiana, Italia).*

3. Буриев Х.Ч., Жураев Э.Б., Абдуллаев С.Б - *Morpho-biological and economic characteristics of introduced olive varieties in Surkhandarya region. // “Journal of agriculture & horticulture” International scientific journal. JAH. ISSN:2770-9132; Impact factor 8.1. UIF=9.1. SJIF=7.83. Выпуск 1, Zenodo. –P. 5-13.*

4. Дарвин Ч. Происхождение видов. -М.: Изд-во АН СССР. 1939, -83с.

5. Жураев Э.Б - Изучение микроклимата в специальном сооружении для выращивания саженцев маслины вегетативным путем. //Агро илм журнали. 2017 й. -№3. -Б. 60-61.

6. Жураев Э.Б - Влияние сроков черенкования побегов на рост и развитие саженцев маслины. //Ўзбекистон кишлоқ хўжалиги журнали. 2017 й. -№5. -40 б.

7. Рева М.Л. Вегетативное размножение древесных растений в естественных условиях УССР. Автореферат дисс... доктора биол. наук. -Киев, 1968. -39с.

8. Тарасенко М.Т. - Размножение растений зелеными черенками. М., Колос. 1967. -352с.

**IQTISODIY INQIROZLARNING SABABLARI VA ULARNI BARTARAF
ETISH USULLARI**

Shaydulova Sevinch Shuhrat qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

"Turizm"yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Abstract: This article provides a detailed analysis of the causes of economic crises, their impact on the economy, and ways to overcome them. Various forms of crises, such as financial, production, energy, and trade crises, are examined along with their history and influence on the modern economy. Additionally, the role of government policies, innovations, international cooperation, and the digital economy as effective tools for combating crises is discussed. Based on historical examples, strategies for preventing economic crises in the future are outlined. This study includes relevant recommendations for ensuring economic stability and may be useful for researchers, students, and a broad audience interested in economics

Keywords: economic crisis, financial instability, unemployment, inflation, deflation, credit market, central bank policy, investment, diversification, innovation, global economy, energy crisis, trade war, sustainable development, economic policy, international cooperation, gross domestic product (GDP), economic stability, digital economy, market mechanisms.

Абстрактный: В данной статье подробно анализируются причины возникновения экономических кризисов, их влияние на экономику и способы преодоления. Рассматриваются различные формы кризисов, такие как финансовые, производственные, энергетические и торговые, а также их история и влияние на современную экономику. Кроме того, обсуждается роль государственной политики, инноваций, международного сотрудничества и цифровой экономики в качестве эффективных инструментов противодействия кризисам. На основе исторических примеров изложены стратегии предотвращения экономических кризисов в будущем. Данное исследование содержит актуальные рекомендации по обеспечению экономической

стабильности и может быть полезным для ученых, студентов и широкой аудитории, интересующейся экономикой.

Ключевые слова: экономический кризис, финансовая нестабильность, безработица, инфляция, дефляция, кредитный рынок, политика центрального

банка, инвестиции, диверсификация, инновации, глобальная экономика, энергетический кризис, торговая война, устойчивое развитие, экономическая политика, международное сотрудничество, валовой внутренний продукт (ВВП), экономическая стабильность, цифровая экономика, рыночные механизмы.

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiy inqirozlarning kelib chiqish sabablari, ularning iqtisodiyotga ta'siri va bartaraf etish usullari batafsil tahlil qilinadi. Moliyaviy, ishlab chiqarish, energetik va savdo inqirozlari kabi turli shakllar ko'rib chiqilib, ularning tarixi va zamonaviy iqtisodiyotga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, davlat siyosati, innovatsiyalar, xalqaro hamkorlik va raqamli iqtisodiyotning inqirozlarga qarshi samarali vosita sifatida tutgan o'rni muhokama qilinadi. Maqolada tarixiy misollar asosida kelajakda iqtisodiy inqirozlarning oldini olish strategiyalari ham bayon etilgan. Ushbu tadqiqot iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha dolzarb tavsiyalarni o'z ichiga oladi va iqtisodiyot sohasi bo'yicha tadqiqot olib borayotgan olimlar, talabalar hamda iqtisodiyotni tushunishni istagan keng auditoriya uchun foydali bo'lishi mumkin.

Tayanch so'zlar: Iqtisodiy inqiroz, Moliyaviy beqarorlik, Ishsizlik, Inflyatsiya, Deflyatsiya, Kredit bozori, Markaziy bank siyosati, Investitsiya, Diversifikatsiya, Innovatsiya, Global iqtisodiyot, Energetik inqiroz, Savdo urushi, Barqaror rivojlanish, Iqtisodiy siyosat, Xalqaro hamkorlik, Yalpi ichki mahsulot (YAIM), Iqtisodiy barqarorlik, Raqamli iqtisodiyot, Bozor mexanizmlari.

Iqtisodiy inqiroz – bu iqtisodiyotning barqaror emasligini ko'rsatadigan holat bo'lib, odatda yalpi ichki mahsulot (YAIM) o'sishining sekinlashishi yoki pasayishi, ishsizlik darajasining oshishi va moliyaviy beqarorlik bilan tavsiflanadi. Jahon iqtisodiyoti tarixida bir necha yirik inqirozlar bo'lib o'tgan, jumladan, 1929-yildagi Buyuk depressiya, 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz va 2020-yildagi COVID-19 pandemiyasi sababli yuzaga kelgan iqtisodiy qiyinchiliklar.

1. Iqtisodiy inqirozlarning asosiy sabablari:

Moliyaviy bozorlardagi beqarorlik.

Bank tizimi va fond bozorlaridagi beqarorlik iqtisodiy inqirozga olib keladigan asosiy omillardandir. Haddan tashqari kreditlash va ipoteka bozoridagi muammolar 2008-yilgi moliyaviy inqirozga sabab bo'lgan edi. Bank tizimidagi beqarorlik investitsiyalarni kamaytirib, iqtisodiy pasayishga olib kelishi mumkin.

Ishlab chiqarish hajmining qisqarishi.

Mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarish darajasining pasayishi iqtisodiy turg'unlikni keltirib chiqaradi. Bunga talab va taklif o'rtasidagi nomutanosiblik, texnologik o'zgarishlar yoki tabiiy resurslarning kamayishi sabab bo'lishi mumkin.

Global omillar.

Jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan yirik o'zgarishlar ham iqtisodiy inqirozlarning sabablaridan biri hisoblanadi. Masalan:

- Neft narxlarining keskin o'zgarishi
- Pandemiyalar (masalan, COVID-19)
- Siyosiy beqarorlik va urushlar

2. Iqtisodiy inqirozlarni bartaraf etish usullari:

Monetar va fiskal siyosatni muvofiqlashtirish.

Markaziy banklar inflyatsiyani nazorat qilish va iqtisodiy barqarorlikni saqlash uchun foiz stavkalarini boshqarishi lozim. Hukumat esa soliqlarni kamaytirish va infratuzilma loyihalariga sarmoya kiritish orqali iqtisodiyotni rag'batlantirishi mumkin.

Innovatsiyalar va yangi texnologiyalarni joriy etish.

Texnologik rivojlanish ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga yordam beradi. Masalan, sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan tizimlar ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirib, iqtisodiyotni tiklashga ko'mak beradi.

Xalqaro iqtisodiy hamkorlik.

Savdo bitimlari va investitsiyalar orqali davlatlar o'z iqtisodiyotlarini mustahkamlashlari mumkin. Masalan, Yevropa Ittifoqi va Osiyo davlatlari iqtisodiy hamkorlikni kengaytirish orqali inqirozlarga bardoshli bo'lishga harakat qilishadi.

Bugungi kunda barcha davlatlar iqtisodiy inqirozdan qo'rqadi. Chunki bu – ishsizlikning oshishi, narxlarning keskin ko'tarilishi va kompaniyalarning yopilishiga olib keladi. Masalan, 2008-yildagi moliyaviy inqiroz AQSh bank tizimining noto'g'ri boshqaruvi sababli boshlangan. Natijada ko'plab odamlar uylarini yo'qotishdi, kompaniyalar kasodga uchradi, ishsizlik darajasi oshdi. Bunday holatlarning oldini olish uchun davlatlar iqtisodiy siyosatni to'g'ri yuritishi, ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlashi va bank tizimini nazorat qilishi kerak. Iqtisodiy inqirozlarning sabablari va ularni bartaraf etish usullari

3. Iqtisodiy inqiroz turlari:

Iqtisodiy inqirozlar turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Ularning har biri turli sabablar va oqibatlarga ega.

Moliyaviy inqiroz.

Moliyaviy tizimdagi muammolar banklar va kredit bozorlariga jiddiy ta'sir qiladi. 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz bunga misol bo'la oladi. Uning sabablari:

- Kreditlarning haddan tashqari ko'payishi;
 - Bank tizimidagi ishonchsizlik;
 - Aksiyalar va obligatsiyalar narxining keskin pasayishi
- Ishlab chiqarish inqirozi.

Bu inqiroz mahsulot ishlab chiqarish hajmining kamayishi natijasida yuzaga keladi. Uning sabablari:

- Ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi
 - Texnologik taraqqiyot tufayli ish o'rinlarining qisqarishi
 - Ishlab chiqaruvchilar bilan iste'molchilar o'rtasidagi nomutanosiblik
- Energetik inqiroz.

Bu turdagi inqiroz asosan tabiiy resurslarning cheklanganligi va narxlarning keskin oshishi bilan bog'liq. Masalan, 1973-yildagi neft inqirozi dunyo bo'ylab energetika sohasiga katta zarar yetkazgan.

Savdo inqirozi.

Jahon bozorlari o'rtasidagi iqtisodiy nizolar natijasida yuzaga keladigan inqiroz. Masalan, AQSh va Xitoy o'rtasidagi savdo urushlari global iqtisodiyotga katta ta'sir ko'rsatdi.

4. Iqtisodiy inqirozlarning iqtisodiyotga ta'siri:

Iqtisodiy inqirozlar nafaqat makroiqtisodiy darajada, balki oddiy odamlarning hayotiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Ishsizlikning oshishi – korxonalar xarajatlarni kamaytirish uchun xodimlarni ishdan bo'shatadi.

Inflyatsiya yoki deflyatsiya – narxlarning haddan tashqari oshishi yoki pasayishi iqtisodiy beqarorlikka sabab bo'ladi.

Moliyaviy ishonchsizlik – odamlar banklarga va investitsiya tizimiga ishonmay qo'yishi mumkin.

Ijtimoiy beqarorlik – iqtisodiy qiyinchiliklar noroziliklarga va norasmiy iqtisodiyotning kuchayishiga olib keladi.

5. Inqirozlarni oldini olish strategiyalari:

Davlatning aralashuvi.

Hukumatlar iqtisodiy inqirozlarni kamaytirish uchun quyidagi choralarni ko'rishini mumkin:

Moliyaviy rag'batlantirish – soliq imtiyozlari, subsidiyalar, davlat xarajatlarini oshirish.

Markaziy bank siyosati – foiz stavkalarini nazorat qilish va pul massasini tartibga solish.

Bozorlarni tartibga solish – monopoliyalarga qarshi choralar, shaffoflikni oshirish. Diversifikatsiya strategiyasi.

Davlat va korxonalar iqtisodiy barqarorlikni saqlash uchun turli sohalarga sarmoya kiritishi kerak. Masalan, neftga bog‘liq iqtisodiyotga ega davlatlar texnologiya va xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish orqali inqirozning oldini olishi mumkin.

Innovatsiyalarni rag‘batlantirish.

-Yangi texnologiyalarni joriy qilish – sun‘iy intellekt, avtomatlashtirish va raqamli iqtisodiyot inqirozlarga barqarorlik ta‘minlaydi.

-Startaplarni qo‘llab-quvvatlash – innovatsion g‘oyalar iqtisodiy turg‘unlik davrida yangi ish o‘rinlari yaratishga yordam beradi.

Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish.

Davlatlar va xalqaro tashkilotlar inqirozlarning oldini olish uchun birgalikda harakat qilishi kerak. Masalan, Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF) inqirozga duch kelgan davlatlarga moliyaviy yordam ko‘rsatadi.

6. Iqtisodiy inqirozlarning tarixiy misollari:

Buyuk depressiya (1929-1939).

Dunyo tarixidagi eng yirik iqtisodiy inqirozlardan biri hisoblanadi. AQSh fond bozorining qulashidan boshlangan. Ishsizlik darajasi 25% ga yetgan. AQSh hukumati “Yangi kelishuv” (New Deal) siyosatini amalga oshirib, iqtisodiyotni tiklashga harakat qilgan.

2008-yilgi global moliyaviy inqiroz.

AQSh ipoteka bozoridagi muammolar tufayli boshlangan. Banklar kredit berishda xatolarga yo‘l qo‘ygan. Butun dunyoda ishsizlik va iqtisodiy o‘shishning pasayishiga olib kelgan.

COVID-19 pandemiyasi inqirozi (2020-2021).

Global savdo va ishlab chiqarish jarayonlari to‘xtab qoldi. Davlatlar iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash uchun trillionlab dollar ajratdi. Onlayn iqtisodiyot, elektron tijorat va raqamli texnologiyalarning rivojlanishiga turtki berdi.

7. Kelajakda iqtisodiy inqirozlarning oldini olish bo‘yicha tavsiyalar:

Iqtisodiy barqarorlikni oshirish – davlatlar o‘z iqtisodiyotlarini faqat bitta soha bilan bog‘lamasliklari kerak. Masalan, neftga bog‘liq bo‘lgan davlatlar turizm, sanoat va texnologiyaga ham sarmoya kiritishlari lozim.

Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish – sun‘iy intellekt va blokcheyn texnologiyalari iqtisodiy xavfsizlikni oshirishi mumkin.

Ekologik iqtisodiyotni rivojlantirish – yashil iqtisodiyot global iqtisodiy barqarorlik uchun muhim ahamiyatga ega.

Moliyaviy savodxonlikni oshirish – odamlar moliyaviy qarorlar qabul qilishda bilimli bo‘lishlari lozim. Davlatlar iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash uchun trillionlab dollar ajratdi. Onlayn iqtisodiyot, elektron tijorat va raqamli texnologiyalarning rivojlanishiga turtki berdi.

7. Kelajakda iqtisodiy inqirozlarning oldini olish bo‘yicha tavsiyalar:

Iqtisodiy barqarorlikni oshirish – davlatlar o‘z iqtisodiyotlarini faqat bitta soha bilan bog‘lamasliklari kerak. Masalan, neftga bog‘liq bo‘lgan davlatlar turizm, sanoat va texnologiyaga ham sarmoya kiritishlari lozim.

Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish – sun‘iy intellekt va blokcheyn texnologiyalari iqtisodiy xavfsizlikni oshirishi mumkin.

Ekologik iqtisodiyotni rivojlantirish – yashil iqtisodiyot global iqtisodiy barqarorlik uchun muhim ahamiyatga ega.

Moliyaviy savodxonlikni oshirish – odamlar moliyaviy qarorlar qabul qilishda bilimli bo‘lishlari lozim. Xulosa qilib aytganda iqtisodiy inqirozlar turli sabablarga ko‘ra yuzaga kelishi mumkin, lekin ularning oldini olish va ularni bartaraf etish usullari albatta mavjud. Davlat siyosati, texnologik taraqqiyot va xalqaro hamkorlik kelajakdagi inqirozlarning oldini olishga yordam beradi.

Zamonaviy globallashuv sharoitida iqtisodiy inqirozlar nafaqat alohida davlatlar, balki butun dunyo iqtisodiy tizimiga sezilarli ta'sir ko‘rsatmoqda. Ushbu maqolada iqtisodiy inqiroz tushunchasi, ularning sabablari, turlari va tarixiy misollar asosida oqibatlari chuqur tahlil qilinib, muhim nazariy va amaliy xulosalar chiqarilgan. Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, iqtisodiy inqirozlar ko‘pincha tizimli muammolar, moliyaviy bozorlarning nomutanosibligi, spekulativ faoliyatlar, hamda davlat siyosatining yetarli darajada muvofiqlashtirilmasligi natijasida yuzaga keladi. Shu bilan birga, inqirozlarning takrorlanishi ularning davriy xarakterga egaligini va har bir iqtisodiyot uchun uzluksiz tayyorgarlik va islohotlarni talab etishini anglatadi.

Maqolada G‘arb davlatlarida sodir bo‘lgan yirik inqirozlar misolida inqirozlarning oqibatlari, ularni bartaraf etish choralarining samaradorligi va global ta'siri yoritilgan. Ayniqsa, 2008-yilgi moliyaviy inqiroz saboqlari va undan keyingi davrda qabul qilingan tartibga solish choralari bugungi kunda ham dolzarbdir. Ushbu tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda tizimli yondashuv, iqtisodiy diversifikatsiya, moliyaviy intizom va xalqaro tajribalardan oqilona foydalanish muhim hisoblanadi. Xususan, iqtisodiy siyosatda muvozanatli fiskal va monetar choralarni qo‘llash, xatarlarni erta

aniqlash tizimlarini joriy etish, xususi sektorini qo‘llab-quvvatlash va innovatsion rivojlanishni jadallashtirish kabi yo‘nalishlar muhim strategik ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, iqtisodiy inqirozlarni faqat yuzaga kelgach emas, balki ularga tayyorgarlik ko‘rish orqali boshqarish mumkin. Buning uchun esa, har bir davlat o‘zining iqtisodiy siyosatini global muammolar kontekstida shakllantirib, barqaror rivojlanish yo‘lida faol va mas‘uliyatli yondashuvni qaror toptirishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Krugman, P., & Wells, R. (2018). *Macroeconomics*. Worth Publishers.
2. Mishkin, F. S. (2019). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. Pearson Education.
3. Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2009). *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton University Press.
4. Stiglitz, J. E. (2016). *The Price of Inequality: How Today’s Divided Society Endangers Our Future*. W. W. Norton & Company.
5. Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. Palgrave Macmillan.
6. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF). (2023). *World Economic Outlook: A Rocky Recovery*. IMF Publications.
7. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2023). *O‘zbekiston iqtisodiyoti: Barqarorlik va rivojlanish yo‘llari*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy nashriyoti.
8. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2024). *Makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar va tahlillar*. Toshkent.
9. Krugman, P. (2009). *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*. W. W. Norton & Company.
10. Acemoglu, D., & Robinson, J. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Crown Business.

**“KO‘RLIK” ROMANI: INSONIYATNING MA’NAVIY VA AXLOQIY
KO‘RLIGI TIMSOLIDA**

*Raxmiddinova Madina Mansurovna “Xorijiy til va adabiyoti ingliz tili ” ta’lim
yo’nalishi 2-bosqich talabasi*

Ilmiy rahbar: Bo’riyeva Shahnoza

Annotatsiya: Joze Saramagoning “Ko‘rlik” romani zamonaviy adabiyotda eng chuqur falsafiy va ijtimoiy asarlardan biri sifatida e’tirof etiladi. Asarda kutilmagan tarzda paydo bo‘lgan ko‘rlik epidemiyasi orqali yozuvchi insoniyatning ma’naviy inqirozini, axloqiy qadriyatlardan uzoqlashuvini va jamiyatning zaif tomonlarini ramziy shaklda tasvirlaydi. Tadqiqotda romanning asosiy g‘oyalari, ijtimoiy-psixologik tahlili hamda yozuvchining o‘ziga xos badiiy uslubi o‘rganiladi. Asarda ko‘rlik oddiy kasallik emas, balki jamiyatning ruhiy va axloqiy ko‘rligi sifatida talqin etiladi. Bu jarayonda insonlarning asl mohiyati ochiladi: ba’zilar shafqatsiz va manfaatparast bo‘lib chiqsa, boshqalar birdamlik va rahm-shafqatni saqlab qoladi. Saramagoning uzun jumlar, kam tinish belgilar va allegoriyalarga asoslangan uslubi voqealarning uzluksiz oqimini ta’minlaydi hamda o‘quvchini bevosita matn ichiga tortadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, “Ko‘rlik” romani insoniyatning ichki zaifliklarini fosh etish orqali o‘quvchini jamiyatdagi axloqiy muammolar haqida chuqurroq o‘ylashga undaydi. Ushbu asar zamonaviy inson uchun dolzarb saboqlarni o‘zida mujassam etib, global ijtimoiy muammolarni qayta ko‘rib chiqishga chaqiradi.

Kalit so‘zlar: Joze Saramago, Ko‘rlik romani, axloqiy inqiroz, ma’naviy ko‘rlik, ijtimoiy-psixologik tahlil, falsafiy allegoriya, badiiy uslub, zamonaviy jamiyat, birdamlik va zo‘ravonlik, global muammolar.

Kirish: Portugaliyalik mashhur yozuvchi Joze Saramago adabiyotda falsafiy teranlik va badiiy yangicha uslubi bilan alohida o‘rin egallaydi. Nobel mukofoti sovrindori bo‘lgan ijodkorning asarlari insoniyatning ruhiy va ijtimoiy muammolarini chuqur ochib berishga qaratilgan. U yaratgan “Ko‘rlik” romani esa nafaqat o‘z davrida, balki bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab qolgan betakror asarlardan biridir.

Asarda tasvirlangan kutilmagan ko‘rlik epidemiyasi oddiy kasallik sifatida emas, balki jamiyatdagi axloqiy va ma’naviy muammolarning ramzi sifatida namoyon bo‘ladi. Yozuvchi shu badiiy vosita orqali insonlarning asl qiyofasini ochishga(o‘z jufti

haloliga xiyonat qilgan razillardan tortib garchi ularni inson deyish xato bulsada bazi bir xudbin inlarni), jamiyatning zaif tomonlarini ko'rsatishga erishadi. Shu boisdan ushbu asarni faqatgina badiiy nuqtai nazardan emas, balki falsafiy, ijtimoiy va psixologik jihatdan ham tadqiq etish zarur.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv davrida ham insoniyat turli shakldagi "ko'rlik"larga duch kelmoqda. Saramagoning romani esa o'quvchini insoniylik, birdamlik va mas'uliyat haqida chuqur mulohaza yuritishga undaydi.

Muhokama va natijalar: José Saramagoning *Blindness* (Ko'rlik) romani falsafiy va ijtimoiy jihatdan chuqur tahlil qilingan asarlar jumlasiga kiradi. Masalan, Nasrullah Mambrol "Analiz of José Saramago's *Blindness*" nomli maqolasida asarni Albert Kamyusning *The Plague* ("Vabo") asariga o'xshatadi, unda romandagi ko'rlik epidemiyasi butun jamiyatning ma'naviy inqirozga yuz tutganini ramziy ifodalagan. Muallif Saramagoning uslubini — uzun syujetlar, kam bo'linmalar, ko'p ovozli narratsiya adabiy xususiyatlarini puxta tahlil qiladi va bu uslub romano non-mavhum, tushunishga undovchi atmosferani yaratganidan dalolat beradi .

Bundan tashqari, Hanan Abbas Hussein tomonidan yozilgan "Dystopia in 'Blindness' by José Saramago" tadqiqotida romandagi totalitar jamiyat modeli va undagi manfaatsiz fuqaroning o'rnini ko'rib chiqadi. Muallif doktor xotini figurasi orqali umid va insoniylikning mumkin bo'lgan kuchini ko'rsatadi, bu esa distopiya kontekstida muhim ijtimoiy tahlilni yuzaga keltiradi .

Boshqa tadqiqotlar, masalan "Animal Imagery in José Saramago's *Blindness*" maqolasida hayvoniy simbolika va ruhiy ko'rlik o'rtasidagi bog'liqlik tahlil etiladi. Mualliflar asar matnidagi hayvon modelliklarini insonlarning axloqiy degradatsiyasi bilan bog'lab, o'quvchini mazmuni o'z ongida qayta qurishga undaydi .

Shuningdek, pandemiya kontekstini kengaytirib, ekologik makon va kasallik o'rtasidagi munosabatni o'rganishga qaratilgan geo-ekokritik tahlil ham mavjud .

1. Falsafiy tahlil

José Saramago romanda ko'rlikni tashqi bir kasallik emas, balki insoniyatning ichki dunyosidagi axloqiy inqiroz ramzi sifatida talqin qiladi. Kasallikning birdaniga va izohsiz kelib chiqishi aslida insonning ma'naviy tayanchlarini yo'qotganidan darak beradi. Muallif o'quvchini shunday savollar ustida o'ylashga undaydi: odamzod texnologiya va taraqqiyotdan mag'rurlanib yashar ekan, insoniy qadriyatlar qachon unutilib ketdi? Insoniyatning eng katta falokati — tashqi ko'rlik emas, balki ong va vijdonning ko'r bo'lishidir.

Romanda ta'kidlanishicha: "Ularning ko'zlari bor edi, ammo ular ko'rmas edi." Bu jumla butun asarning falsafiy mohiyatini ifodalaydi. Insonlar moddiy narsalarni ko'ra olsalar-da, adolat, mehr va birdamlikni ko'ra olmaydi. Shu bois ko'rlik kasalligi kelganda odamlar faqat jismonan emas, balki ruhiy va axloqiy jihatdan ham inqirozga yuz tutadi. Saramago badiiy ramz orqali "ko'r odam" obrazini butun insoniyat timsoliga aylantiradi.

2. Ijtimoiy-psixologik tahlil

Romanda ko'rlik epidemiyasi boshlanishi bilan jamiyatdagi barcha ijtimoiy tuzilmalar yemirila boshlaydi. Hukumat tartibni saqlash uchun ko'rlarni karantin zonasiga joylashtiradi, biroq bu joy tezda insoniylikdan yiroq, zo'ravonlik hukmron bo'lgan makonga aylanadi. Bu holat shuni ko'rsatadiki, inson tashqi qonun va tizimlarga suyanib yashaydi, ammo ular yo'qolganda asl tabiatini namoyon qiladi.

Shifokor xotini — yagona ko'ruvchi inson sifatida asarda markaziy o'rin egallaydi. U boshqalarning og'ir ahvolini ko'rib, o'zini ham ularga teng deb biladi. Uning so'zlari juda ta'sirli: "Men ko'r emasman, lekin ko'rganlarim meni azobga giriftor qiladi." Bu iqtibos orqali muallif shuni ko'rsatadiki, ko'rlikning o'zi emas, balki ko'rlikning oqibatlarini — odamlarning bir-biriga qilgan yovuzligi insonni eng ko'p qiynaydi.

Inqirozda odamlarning turlicha qiyofasi ochiladi: ba'zilari ochko'zlik va manfaati uchun boshqalarni xo'rlasa, boshqalar esa o'z hayotini xavf ostiga qo'yib yordam berishga harakat qiladi. Bu psixologik qarama-qarshilik inson tabiatining ikki qirrasini ko'rsatadi: yovvoyilik va insoniylik. Asarda jamiyatning axloqiy chegaralari qanday tez yemirilishi ham aniq tasvirlangan.

3. Badiiy uslub tahlili:

Saramagoning uslubi o'ziga xosligi bilan o'quvchini darhol romanning ichiga tortadi. U ko'p hollarda tinish belgilarini kamaytirib, uzun jumlar orqali voqealarning uzluksiz oqimini beradi. Dialoglar ham odatdagidan farqli tarzda, alohida satrda emas, balki izchil jumlar ichida beriladi. Bu uslub bir qarashda murakkab tuyulsa-da, aslida o'quvchini matndan ajramay, uzluksiz oqimda o'qishga majbur qiladi.

Romanning dastlabki sahnasida haydovchi ko'r bo'lib qolganida muallif shunday yozadi: "Avval hammasi yorug'likka to'ldi, keyin qorong'ilik ham yo'qoldi — faqat ko'r-ko'rona oq bo'shliq qoldi." Bu jumla nafaqat ko'rlik kasalligining boshlanishini, balki butun asar davomida davom etadigan metaforik oq bo'shliqni bildiradi. Yozuvchi o'quvchini ma'no qidirishga undaydi, uni passiv emas, faol o'quvchiga aylantiradi.

Shuningdek, romanda allegoriya va ramzlar keng qoʻllanadi. Masalan, shifokor xotini koʻruvchi yagona obraz sifatida insoniyatning soʻnggi umidini bildirsa, oq rangli koʻrlik tasviri barcha odamlardagi umumiy falokatni ifodalaydi. Shu jihatlar roman badiiy uslubini falsafiy va psixologik chuqurlik bilan uygʻunlashtiradi.

José Saramagoning Koʻrlik romani insoniyat taqdiriga bagʻishlangan eng kuchli falsafiy allegoriyalardan biridir. Asar yuzaki qaraganda epidemiyani tasvirlagandek koʻrinadi, biroq aslida bu oddiy kasallik emas, balki jamiyatning maʼnaviy koʻrlikka muhtalo boʻlishini ifodalaydi. Muallif asarda shunday yozadi: “Odamlar birdaniga oq koʻrlikka muhtalo boʻlishdi, hamma narsa yorugʻ oqshomga oʻxshab ketdi, ammo hech kim hech narsani koʻrmadi.” Bu jumla insonning tashqi koʻrish qobiliyati bilan ichki ongiy koʻzi oʻrtasidagi tafovutni koʻrsatadi. Yorugʻlik boʻlishiga qaramay, koʻrishning yoʻqolishi aslida maʼnaviy falokat ramzidir.

Asarda shifokor xotini obrazi alohida oʻrin tutadi. U yagona koʻruvchi boʻlib, boshqalarning fojeasini ham, shafqatsizligini ham oʻz koʻzlari bilan koʻradi. U bir joyda shunday deydi: “Men koʻr emasman, lekin koʻr boʻlganlarning hammasidan koʻproq azob chekaman.” Bu iqtibos orqali muallif insonning boshqalarga hamdardlik qilishi qanchalik ogʻir yuk ekanini koʻrsatadi. Bu obraz orqali jamiyatdagi soʻnggi umid va insoniylikning mavjudligi yoritiladi.

Romanda koʻplab dialoglar orqali inson tabiatining asl qiyofasi ochib beriladi. Masalan, koʻrlikka chalinganlarning biri yigʻlab shunday deydi:

“Bizni kim boshqaradi endi, kimga ishonamiz?”

Shunda boshqa bir ovoz javob qaytaradi:

“Hech kim, endi hamma oʻzi uchun, kim kuchli boʻlsa oʻsha yashaydi.”

Bu dialog jamiyatning qanday qilib birdamlikdan yovvoyilikka oʻtishini, insonlarning qoʻrquv va manfaat taʼsirida qanday tez oʻzgarishini koʻrsatadi. Saramago oʻquvchini oʻylashga majbur qiladi: tartib va qonunlardan mahrum boʻlsa, odamlar aslida qanday yashashadi? Shuningdek, yozuvchi ijtimoiy degradatsiyani tasvirlashda hayvoniy tasvirlardan keng foydalanadi. Masalan, muallif odamlarni *“och boʻrilar kabi oʻzaro talashayotgan”* holatda tasvirlaydi. Bu metafora insoniyatning ongdan hayvoniyni instinktlariga qaytishini ramziy ifodalaydi. Shu orqali muallif insoniyatning tashqi madaniyati qanchalik nozik va uni yoʻqotish naqadar oson ekanini ochib beradi.

Romanning badiiy uslubi ham xulosaga kiritilishi lozim. Saramago uzun jumladan foydalanadi, dialoglarni ham alohida belgilar bilan ajratmaydi. Bu uslub voqealarning uzluksizligini ta'minlaydi va o'quvchini o'sha dahshatli muhit ichida yashayotgandek his qildiradi. Masalan, muallif bir joyda deydi: "Ular gapirardi, biroq kimning ovozi kimga tegishli ekanini bilishning imkoni yo'q edi, go'yo so'zlar ham ko'rlikka uchragandek, har bir jumla qorong'ulik ichida yo'qolib borardi." Bu jumla nafaqat ko'rishning, balki aloqa va muloqotning ham izdan chiqqanini ko'rsatadi.

Umuman olganda, Ko'rlik romani faqat epidemiyani emas, balki insoniyatning asl ko'rlikini – adolat, insoniylik, birdamlik va rahm-shafqatni ko'rmaslikni tasvirlaydi. Shifokor xotini umid ramzi bo'lsa, boshqa ko'r qahramonlar odamzodning qo'rquv, xudbinlik va zo'ravonlikka moyilligini ifodalaydi.

Asar o'quvchini o'ylashga, o'zini va jamiyatni qayta ko'rib chiqishga undaydi. Saramago shu roman orqali ogohlantiradi: agar biz ko'zimiz ochiq holda ham haqiqatni ko'rmasak, kelajak zulmat bo'lishi muqarrar.

Xulosa: Ba'zi asarlar vaqtimizni mazmunli o'tkazish uchungina mutolaa qilinadi, biroq ayrimlari bor-ki, ular qalb va tafakkurimizga bitilib, dunyoni ko'rish tarzimizga ta'sir o'tkazadi, hatto uni tubdan o'zgartirib yuboradi. "Ko'rlik" romani ham ana shunday asarlardan bo'lib, insoniy qarashlarimizni larzaga soladigan, xotiradan o'chmas darajadagi nodir ijod mahsulidir. Uni mutolaa qilar ekansiz, ehtimol ruhingiz bir oz charchar, ammo bu asar o'qilishi lozim bo'lgan durdona ekaniga shubha yo'q. Hayolimni olgan bu iqtiboslar meni juda ko'p o'ylantirdi.

IQTIBOSLAR:

"Ko'z ehtimol inson tanasidagi ruh mujassam bo'lgan yagona organdir."

"Biz allaqachon yarim o'lik jonzotlarmiz, — dedi biri. — Yo'q, biz yarim tirik odamlarmiz, — deya e'tiroz bildirdi shifokorning rafiqasi."

"Tuyg'ularni ifodalaydigan so'zlardan voz kechish aslida asta-sekin ko'rlikka yuz tutish demakdir."

"Ko'rlar saltanatida bir ko'zli odam podshoh bo'ladi."

“Hech narsa demasang, seni yanada chuqurroq anglayman. Zero, so‘zlarning qadri qolmagan lahzalar ham mavjud.”

“Agar tartib va intizomga bo‘ysunmasak, ochlik va qo‘rquv bizning yagona hukmdorimiz bo‘ladi.”

Adabiyotlar:

1. Hussein, H. A. (2019). Dystopia in Blindness by José Saramago. *Journal of Literature, Languages and Linguistics*, 58, 35–42.
2. Mambrol, N. (2022, October 9). Analysis of José Saramago’s Blindness. *Literariness*. <https://literariness.org/2022/10/09/analysis-of-jose-saramagos-blindness/>
3. Saramago, J. (1997). *Blindness* (G. Pontiero, Trans.). Harvill Press. (Original work published 1995)
4. Shahzad, W., & Riaz, M. (2016). Animal imagery in José Saramago’s *Blindness*. *International Journal of English and Literature*, 7(1), 1–7.
5. Singh, R. (2021). Pandemic, space and survival: A geo-ecocritical reading of José Saramago’s *Blindness*. *New Literaria: An International Journal of Interdisciplinary Studies in Humanities*, 2(2), 129–138.
6. *Literary Theory and Criticism*
<https://literariness.org/2022/10/09/analysis-of-jose-saramagos-blindness/>

KELAJAKKA QADAM TERDPI DAN BOSHLANADI**Pardayeva Ashirgul Botirovna**

Termiz davlat pedagogika institutining o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

1- bosqich talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada Termiz Davlat Pedagogika Institutida talabalarning ta'lim jarayonidan tashqari vaqtlari samarali tashkil etilishi, ularning dam olish madaniyatini shakllantirish va kelajakka bo'lgan ishonchini mustahkamlash masalalari yoritilgan. "Kelajakka qadam: TerDPIda dam boshlanadi" mavzusi asosida olib borilayotgan tashabbuslarda yoshlarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, sport, san'at va turli to'garaklarda faol ishtirokini ta'minlash muhim o'rin tutadi. Institutda talabalar uchun yaratilayotgan imkoniyatlar nafaqat bo'sh vaqtni mazmunli o'tkazishga, balki ularning jamoaviy ishlarda faol bo'lishiga, tashabbuskorlik va yetakchilik sifatlarini namoyon etishiga yordam beradi. Shuningdek, maqolada dam olish va hordiq chiqarish jarayonlarining psixologik hamda pedagogik ahamiyati haqida fikr yuritiladi. Yoshlarning bilim olish jarayonida samaradorlikka erishishi, kelajak kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli bo'lishi uchun to'g'ri tashkil etilgan hordiqning o'ri alohida ta'kidlanadi. "Kelajakka qadam" g'oyasi orqali TerDPI talabalari nafaqat o'z salohiyatini namoyon etadi, balki jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shuvchi barkamol shaxs sifatida shakllanib boradi.

KALIT SOZLAR: TerDPI, talabalar hayoti, dam olish madaniyati, bo'sh vaqtni samarali tashkil etish, "Kelajakka qadam", ta'lim va tarbiya, ijodiy salohiyat, sport va madaniyat, yoshlar tashabbusi, kelajak avlod.

Bugungi globallashuv va ilm-fan taraqqiyoti davrida ta'lim-tarbiya jarayonida yoshlarning bo'sh vaqtini to'g'ri yo'naltirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Zero, ta'lim sifati bilan bir qatorda, talabalar hayotida dam olish, hordiq chiqarish va ijodiy faoliyatning ham o'ri beqiyosdir. Shunday imkoniyatlarni yaratish orqali nafaqat yoshlarning bilim olishdagi samaradorligi oshadi, balki ularning kelajakka bo'lgan ishonchi, tashabbuskorligi va jamiyat hayotida faol ishtirok etish salohiyati ham shakllanadi. Termiz Davlat Pedagogika Instituti ham bu borada yoshlar

manfaatlarini yuksak darajada ta'minlash maqsadida bir qator tashabbuslarni amalga oshirmoqda. Xususan, "Kelajakka qadam: TerDPIda dam boshlanadi" shiori ostidagi faoliyat institut talabalari hayotiga yangicha ruh bag'ishlamoqda. Mazkur tashabbus nafaqat talabalar uchun hordiq chiqarish va bo'sh vaqtni mazmunli o'tkazish imkoniyatini yaratmoqda, balki ularning intellektual, ijodiy va jismoniy rivojida muhim qadam bo'lib xizmat qilmoqda.

Talaba yoshlik davri — inson hayotining eng faol, izlanishlarga boy va o'z ustida ishlashga eng qulay bosqichidir. Shu bois bu davrda nafaqat ilmiy bilimlarni egallash, balki bo'sh vaqtni samarali tashkil etish ham katta ahamiyatga ega. Dam olish va hordiq chiqarish jarayonlari talabalarning ruhiy holatini tiklash, o'zlashtirish jarayonidagi samaradorlikni oshirish, ijodiy fikrlash salohiyatini kengaytirishda muhim rol o'ynaydi. Pedagogik va psixologik nuqtayi nazardan, to'g'ri tashkil etilgan hordiq talabalarning stress va charchoqni yengib o'tishiga, sog'lom turmush tarzini shakllantirishiga yordam beradi. Bu jarayon nafaqat jismoniy salomatlikni mustahkamlaydi, balki ma'naviy barkamollikka ham xizmat qiladi. Talabalarning bo'sh vaqtini to'g'ri tashkil etish ularni yot g'oyalardan himoya qilishda, ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllanishida ham muhim ahamiyatga ega. Chunki mazmunli hordiq jarayonlari orqali ular kitobxonlikka, sportga, san'at va madaniyatga qiziqish bildiradilar, jamoaviy ishlarda faol ishtirok etadilar. Natijada yoshlar o'z iste'dodi va qobiliyatini ro'yobga chiqarib, kelajakka dadil qadam tashlaydigan barkamol shaxslar sifatida shakllanib boradilar.

Mamlakatimizda yoshlarga qaratilayotgan e'tibor davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sanaladi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Yoshlarimizning har tomonlama barkamol, yetuk, mustaqil fikrlaydigan insonlar bo'lib ulg'ayishi – bu bizning eng asosiy vazifamizdir." Ushbu g'oya asosida Termiz Davlat Pedagogika Institutida ham talabalar uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda. Avvalo, institutda muntazam ravishda sport musobaqalari, madaniy-ma'rifiy tadbirlar va ijodiy kechalar o'tkaziladi. Talabalar sport seksiyalari, teatr va musiqiy jamoalar, turli to'garaklar orqali o'z qobiliyatlarini namoyon etish imkoniga egadirlar. Bu esa ularning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazishiga, sog'lom turmush tarzini shakllantirishiga va ijodiy fikrlash salohiyatini rivojlantirishiga xizmat qilmoqda. Shuningdek, TerDPIda kitobxonlikni targ'ib qilish, adabiy kechalar, intellektual o'yinlar va turli tanlovlar ham muntazam yo'lga qo'yilgan. Prezidentimizning "Yoshlarimiz kitob mutolaasi va ilm izlashni o'z hayotining

ajralmas qismiga aylantirishi kerak” degan fikrlari ana shu tashabbuslarda o‘z aksini topmoqda.

“Kelajakka qadam” tashabbusi TerDPI talabalari uchun nafaqat bo‘sh vaqtni mazmunli o‘tkazish imkoniyati, balki ularga yangi marralarni ko‘zlash, tashabbuskorlik va liderlik sifatlarini rivojlantirish uchun keng maydon yaratmoqda. Ushbu tashabbus orqali talabalar o‘z ijodiy g‘oyalari va qobiliyatlarini namoyish etish, jamoada ishlash, muammolarga innovatsion yechimlar topish ko‘nikmalarini egallaydilar. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev yoshlarga bo‘lgan ishonchini alohida ta’kidlab: “Biz yoshlarimizning kuchi va salohiyatiga ishonamiz. Ularning tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash – bu kelajagimizni qo‘llab-quvvatlashdir,” deya ta’kidlagan edi. Mazkur tashabbus ana shu g‘oyaning amaliy ifodasidir.

Men Termiz Davlat Pedagogika Institutida tahsil olayotganimdan faxrlanaman va bundan hech qachon afsuslanmayman. Zero, bu dargoh nafaqat bilim beruvchi maskan, balki mening shaxs sifatida shakllanishim, maqsadlarim va orzularimni amalga oshirishim uchun keng imkoniyatlar eshigini ochib bermoqda. “Kelajakka qadam” tashabbuslari orqali men o‘z iqtidorimni namoyon etish, yangi bilimlarni egallash, jamoada ishlash va o‘z ustimda doimiy izlanishda bo‘lish imkoniyatiga ega bo‘ldim. Institutda yaratilgan sharoitlar, sport musobaqalari, madaniy-ma’rifiy tadbirlar va ijodiy kechalar nafaqat dam olishimga, balki kelajakka ishonch bilan qarashimga, o‘z hayotiy yo‘limni aniq belgilab olishimga yordam bermoqda. Bu yerda men o‘z orzularimni reallikka aylantirish, yuksak marralarni ko‘zlash va ularga erishish yo‘lida dadil qadamlashni o‘rgandim.

TerDPI menga motivatsiya, ishonch va kuch bag‘ishlaydi. Men bu maskanda nafaqat bugunimni, balki kelajagimni ham ko‘rib turibman. Shu bois, o‘zimni bu dargoh talabasi deb atashim — mening eng katta g‘ururimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RÓYXATI :

1. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O‘zbekiston strategiyasi”. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. Mirziyoyev Sh.M. “Yoshlar – kelajagimiz tayanchi” mavzusidagi nutqlari. – Toshkent, 2019.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ****“Yoshlar bilan ishlash samaradorligini oshirish va ularning ijtimoiy faolligini yanada kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”*****gi Qarori. – Toshkent, 2018.

4. “Ta’lim to’g’risida”gi Qonun. – Toshkent, 2020.
5. Termiz Davlat Pedagogika Instituti rasmiy veb-sayti: <https://terdpi.uz>
6. Karimova N. Psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
7. Jo‘rayev M. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
8. “Yoshlar ovozi” gazetasi. – 2022–2023-yillardagi sonlar.

ODAMIYLIK SINOVLARI: ODAM BO‘LISH ASARI TALQINIDA**To‘yliyeva Sevara Erkin qizi**

Termiz davlat universiteti 3-bosqich talabasi

E-mail: tuyliyevasevara@gmail.com

ANNOTASIYA: Mazkur maqolada O‘zbek adabiyotining salmoqli vakillaridan biri bo‘lgan O‘lmas Umarbekovning “Odam bo‘lish qiyin” asari tahlil qilinadi. Asarda insoniylik, mehr-oqibat, axloqiy poklik, halollik va jamiyatda shaxsning tutgan o‘rni kabi muhim ma’naviy-axloqiy masalalar o‘rtaga tashlanadi. Muallif oddiy insonlar hayoti misolida murakkab ichki kechinmalarni, ijtimoiy adolatsizlikka qarshi kurashish, oila va jamiyat oldidagi burch kabi mavzularni yuksak badiiy mahorat bilan tasvirlaydi. Asarning asosiy g‘oyasi — haqiqiy odam bo‘lish, ya’ni hayotda halol, pok, mehribon va fidoyi inson bo‘lib yashash oson emasligi, lekin aynan shunday bo‘lish zarurligi haqida chuqur falsafiy mushohadalarga undaydi. Qahramonlar xarakteri orqali muallif har bir inson o‘z hayot yo‘lida to‘g‘ri tanlov qilish, boshqalar taqdiriga befarq bo‘lmaslik, oilaviy qadriyatlarni asrash kabi masalalarga e’tibor qaratadi. Shuningdek, asarda o‘zbek xalqiga xos bo‘lgan odob-axloq, or-nomus, vijdon, sabr-toqat kabi fazilatlar alohida yoritiladi. Muallif hayotiy voqealar vositasida o‘quvchini o‘ziga xos tarzda fikrlashga, jamiyatdagi illatlar va ularning ildizlariga nazar solishga undaydi. O‘zbek jamiyatining o‘tish davriga xos ijtimoiy ziddiyatlar, qadriyatlar inqirozi, insonning o‘zligini topish jarayoni – bularning barchasi asarda chuqur yoritilgan.

Kalit so‘zlar: O‘lmas Umarbekov, Odam bo‘lish qiyin, insoniylik, axloqiy qadriyatlar, mehr-oqibat, ma’naviyat, jamiyat va shaxs, oila muhitida tarbiya, halollik, vijdon, ma’rifat, adabiy tahlil, badiiy asar, o‘zbek adabiyoti, ijtimoiy muammolar, axloqiy inqiroz, tarbiyaviy ahamiyat, falsafiy mushohada, badiiy obraz, yozuvchi mahorati

Kirish:

“Odam bo‘lish qiyin” - O‘zbekiston xalq yozuvchisi O‘lmas Umarbekov qalamiga mansub roman. Asar adibning ilk romani bo‘lsada yaxshi muvaffaqiyatli qozongan. Va bugungi kungacha qayta - qayta nashr etilmoqda. O‘zbek adabiyoti tarixida inson qalbi, uning ichki dunyosi, ruhiy iztiroblari va hayotiy kurashlari haqida yozilgan asarlar

alohida o‘rin tutadi. Har bir davr adibi o‘z asarlari orqali jamiyatdagi dolzarb masalalarga murojaat qilgan, insonning ma’naviy kamoloti, halolligi, vijdon oldidagi mas’uliyatini yoritishga intilgan. Ana shunday asarlardan biri O‘lmas Umarbekovning “Odam bo‘lish qiyin” romanidir. Asar o‘zining soddaligi, samimiyligi va chuqur hayotiy mazmuni bilan o‘quvchilar qalbiga tez kirib boradi. “Odam bo‘lish qiyin” degan sarlavha o‘quvchini boshidan oxirigacha o‘yga soladi.

Odam bo‘lishning mohiyati nima? Nega odam bo‘lish qiyin? Insonni odam qiladigan eng asosiy fazilatlar nimalardan iborat? Shu savollarga javob izlash orqali muallif insoniylikning tub mohiyatini ochishga urinadi.

Asosiy qism:

Asarning bosh qahramonlari Abdulla va Gulchehraning hayot yo‘li va asardagi turli insonlarning turmush tarzi yoritilgan. Qahramonning taqdirida ko‘pchilik o‘zini ko‘ra oladi, u ham hayotning turli sinovlaridan o‘tadi, o‘zining to‘g‘ri yo‘lini topishga intiladi. O‘lmas Umarbekov asarida odamning biologik mavjudot sifatida tug‘ilishi - bu hali odam bo‘lib yetishishi emasligini ta’kidlaydi. Odam bo‘lish - bu jarayon, bu kurash, bu o‘zini tarbiyalash, halol va vijdon oldida pok qolish demakdir. Shu sababli qahramonning hayot yo‘li oddiy odamning chinakam inson darajasiga ko‘tarilish yo‘li sifatida talqin qilinadi.

Asarda ko‘tarilgan asosiy g‘oyalardan biri bu nafsni yengishdir. Abdulla insofli, samimiy, tirishqoq bola edi. Ammo, otasiga qilingan ikkiyuzlamachiliklar uni butunlay boshqa shaxs sifatida shakllantirib qo‘ydi. Natijada sevgan qizi Gulchehraga bergan va’dasini ustidan chiqmasdan boylik, mansab, unvon uchun akademik Tursunboy akaning qizi Sayyoraga uylanmoqchi bo‘ladi. Bu qarori bilan Abdulla faqatgina o‘zining hayotiga emas Gulchehraning ham hayotiga nuqta qo‘ydi.

Asarning markaziy g‘oyasi insoniylikdir. Muallifning fikricha, odam bo‘lish uchun avvalo halol bo‘lish kerak. Halollik bu faqat moliyaviy yoki moddiy halollik emas, balki fikrda, amalda, yurakda halollikdir. “Odam bo‘lish qiyin yoshlar uchun qimmatli asardir. Chunki u hayot yo‘lini tanlash arafasida turgan insonlarga muhim saboq beradi.

- . Odam bo‘lish uchun halollik va vijdon eng zarur fazilatlaridir,
- . Odamning qadri uning mol - mulkida emas, balki insoniy fazilatlarida,
- . Jamiyatdagi har bir inson boshqalarga o‘rnak bo‘lishi kerak,
- . Inson faqat o‘zini emas, boshqalarni ham o‘ylasa, u haqiqiy odam bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, O‘lmas Umarbekovning " Odam bo‘lish qiyin " romani o‘zbek adabiyotida insoniylik mavzusiga bag‘ishlangan eng chuqur asarlardan biridir. U nafaqat badiiy jihatdan balki, ma'naviy - tarbiyaviy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Roman o‘quvchini o‘z qadr - qimmatini haqida o‘ylashga, o‘zini tarbiyalashga undaydi. Bugungi kunda odam bo‘lish oson emas. Har bir inson hayotida turli sinovlarga duch keladi. Shunday pallada “Odam bo‘lish qiyin” asari har birimizga yo‘l ko‘rsatadigan ma'naviy chiroq bo‘lib xizmat qiladi. Inson bo‘lib yashash, vijdon oldida pok qolish boshqalarga mehr - muhabbat bilan munosabatda bo‘lish - mana shu fazilatlar odamni chinakam odam qiladi.

Xulosa qilib aytganda, O‘lmas Umarbekovning “Odam bo‘lish qiyin” asari zamonaviy o‘zbek adabiyotining muhim namunalaridan biri bo‘lib, insoniylik, axloqiy poklik, mehr-oqibat va jamiyat oldidagi mas’uliyat kabi dolzarb masalalarni o‘rtaga tashlaydi. Asarda hayotning murakkab haqiqatlari, inson qalbidagi kurashlar, axloqiy tanlovlar badiiy yondashuv bilan yoritilgan. Muallif o‘z asari orqali o‘quvchini nafaqat o‘ylantiradi, balki uni ruhiy o‘sishga, ijobiy insoniy fazilatlarni qadrlashga undaydi. Asar bugungi yosh avlodni tarbiyalashda, ularga to‘g‘ri hayotiy yo‘l ko‘rsatishda, insoniy qadriyatlarning nechog‘li muhim ekanini anglatishda katta tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun “Odam bo‘lish qiyin” nafaqat adabiy, balki ijtimoiy-ma'naviy nuqtai nazardan ham dolzarb asar hisoblanadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Umarbekov, O‘. (1999). Odam bo‘lish qiyin. Toshkent: Sharq nashriyoti.
2. Karimov, I. A. (1997). Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat.
3. G‘aniyeva, G. (2007). O‘zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
4. Jo‘rayev, M. (2012). “O‘lmas Umarbekov ijodida insoniylik masalasi”, Adabiyot va san’at gazetasi, 18-son.
5. Rahmatullayev, M. (2010). Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent: Fan nashriyoti.

**PROSPECTS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE ELECTRONIC
AUDIT SYSTEM IN UZBEKISTAN****Qorjovov Faxriddin Odil o'g'li**Termez University of Economics and Service, Accounting and Auditing Department,
Group 1-23 student**Scientific supervisor: Do'smuxammedova Nozima****Аннотация**

В данной статье рассматриваются теоретические основы, практические проблемы и перспективы внедрения системы электронного аудита (e-audit) в Узбекистане. В условиях стремительной цифровой трансформации национальной экономики модернизация финансового контроля и аудита становится стратегической необходимостью. Традиционные аудиторские практики, хотя и надежны в определенных условиях, сталкиваются с ограничениями в плане эффективности, прозрачности и точности по сравнению с современными электронными системами. Внедрение электронного аудита направлено на снижение административной нагрузки, минимизацию человеческих ошибок, повышение доверия к финансовой отчетности и укрепление целостности государственного и корпоративного финансового управления.

В исследовании рассматриваются существующие условия аудита в Узбекистане, правовая база, регулирующая аудиторскую практику, и уровень технологической готовности государственных учреждений и частных предприятий. В исследовании определяются ключевые факторы внедрения электронного аудита, включая приверженность правительства реформам цифровой экономики, растущую потребность в проверке данных в режиме реального времени и интеграцию аудиторской практики с международными стандартами финансовой отчетности.

Результаты исследования выявляют как возможности, так и проблемы. С одной стороны, системы электронного аудита могут значительно повысить эффективность, снизить коррупционные риски и укрепить доверие инвесторов, обеспечивая прозрачность финансовых потоков. С другой стороны, к числу проблем относятся недостаточная ИТ-инфраструктура в сельской местности, нехватка квалифицированных кадров, обладающих опытом как в области аудита,

так и в области информационных технологий, проблемы кибербезопасности и необходимость комплексных законодательных реформ.

Ключевые слова. Электронный аудит, цифровая экономика, финансовая прозрачность, Узбекистан, реформы аудита, электронное управление, финансовая отчетность, кибербезопасность.

Abstract

This article explores the theoretical foundations, practical challenges, and future prospects of implementing an electronic audit (e-audit) system in Uzbekistan. As the national economy undergoes rapid digital transformation, the modernization of financial control and auditing becomes a strategic necessity. Traditional auditing practices, while reliable in certain contexts, face limitations in terms of efficiency, transparency, and accuracy when compared to modern electronic systems. The introduction of e-audit is aimed at reducing administrative burdens, minimizing human errors, increasing trust in financial reporting, and strengthening the integrity of state and corporate financial management.

The research examines the existing conditions of audit in Uzbekistan, the legal framework regulating auditing practices, and the level of technological readiness in government institutions and private enterprises. It identifies key drivers for e-audit adoption, including the government's commitment to digital economy reforms, the increasing need for real-time data verification, and the integration of auditing practices with international financial reporting standards.

The findings highlight both opportunities and challenges. On the one hand, e-audit systems can significantly improve efficiency, reduce corruption risks, and enhance investor confidence by ensuring transparent financial flows. On the other hand, challenges include insufficient IT infrastructure in rural areas, lack of qualified personnel with expertise in both auditing and information technologies, cybersecurity concerns, and the need for comprehensive legislative reforms.

Key words. Electronic audit, digital economy, financial transparency, Uzbekistan, auditing reforms, e-governance, financial reporting, cybersecurity.

INTRODUCTION

The global economy is rapidly moving towards digitalization, with information technologies transforming not only the private sector but also the mechanisms of public governance and financial control. In this context, the implementation of an electronic audit system is considered one of the most important directions of financial reform. Audit, as a process of verifying financial statements and

ensuring compliance with legal requirements, plays a critical role in maintaining financial transparency, accountability, and trust in both state and corporate institutions.

In Uzbekistan, the audit system has undergone significant development since the early 1990s. With the establishment of independent audit firms, the adoption of international standards, and gradual integration into global financial markets, auditing has become an integral part of the national economy. However, despite these achievements, the audit process in Uzbekistan still faces challenges such as bureaucratic inefficiency, insufficient transparency, and the risk of manipulation in reporting. Traditional audit methods remain heavily paper-based and labor-intensive, making it difficult to achieve real-time monitoring of financial transactions.

The digital transformation of Uzbekistan's economy, initiated by government reforms such as the "Digital Uzbekistan – 2030" strategy, provides a strong foundation for the introduction of an electronic audit system. This initiative is aligned with broader goals of strengthening the digital economy, reducing corruption, and increasing investor confidence. The e-audit system is expected to integrate advanced information technologies into auditing practices, enabling real-time access to financial data, automated verification, and comprehensive analysis.

However, the transition to e-audit cannot be achieved overnight. It requires significant investment in infrastructure, development of specialized software, training of auditors, and legislative reforms. Moreover, cybersecurity concerns must be addressed to prevent manipulation and unauthorized access to sensitive financial data. Therefore, the study of prospects for e-audit implementation in Uzbekistan is highly relevant and significant, both in academic and practical terms.

The purpose of this article is to analyze the theoretical background of e-audit, examine global best practices, assess Uzbekistan's readiness for this transformation, and provide recommendations for overcoming potential challenges.

LITERATURE ANALYSIS AND METHODOLOGY

The concept of electronic auditing has been widely discussed in international literature. Researchers such as Alles, Kogan, and Vasarhelyi emphasize that e-audit represents a paradigm shift from periodic and manual audits to continuous, technology-driven processes. According to them, e-audit systems provide significant advantages: increased accuracy, real-time detection of irregularities, and reduced costs of audit procedures.

In the European Union and the United States, electronic audit systems have been successfully integrated into tax administrations, enabling real-time verification of financial records. For example, the U.S. Internal Revenue Service (IRS) employs

electronic data analysis tools to detect anomalies in corporate tax returns. Similarly, the European Union has developed standardized e-audit protocols to harmonize tax reporting across member states.

In the context of developing countries, scholars such as Ahmed and Hussain (2020) point out that e-audit adoption faces challenges such as inadequate infrastructure, lack of qualified specialists, and resistance to change among traditional auditors. However, their research also highlights the transformative potential of e-audit in enhancing transparency and reducing corruption.

In Uzbekistan, studies on auditing have primarily focused on traditional practices. Local researchers, including Sharipov (2019), Abdullayev (2020), and Karimov (2021), discuss the need to improve audit legislation, strengthen the independence of audit firms, and align practices with International Standards on Auditing (ISA). While the digitalization of accounting has been studied, the issue of implementing full-scale e-audit systems remains underexplored.

Thus, the literature review indicates a gap in comprehensive research on e-audit in Uzbekistan, underscoring the importance of the present study.

The methodological basis of this research includes both qualitative and quantitative approaches. The following methods were used:

1. **Theoretical analysis** – Study of Uzbekistan’s laws and regulations on auditing, as well as international standards such as ISA and IFRS.
2. **Comparative analysis** – Examination of foreign experience in implementing e-audit systems, particularly in the EU, the U.S., and neighboring countries.
3. **Empirical methods** – Conducting surveys and interviews with auditors, accountants, and IT specialists in Uzbekistan to evaluate readiness for e-audit adoption.
4. **Statistical analysis** – Use of official data from the State Committee on Statistics, Ministry of Finance, and World Bank indicators to assess the current state of auditing infrastructure.
5. **SWOT analysis** – Identifying strengths, weaknesses, opportunities, and threats related to the implementation of e-audit in Uzbekistan.

This combination of methods ensures a comprehensive and balanced understanding of the prospects and challenges of e-audit.

RESULTS

The findings of the research reveal both significant opportunities and challenges for the implementation of e-audit in Uzbekistan.

Opportunities:

- Governmental commitment to digital reforms through the “Digital Uzbekistan – 2030” strategy.
- Increasing demand for transparency and accountability in both public and private sectors.
- Integration of national accounting practices with IFRS and ISA.
- Growing adoption of electronic government platforms, creating an ecosystem for digital auditing.

Challenges:

- Limited IT infrastructure, especially in rural regions.
- Lack of qualified specialists who combine expertise in auditing and information technologies.
- High costs of developing and maintaining e-audit software.
- Cybersecurity risks and potential vulnerability to hacking or data manipulation.
- Resistance from traditional auditors who are accustomed to manual systems.

The empirical survey conducted among 120 auditors in Uzbekistan showed that 65% of respondents supported the idea of e-audit, 22% expressed uncertainty, and 13% opposed it due to fear of job displacement and increased complexity. This indicates a need for comprehensive training and awareness programs.

CONCLUSION

The implementation of an electronic audit system in Uzbekistan represents both a challenge and an opportunity. While the country must overcome significant obstacles related to infrastructure, legislation, and education, the potential benefits of e-audit are substantial. It can improve transparency, reduce corruption risks, enhance investor confidence, and align Uzbekistan with international financial practices.

To ensure successful implementation, the following steps are recommended:

1. Develop a clear legislative framework for e-audit, harmonized with international standards.
2. Invest in IT infrastructure and cybersecurity measures.
3. Create specialized training programs for auditors and accountants.
4. Pilot e-audit systems in selected enterprises and government agencies before nationwide rollout.
5. Encourage cooperation between state institutions, private sector, and international organizations to exchange best practices.

In conclusion, e-audit is not only a technological innovation but also a strategic necessity for Uzbekistan's economic modernization. Its adoption will mark a significant step towards building a transparent, efficient, and globally integrated financial system.

REFERENCES

1. Alles M., Kogan A., Vasarhelyi M. Continuous Auditing: Theory and Application. – New York: Springer, 2011. – 326 p.
2. Ahmed R., Hussain M. E-Auditing in Developing Economies. – London: Routledge, 2020. – 284 p.
3. Sharipov Sh. Problems of Audit Development in Uzbekistan. – Tashkent: Finance, 2019. – 215 p.
4. Abdullayev G. Audit and Financial Transparency. – Tashkent: Economy, 2020. – 178 p.
5. Karimov A. Modernization of Audit Practices. – Tashkent: University Press, 2021. – 193 p.
6. International Federation of Accountants. International Standards on Auditing. – New York, 2022. – 452 p.
7. Ministry of Finance of the Republic of Uzbekistan. Annual Report on Financial Reforms. – Tashkent, 2023. – 89 p.

AUDITNING TURDOSH XIZMATLARDAN FARQLI JIHLTLARI

Qo'shayev To'xtasin Abdiqodirovich,

Moliya kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada audit va unga yaqin bo'lgan turdosh xizmatlarning mazmun-mohiyati, ularning asosiy vazifalari hamda bir-biridan farqli jihatlari keng yoritilgan. Auditning asosiy maqsadi moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi to'g'risida xolisona fikr bildirish ekanligi, turdosh xizmatlar esa ko'proq maslahat va qo'shimcha xizmatlar ko'rinishida bo'lishi qayd etilgan. Maqolada ularning maqsad, natija, huquqiy maqom, mas'uliyat, mustaqillik va axborotdan foydalanish jihatidan o'zaro farqlari tizimli ravishda ko'rsatib berilgan. Natijada, auditning korxonaga va manfaatdor tomonlar uchun ahamiyati yuqori ekanligi, turdosh xizmatlarning esa yordamchi, qo'shimcha rol o'ynashi ilmiy asosda tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Audit, turdosh xizmatlar, auditorlik xulosasi, moliyaviy hisobot, mustaqillik, mas'uliyat, konsalting, maslahat xizmatlari, iqtisodiy tahlil, moliyaviy ishonchlilik.

Kirish

Hozirgi globallashuv sharoitida iqtisodiy subyektlar faoliyatida moliyaviy hisobotlarning shaffofligi, ishonchliligi va haqqoniyligini ta'minlash katta ahamiyat kasb etadi. Shu maqsadda audit va unga yaqin bo'lgan turdosh xizmatlar keng qo'llaniladi. Garchi audit va turdosh xizmatlar bir-biriga yaqin jarayonlar bo'lsa-da, ular o'zining maqsadi, vazifalari, natijalari va huquqiy maqomi jihatidan sezilarli darajada farqlanadi. Ushbu maqolada auditning turdosh xizmatlardan asosiy farqli jihatlari keng yoritib beriladi.

Auditning mazmun-mohiyati

Audit – bu korxonaning moliyaviy hisobotlari va xo'jalik faoliyatiga oid axborotlarni mustaqil auditor tomonidan belgilangan xalqaro yoki milliy standartlarga muvofiq tekshirish, tahlil qilish hamda ular to'g'risida xolisona auditorlik xulosasi berish jarayonidir. Auditning asosiy maqsadi – manfaatdor tomonlarga (aksiyadorlar,

investorlar, kreditorlar, davlat organlari va boshqalar) moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi haqida kafolatli axborot taqdim etishdir.

Audit jarayoni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda majburiy yoki tashabbus asosida amalga oshirilishi mumkin. Auditorlik xulosasi huquqiy kuchga ega bo‘lib, ko‘plab moliyaviy va huquqiy qarorlar qabul qilishda asosiy manba hisoblanadi.

Turdosh xizmatlarning mazmuni

Turdosh xizmatlar – bu auditorlik faoliyatiga yaqin bo‘lgan, biroq moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligi haqida kafolat bermaydigan xizmatlar majmuasidir. Ular jumlasiga quyidagilar kiradi:

- Moliyaviy maslahat va konsalting xizmatlari (soliq maslahati, investitsiya tahlili, boshqaruv hisobi bo‘yicha tavsiyalar);
- Buxgalteriya hisobi xizmatlari (hisobotlarni tuzishda yordam, hisob siyosatini ishlab chiqish, dasturiy ta‘minot bo‘yicha maslahat);
- Tahlil va ekspertiza ishlari (moliyaviy ko‘rsatkichlarni baholash, iqtisodiy tahlil, risklarni baholash);
- Axborot texnologiyalari bo‘yicha xizmatlar (raqamli auditga oid dasturiy vositalar, axborot xavfsizligi bo‘yicha maslahatlar);

Bu xizmatlar odatda mijozning talabiga ko‘ra bajariladi va natijasi huquqiy majburiyatni yuzaga keltirmaydi.

Audit va turdosh xizmatlarning farqli jihatlari

№	Farqli jihatlari	Audit	Turdosh xizmatlar
1	Maqsad jihatidan	Moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligi haqida xolisona fikr bildirish	Mijozga maslahat berish, faoliyatni yaxshilash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish
2	Natija va hujjat jihatidan	Yakunda auditorlik xulosasi tuziladi va u huquqiy kuchga ega	Odatda maslahat xati, tahliliy hisobot yoki tavsiyalar shaklida bo‘ladi, huquqiy majburiyat kuchiga ega emas

3	Huquqiy maqom jihatidan	Qonun asosida tartibga solinadi, ayrim hollarda majburiydir	Asosan xo‘jalik yurituvchi subyektning ehtiyojidan kelib chiqadi, ixtiyoriydir
4	Mas’uliyat jihatidan	Auditor moliyaviy hisobotning ishonchliligi uchun javobgar bo‘ladi	Maslahatchi faqat tavsiyaning sifatli va asosli bo‘lishi uchun mas’uldir, lekin hisobot natijasi uchun javobgar emas
5	Mustaqillik talabi jihatidan	Auditor mutlaq mustaqillikka ega bo‘lishi shart, manfaatlar to‘qnashuviga yo‘l qo‘yilmaydi	Mustaqillik darajasi unchalik qat’iy talab qilinmaydi
6	Axborotdan foydalanish darajasi	Keng ko‘lamli tekshiruv, hujjatlarni sinchiklab o‘rganish, dalillar yig‘ish asosida amalga oshiriladi	Ko‘proq mavjud ma’lumotlarga tayanib, qisqa muddatda bajarilishi mumkin

Xulosa

Audit va turdosh xizmatlar zamonaviy xo‘jalik yuritishda o‘zaro bog‘liq bo‘lsa-da, ular bir-biridan keskin farqlanadi. Audit – moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi to‘g‘risida kafolatli xulosa beruvchi mustaqil tekshiruv bo‘lsa, turdosh xizmatlar – bu korxonaga ko‘maklashuvchi maslahat va qo‘shimcha xizmatlar majmuasidir. Shu bois, korxonalar o‘z faoliyatida qaysi xizmat zarurligini aniq belgilab olishlari, auditorlar esa mustaqillik tamoyiliga qat’iy amal qilib, audit va turdosh xizmatlarni to‘g‘ri chegaralab ajrata olishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasining “Auditorlik faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2021.

2. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Auditorlik faoliyatini tartibga soluvchi me‘yoriy-huquqiy hujjatlar to‘plami. – Toshkent, 2022.
3. Xalqaro audit standartlari (ISA). IFAC – Xalqaro buxgalterlar federatsiyasi nashri. – Nyu-York, 2020.
4. Kamolov M. “Audit nazariyasi va amaliyoti”. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019.
5. Abdullayev A., Raxmonov Sh. “Audit va turdosh xizmatlar”. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2020.
6. Boynazarov U. “Moliyaviy hisobot auditi”. – Toshkent: TDYUI nashriyoti, 2021.
7. Arens A., Elder R., Beasley M. *Auditing and Assurance Services: An Integrated Approach*. – Pearson, 2019.
8. Hayes R., Wallage P., Gortemaker H. *Principles of Auditing: An International Perspective*. – Prentice Hall, 2021.

ENKARZIYA ENTOMOFAGINI KO'PAYTIRISH VA OQQANOT
ZARARKUNANDASIGA QARSHI QO'LLASH

Jumayeva S.X.-talaba,

Po'latov O.A - katta o'qituvchi.

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti

Annotatsiya. Enkarziya paraziti oqqanot zararkunandasining ixtisoslashgan entomofagi hisoblanib, 1:5 (parazit:zararkunanda) nisbatda tarqatilganda eng yuqori biologik samaradorlik qayd etildi. Biolaboratoriya sharoitida ko'paytiriladigan enkarziya parazitining turlarini, enkarziya formosa turining rivojlanish stadiyasi, yashovchanligi o'rganilib, uzluksiz ko'paytirishga erishildi va oqqanot zararkunandasiga qarshi Enkarziya parazitining biologik samaradorligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: Enkarziya paraziti, entomofag, rivojlanish, zararkunanda, samaradorlik, biotsenoz, populatsiya, imago va bosqichli ko'paytirish.

Kirish. Ilmiy ishdan ko'zlangan maqsad O'zbekiston Respublikasining sabzavot va poliz mahsulotlari yetishtiriladigan hududlarida issiqxona oqqanoti va g'o'za oqqanoti keng tarqalgan hamda iqtisodiy zarari ortib borayotgan sharoitda qishloq xo'jaligi mahsulotlaridan yetarli darajada mo'l xosil olish va mahsulotning organik tozaligiga erishish bo'yicha Enkarziya parazitining turlari, rivojlanishi va oqqanot zararkunandasi populatsiyasiga ta'sirini o'rganish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tajriba davomida Enkarziya paraziti biolaboratoriyada maxsus tuvaklarda ekib o'stirilgan tamaki o'simligida ko'payib rivojlangan oqqanot zararkunandalarida ko'paytirildi hamda Enkarziya parazitini laboratoriya sharoitida uzluksiz ko'paytirishning ilmiy asoslangan tartibi ishlab chiqildi. Shuningdek Oqqanotlar sonini qisqartirishdagi biologik samaradorligi 1:5 (parazit:zararkunanda) nisbatda bo'lgan holda 78.8% ekanligi aniqlandi.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda kimyoviy moddalarning ishlatmasdan yuqori hosil olish, ekologik toza mahsulot olish uchun oqqanotga qarshi Enkarziya parazitini qo'llash, uning zararkunanda rivojlanishi va populatsiyalari sonini kamayishiga ta'sirini o'rganish hozirgi kunda o'simliklarni himoya qilish mutaxassislari oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Enkarziya tabiiy holatda biotsenozda zararkunandalar sonini kamaytirib, ularni balansda ushlab turuvchi parazit entomofaglardan hisoblanadi. Dunyo bo'ylab

Enkarziyaning biologik nazoratda foydalaniladigan 13 turi mavjudligi ilmiy adabiyotlarda qayd etilgan.

Enkarziya parazitini biolaboratoriya sharoitida ko'paytirish uchun ozuqa ekini sifatida tamaki o'simligidan foydalanildi. Enkarziyani parazitini bosqichli ko'paytirish maqsadida 4-5 ta chin barg hosil qilgan tamaki ko'chatlari oqqanot bilan zararlantirildi. Oqqanot lichinkalarini Enkarziya bilan zararlash Enkarziya g'umbagi bo'lgan tamaki barglarini o'simlik shoxlari orasiga qo'yib chiqish orqali amalga oshirildi. Enkarziya urg'ochilari 50-100 ta tuxumni xo'jayin turining nimfalari yoki lichinkalari tanasiga alohida joylashtirishi aniqlandi. Enkarziya lichinkalari optimal haroratda taxminan ikki hafta ichida to'rtta davr orqali rivojlanadi. Parazitlashgan issiqxona oqqanoti lichinkalari taxminan 10 kun ichida qora rangga aylandi. Enkarziya populatsiyasi oq pashsha tanasida sodir bo'ladi. Voyaga yetgan parazitlar taxminan 10 kundan keyin paydo bo'ldi. *Encarsia formosa* T. vaporariorumning barcha yetilmagan bosqichlarida, tuxum va harakatlanuvchi birinchi burjdan tashqari, B. tabacining o'rnatilgan birinchi nimfadan kattaroq barcha yetilmagan bosqichlarida tuxum qo'yadi. *Encarsia formosa* ham T. vaporariorum, ham B. tabacining uchinchi, to'rtinchi va prepupal nimfalarida tuxum qo'yishni afzal ko'radi. Oqqanot lichinkalarida 7-8 kun ichida Enkarziya g'umbagi hosil bo'lishi aniqlandi va ularning tamaki bargida hosil bo'lishi 70% ga yetganda yig'ib olindi. Enkarziyani uzluksiz laboratoriya sharoitida ko'paytirish maqsadida tamaki ko'chatlari 40-50 kun farqi bilan ekildi. Yoz oylarida oqqanot zararkunandasining ozuqa o'simligi bo'lgan tamakini ekishdan to yig'ishtirib olgunga qadar sarflangan vaqt 65-80 kun, qishda esa 75-90 kunga yetdi. Enkarziya parazitining asosiy 2 ta cheklovi mavjud bo'lib bular: parazitni oqqanot lichinkasidan boshqa obyektida saqlab qolaolmaslik va 24⁰ C dan past haroratda oq pashshalarni zararlayolmasligi. Enkarziya imagosi kuniga uchta nimfa bilan oziqlanadi va 12 kunlik umr davomida o'rtacha 95 ta nimfani o'ldirishi aniqlandi. Tuxum qo'yishdan kattalar paydo bo'lgunga qadar bo'lgan vaqt 25 kunni tashkil qildi.

Sabzavot va poliz ekinlarida oqqanot zararkunandasining sonini biologik nazorat qilish maqsadida zararkunandaning tuxumlari Enkarziya formasoning imagosi orqali zararlash tavsifa etiladi. Bu orqali kimyoviy preparatlarning zararkunandaga qarshi kurashishda ishlatilishiga yo'l qo'yilmaydi. Enkarziyani uzluksiz ko'paytirish usuli yordamida qish va bahor mavsumida ham organik toza qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirishga imkon yaratiladi. Enkarziya paraziti oqqanotlarning kamida 15 turini zararlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alimuxamedov S., Adashkevich B., Adilov., Xodjaev SH. G'ozani biologik usulda himoya qilish. – T.: «Mehnat», 1989.

2. Alimuxamedov S.N., Xo‘jaev SH.T. G‘o‘za zararkunandalari va ularga qarshi kurash. – T.: «Mehnat», 1991.
3. A.G.Kojevnikova „O‘simliklarni biologik himoya qilish vositalari” Toshkent - «Fan va texnologiya» - 2011
4. Kimsanbaev X.X., Boltaev B.S., Sulaymonov B.A.,-“Bog‘ zararkunandalariga qarshi uyg‘unlashgan kurash choralari” T., 1998.
5. Google xalqaro qidiruv tizimi
- 6.Хурсанов, X., Шакаров, O., Пўлатов, O., & Шониёзов, Б. (2024). ТАМАКИ МАҲСУЛДОРЛИГИГА КЕМИРУВЧИ ТУНЛАМЛАРНИНГ ТАЪСИРИ ВА УЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ. В SCIENCE AND INNOVATION IN THE EDUCATION SYSTEM (Т. 3, Выпуск 4, сс. 116–121). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10907697>
- 7.Bozorov, K., & Shoniyozov, B. (2024). EROZIYANING DEHQONCHILIKKA KELTIRADIGAN SALBIY OQIBATLARI. В ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE (Т. 3, Выпуск 16, сс. 39–43). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11124472>
- 8.Хурсанов, X., Шакаров, O., Пўлатов, O., & Шониёзов, Б. (2024). КЕМИРУВЧИ ЗАРАКУНАНДАЛАР БИОЭКОЛОГИЯСИ ВА ТАМАКИДА УЛАР ЗАРАРИНИ КАМАЙТИРИШ УСУЛЛАРИ. В SCIENCE AND INNOVATION IN THE EDUCATION SYSTEM (Т. 3, Выпуск 4, сс. 122–127). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10907735>
- 9.Shoniyozov, B. K., Qozoqboyev, S., Qochqarov, I. R., Komiljonov, O., & Toshtemirova, S. J. (2024). O‘SIMLIKLARNI PAST HARORATDAN HIMOYALASH TEXNOLOGIYASI. В MODELS AND METHODS IN MODERN SCIENCE (Т. 3, Выпуск 4, сс. 157–161). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10902119>
- 10.Shoniyozov, B. K., Qozoqboyev, S., Komiljonov, O., Qo'chqarov, I. R., & Toshtemirova, S. J. (2024). INSONIYAT VA TUPROQ MALHAMI. В THEORETICAL ASPECTS IN THE FORMATION OF PEDAGOGICAL SCIENCES (Т. 3, Выпуск 6, сс. 57–61). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10902131>
11. Shoniyozov, B. K., Qozoqboyev, S., Qochqarov, I. R., Komiljonov, O., & Toshtemirova, S. J. (2024). UNIVERSAL PRODUCT "AMARANT XXI" O‘SIMLIGIDAN YOG‘ AJRATIB OLIH TEXNOLOGIYASI. В ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE (Т. 3, Выпуск 10, сс. 178–182). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10902084>

12. Ortikov, T., Shoniyozov, B., Makhmatmurodov, A., & Mashrabov, M. (2023). Influence of mineral and organic fertilizers on the properties of serozem-meadow soils, nutritional dynamics and productivity of amaranth. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 462, p. 02017). EDP Sciences.
13. Шониёзов Бобур, Ортиков Тулкин; „Внесение удобрений и формирование урожая амаранта, Актуальные проблемы современной науки, 2, 2, 35-39, 2022, Самаркандский филиал Ташкентского государственного аграрного университета
14. Shoniyozov, Bobur Kaldarboyevich; Ortiqov, To‘lqin Qo‘chqorovich; Usmonov, Ravshan; „Mineral va organik o‘g‘itlarni amarant yetishtirishda oziq moddalar balansiga ta’siri, Academic research in educational sciences, „Conference, 659-664, 2022, OOO «Academic Research»
15. Shoniyozov Bobur, Ortikov Tulkin; „INFLUENCE OF DOSES OF NITROGEN FERTILIZERS ON THE CHEMICAL COMPOSITION OF AMARANTH PLANTS, ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE International scientific-online conference, 1, 1, 136-139, 2023, <https://doi.org/10.5281/zenodo.7593488>
16. Shoniyozov Bobur Kaldarboyevich, Turdiyev Umarjon Uchqun son, Ko‘chgarov Islam Rustam son, Toshtemirova Sarvinoz Jorabek daughter, Ismoilova Muxlisa Murtoza daughter; „PROSPECTS OF ORGANIC FERTILIZER PREPARATION FROM URBAN WASTE, EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH Innovative Academy Research Support Center UIF = 8.1 | SJIF = 5.685 www.in-academy.u, 3, 2, 156-158, 2023, <https://www.doi.org/10.37547/ejar-v03-i02-p3-110>
17. Shoniyozov, BK; Ortiqov, BK; Usmonov, R; „INFLUENCE OF MINERAL AND ORGANIC FERTILIZERS ON THE PROPERTIES OF SEROZEM-MEADOW SOILS, NUTRITIONAL DYNAMICS AND YIELD OF AMARANTH *Jilin Daxue Xuebao (Gongxueban)*“, *Journal of Jilin University (Engineering and Technology Edition)* ISSN, „, 1671-5497, 2022,
18. Shoniyozov, Bobur Kaldarboyevich; Hoshimov, Farhod Hakimovich; Ortiqov, To‘lqin Qo‘chqorovich; Usmonov, Ravshan; „AMARANT YETISHTIRISHDA OZIQ MODDALAR BALANSIGA AZOTLI O‘G‘ITLARNING TA’SIRI, Academic research in educational sciences, „Conference, 861-867, 2022, OOO «Academic Research»
19. To‘lqin Qo‘chqorovich Ortiqov, Bobur Kaldarboyevich Shoniyozov, Raxshana Ravshanovna Sultanbekova; „AZOTLI O‘G‘ITLAR ME’YORLARINI AMARANT O’SISHI VA RIVOJLANISHI VA HOSILDORLIGIGA

- TA'SIRI,O'ZBEKISTONDA AQLLI QISHLOQ XO'JALIGINI JORIY ETISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI Xalqaro ilmiy –amaliy konferensiya,1,1,1137-1143,2023,
- 20.To'liqin Qo'chqorovich Ortiqov, Bobur Kaldarboyevich Shoniyozov, Raxshana Ravshanovna Sultanbekova; , "MINERAL VA ORGANIK O'G'ITLARNI AMARANT O'SISHI, RIVOJLANISHI VA HOSILDORLIGIGA TA'SIRI.", "O'ZBEKISTONDA AQLLI QISHLOQ XO'JALIGINI JORIY ETISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI Xalqaro ilmiy –amaliy konferensiya to'plami 2023-yil, 12-13-may", 1,1,1160-1167,2023
- 21.Sultanbekova, R; Ortiqov, TQ; Shoniyozov, BK; , "Azotli o'g'itlar me'yorlarining tuproqdagi mineral azot miqdoriga ta'siri. O'zbekistonda agrar sohani innovatsion rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. 5-6 oktabr, 2022 yil", Academic research in educational sciences (ARES),3,,665-668
- 22.Ортиков Т.К, Б.К.Шониёзов; , "РОЛЬ УДОБРЕНИЙ В РОСТЕ, РАЗВИТИИ И УРОЖАЙНОСТИ АМАРАНТА", Journal of Agriculture & Horticulture,4,9,14-17,2023,<https://doi.org/10.5281/zenodo.8374760>
- 23.Shoniyozov, BK; Ortikov, TK; Usmanov, R; , "MINERAL VA ORGANIK O'G'ITLARNI AMARANT YETISHTIRISHDA OZIQ MODDALAR BALANSIGA TA'SIRI. O'zbekistonda agrar sohani innovatsion rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. 5-6 oktabr, 2022 yil", Academic research in educational sciences (ARES),3,
- 24.T. Ortikov, B. Shoniyozov, A. Makhmatmurodov and M. Mashrabov; , "Influence of mineral and organic fertilizers on the properties of serozem-meadow soils, nutritional dynamics and productivity of amaranth", "E3S Web of Conf. Volume 462, 2023 International Scientific Conference “Fundamental and Applied Scientific Research in the Development of Agriculture in the Far East” (AFE-2023) Article Number 02017 Advances in Crop and Plant Cultivation", 462,13,1,2023, <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202346202017>
- 25.Toshtemirova Sarvinoz Jorabek qizi, Ismoilova Muxlisa Murtoza qizi, Ko'chgarov Islam Rustam o'g'li, Turdiyev Umarjon Uchqun o'g'li, Ibodlloyeva Sarvinoz Baxtiyor qizi, Shoniyozov Bobur Kaldarboyevich. (2023). PROSPECTS OF CULTIVATION AND PROCESSING OF KOVUL UNIQUE PLANT. ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE, 2(8), 224–227. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7731230>

KOMPOST – ASR MADATKORI

Norbutayev Sh

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti talabasi

Qo‘chqorov D

Paxta seleksiyasi, urug‘chiligi va yetishtirish agrotexnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti tayanch doktoranti

Xolmuradov Sh

Navoiy viloyat Qishloq xo‘jaligi boshqarmasi Sho‘ba bo‘shlig‘i.

Annotatsiya. Ushbu maqolada kompostning qishloq xo‘jaligida va xalq xo‘jaligida tutgan o‘rni, ekologik barqarorlikni ta‘minlashdagi ahamiyati hamda zamonaviy davrda uning “asr madatkori” sifatida qayta baholanishi haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: kompost, organik o‘g‘it, tuproq unumdorligi, ekologik barqarorlik, xalq xo‘jaligi, qishloq xo‘jaligi.

Bugungi globallashuv davrida barqaror qishloq xo‘jaligini ta‘minlash, oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash va ekologik muammolarga qarshi kurashishda organik o‘g‘itlarning, xususan, kompostning ahamiyati beqiyos. Kompost insoniyatga qadimdan ma‘lum bo‘lsa-da, hozirgi kunda u “asr madatkori” sifatida yangi ilmiy va amaliy qiymat kasb etmoqda. Chunki u nafaqat tuproq unumdorligini oshiradi, balki chiqindilarni qayta ishlash, tabiatni muhofaza qilish va sog‘lom avlod uchun ekologik toza mahsulot yetishtirishga xizmat qiladi.

Jahon olimlari (FAO, 2021; Lal, 2020) ta‘kidlaganidek, organik chiqindilarni qayta ishlash orqali hosil bo‘lgan kampost tuproqning gumus zaxirasini tiklashda va oziqa elementlari aylanishini yaxshilashda muhim rol o‘ynaydi. Mahalliy tadqiqotlar (Xolmatov, 2019; Rasulov, 2021) esa kampost qo‘llash natijasida g‘alla va sabzavot ekinlari hosildorligi 15–20% ga oshishini, mikroelementlar balansining yaxshilanishini qayd etgan.

Kampostlashning agronomik, ekologik va iqtisodiy ahamiyati ko‘plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan chuqur o‘rganilgan. O‘zbekistonda Yo‘ldoshev (2015) va Xo‘jayev (2019) tadqiqotlarida kampost tuproqning gumus miqdorini oshirishi, azot, fosfor va kaliy kabi elementlarning o‘zlashtirilishini yengillashtirishi hamda suvni ushlab turish qobiliyatini yaxshilashi qayd etilgan.

Xalqaro tajribalarda ham kompostlashning afzalliklari keng yoritilgan. FAO (2018) hisobotiga ko'ra, kompostlash rivojlanayotgan mamlakatlarda chiqindilarni qayta ishlashning eng samarali yo'llaridan biri bo'lib, u organik dehqonchilikning asosiy manbalaridan biri hisoblanadi. Haug (1993) o'zining "Composting Engineering" asarida kompostlashning mikrobiologik mexanizmlari va uning ekinlarga bevosita ta'siri haqida batafsil ma'lumot bergan.

Edwards & Arancon (2004) esa vermikompost va oddiy kompostning o'zaro farqlari hamda o'simliklarning ildiz tizimi rivojiga ta'sirini taqqoslagan.

Hindiston tajribasida kompostlash kichik fermer xo'jaliklari uchun eng maqbul o'g'it manbai sifatida qaraladi. Sharma va boshq. (2017) tadqiqotida kompost qo'llash natijasida tuproqning kation almashuv qobiliyati 25 % ga, hosildorlik esa 15–30 % ga ortishi qayd etilgan.

Xitoyda esa organik chiqindilardan tayyorlangan kompost ekologik xavfsiz sabzavot yetishtirishda keng qo'llanmoqda (Zhang va boshq., 2020).

Yevropa Ittifoqi (EU, 2019) organik dehqonchilik standartlarida kompostlash majburiy jarayon sifatida kiritilgan bo'lsa, AQShda (USDA Organic Program, 2015) organik sertifikatlashda kompostning sifat ko'rsatkichlari (C:N nisbati, pH, patogenlardan xoli bo'lish) qat'iy belgilangan.

Umuman, ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, kompost faqatgina o'g'it emas, balki tuproq–o'simlik–mikroflora ekotizimi birdamligini mustahkamlovchi asosiy omil sifatida qaralmoqda.

Kompost qishloq xo'jaligidan tashqari, xalq xo'jaligining turli sohalarida ham qo'llanilmoqda. Shahar kommunal xo'jaliklarida chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlashda, bog'-park xo'jaligida tuproq qoplamasini yaxshilashda, hatto qurilish sanoatida biokompost asosida ekologik toza materiallar tayyorlashda ham u qo'llanilishi mumkin.

Shuningdek, kompost ishlab chiqarish bo'yicha kichik biznes va startaplarni rivojlantirish orqali qo'shimcha ish o'rinlari yaratish, mahalliy iqtisodiyotni mustahkamlash imkoniyati mavjud.

Qishloq xo'jaligida kompost – o'simliklar uchun zarur bo'lgan azot, fosfor, kaliy va boshqa mikroelementlarning tabiiy manbai hisoblanadi. U tuproqning: fizik-kimyoviy xossalarni yaxshilaydi; suvni ushlab qolish qobiliyatini oshiradi; foydali mikroorganizmlar faolligini kuchaytiradi; o'simliklarning chidamliligini oshiradi. O'zbekiston sharoitida kompost ayniqsa sho'rlangan va degradatsiyaga uchragan tuproqlarni tiklashda samarali hisoblanadi. Samarkand, Buxoro,

Qashqadaryo va Xorazm viloyatlarida olib borilgan tajribalar kompost qo'llanganda hosildorlik 15–25% ga oshishini ko'rsatgan. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qishloq xo'jaligini ekologik barqaror rivojlantirishga qaratilgan qator qaror va farmonlarida organik o'g'itlardan samarali foydalanish masalasi alohida ta'kidlanmoqda.

Xulosa. Kompost – bu oddiygina organik o'g'it emas, balki insoniyat uchun tabiat va qishloq xo'jaligi o'rtasidagi ko'prikdir. U atrof-muhitni muhofaza qiladi, chiqindilardan toza energiya va ozuqa manbai yaratadi, xalq xo'jaligining turli tarmoqlarida samarali qo'llanadi. Shu sababdan ham uni “asr madatkori” deb atash bejiz emas.

Kelgusida O'zbekistonda kompost ishlab chiqarishni kengaytirish, ilmiy asoslangan texnologiyalarni ishlab chiqish va fermer xo'jaliklarida uni joriy etish orqali nafaqat hosildorlik oshadi, balki ekologik toza mahsulotlar yetishtirish orqali xalq salomatligi ham mustahkamlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaev Sh. va boshq. “Organik o'g'itlarning tuproq unumdorligiga ta'siri”, Toshkent, 2021.
2. 5. FAO. Compost and organic fertilizers in sustainable agriculture. Rome, 2018.
3. 6. Smith J., 2020. Soil fertility and composting technologies. Springer.
4. FAO (2021). Composting and organic fertilizers in sustainable agriculture. Rome.
5. Lal, R. (2020). Soil organic matter and sustainable agriculture. Soil Science Journal, 185(2).
6. Xolmatov, A. (2019). Organik o'g'itlarning qishloq xo'jaligidagi ahamiyati. Toshkent.
7. Хурсанов, Х., Шакаров, О., Пўлатов, О., & Шониёзов, Б. (2024). ТАМАКИ МАҲСУЛДОРЛИГИГА КЕМИРУВЧИ ТУНЛАМЛАРНИНГ ТАЪСИРИ ВА УЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ. В SCIENCE AND INNOVATION IN THE EDUCATION SYSTEM (Т. 3, Выпуск 4, сс. 116–121). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10907697>
8. Bozorov, K., & Shoniyozov, B. (2024). EROZIYANING DEHQONCHILIKKA KELITRADIGAN SALBIY OQIBATLARI. В ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE (Т. 3, Выпуск 16, сс. 39–43). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11124472>
9. Хурсанов, Х., Шакаров, О., Пўлатов, О., & Шониёзов, Б. (2024). КЕМИРУВЧИ ЗАРАРКУНАНДАЛАР БИОЭКОЛОГИЯСИ ВА ТАМАКИДА

УЛАР ЗАРАРИНИ КАМАЙТИРИШ УСУЛЛАРИ. В SCIENCE AND INNOVATION IN THE EDUCATION SYSTEM (Т. 3, Выпуск 4, сс. 122–127). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10907735>

10. Shoniyozov, B. K., Qozoqboyev, S., Qochqarov, I. R., Komiljonov, O., & Toshtemirova, S. J. (2024). O'SIMLIKLARNI PAST HARORATDAN HIMOYALASH TEXNOLOGIYASI. В MODELS AND METHODS IN MODERN SCIENCE (Т. 3, Выпуск 4, сс. 157–161). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10902119>

11. Shoniyozov, B. K., Qozoqboyev, S., Komiljonov, O., Qo'chqarov, I. R., & Toshtemirova, S. J. (2024). INSONIYAT VA TUPROQ MALHAMI. В THEORETICAL ASPECTS IN THE FORMATION OF PEDAGOGICAL SCIENCES (Т. 3, Выпуск 6, сс. 57–61). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10902131>

12. Shoniyozov, B. K., Qozoqboyev, S., Qochqarov, I. R., Komiljonov, O., & Toshtemirova, S. J. (2024). UNIVERSAL PRODUCT "AMARANT XXI" O'SIMLIGIDAN YOG' AJRATIB OLIH TEXNOLOGIYASI. В ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE (Т. 3, Выпуск 10, сс. 178–182). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10902084>

13. Ortikov, T., Shoniyozov, B., Makhmatmurodov, A., & Mashrabov, M. (2023). Influence of mineral and organic fertilizers on the properties of serozem-meadow soils, nutritional dynamics and productivity of amaranth. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 462, p. 02017). EDP Sciences.

14. Шониёзов Бобур, Ортиков Тулкин; „Внесение удобрений и формирование урожая амаранта, Актуальные проблемы современной науки, 2,2,35-39, 2022, Самаркандский филиал Ташкентского государственного аграрного университета

15. Shoniyozov, Bobur Kaldarboyevich; Ortiqov, To'lqin Qo'chqorovich; Usmonov, Ravshan; „Mineral va organik o'g'itlarni amarant yetishtirishda oziq moddalar balansiga ta'siri, Academic research in educational sciences, Conference, 659-664, 2022, OOO «Academic Research»

16. Shoniyozov Bobur, Ortikov Tulkin; „INFLUENCE OF DOSES OF NITROGEN FERTILIZERS ON THE CHEMICAL COMPOSITION OF AMARANTH PLANTS, ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE International scientific-online conference, 1,1,136-139, 2023, <https://doi.org/10.5281/zenodo.7593488>

17. Shoniyozov Bobur Kaldarboyevich, Turdiyev Umarjon Uchqun son, Ko'chgarov Islam Rustam son, Toshtemirova Sarvinoz Jorabek daughter, Ismoilova

Muxlisa Murtoza daughter; ,PROSPECTS OF ORGANIC FERTILIZER PREPARATION FROM URBAN WASTE, EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH Innovative Academy Research Support Center UIF = 8.1 | SJIF = 5.685 www.in-academy.u,3,2,156-158,2023,https://www.doi.org/10.37547/ejar-v03-i02-p3-110

18. Shoniyozov, BK; Ortiqov, BK; Usmonov, R; , "INFLUENCE OF MINERAL AND ORGANIC FERTILIZERS ON THE PROPERTIES OF SEROZEM-MEADOW SOILS, NUTRITIONAL DYNAMICS AND YIELD OF AMARANTH Jilin Daxue Xuebao (Gongxueban)", Journal of Jilin University (Engineering and Technology Edition) ISSN,,1671-5497,2022,

19. Shoniyozov, Bobur Kaldarboyevich; Hoshimov, Farhod Hakimovich; Ortiqov, To‘lqin Qo‘chqorovich; Usmonov, Ravshan; ,AMARANT YETISHTIRISHDA OZIQ MODDALAR BALANSIGA AZOTLI O‘G‘ITLARNING TA‘SIRI, Academic research in educational sciences,,Conference,861-867,2022,OOO «Academic Research»

20. To‘lqin Qo‘chqorovich Ortiqov, Bobur Kaldarboyevich Shoniyozov, Raxshana Ravshanovna Sultanbekova; ,AZOTLI O‘G‘ITLAR ME‘YORLARINI AMARANT O‘SISHI VA RIVOJLANISHI VA HOSILDORLIGIGA TA‘SIRI,O‘ZBEKISTONDA AQLLI QISHLOQ XO‘JALIGINI JORIY ETISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI Xalqaro ilmiy –amaliy konferensiya,1,1,1137-1143,2023,

21. To‘lqin Qo‘chqorovich Ortiqov, Bobur Kaldarboyevich Shoniyozov, Raxshana Ravshanovna Sultanbekova; , "MINERAL VA ORGANIK O‘G‘ITLARNI AMARANT O‘SISHI, RIVOJLANISHI VA HOSILDORLIGIGA TA‘SIRI.", "O‘ZBEKISTONDA AQLLI QISHLOQ XO‘JALIGINI JORIY ETISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI Xalqaro ilmiy –amaliy konferensiya to‘plami 2023-yil, 12-13-may",1,1,1160-1167,2023

22. Sultanbekova, R; Ortiqov, TQ; Shoniyozov, BK; , "Azotli o‘g‘itlar me‘yorlarining tuproqdagi mineral azot miqdoriga ta‘siri. O‘zbekistonda agrar sohani innovatsion rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. 5-6 oktabr, 2022 yil", Academic research in educational sciences (ARES),3,,665-668

23. Ортиков Т.К, Б.К.Шониёзов; , "РОЛЬ УДОБРЕНИЙ В РОСТЕ, РАЗВИТИИ И УРОЖАЙНОСТИ АМАРАНТА", Journal of Agriculture & Horticulture,4,9,14-17,2023,https://doi.org/10.5281/zenodo.8374760

24. Shoniyozov, BK; Ortikov, TK; Usmanov, R; , "MINERAL VA ORGANIK O'G'ITLARNI AMARANT YETISHTIRISHDA OZIQ MODDALAR BALANSIGA TA'SIRI. O'zbekistonda agrar sohani innovatsion rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. 5-6 oktabr, 2022 yil", Academic research in educational sciences (ARES),3,

25. T. Ortikov, B. Shoniyozov, A. Makhmatmurodov and M. Mashrabov; , "Influence of mineral and organic fertilizers on the properties of serozem-meadow soils, nutritional dynamics and productivity of amaranth", "E3S Web of Conf. Volume 462, 2023 International Scientific Conference "Fundamental and Applied Scientific Research in the Development of Agriculture in the Far East" (AFE-2023) Article Number 02017 Advances in Crop and Plant Cultivation", 462,13,1,2023, <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202346202017>

26. Toshtemirova Sarvinoz Jorabek qizi, Ismoilova Muxlisa Murtoza qizi, Ko'chgarov Islam Rustam o'g'li, Turdiyev Umarjon Uchqun o'g'li, Ibodlloyeva Sarvinoz Baxtiyor qizi, Shoniyozov Bobur Kaldarboyevich. (2023). PROSPECTS OF CULTIVATION AND PROCESSING OF KOVUL UNIQUE PLANT. ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE

27.

OILADA FARZAND HAMDA OTA-ONA MAJBURIYATLARI**Nafasova O'g'iloy****Shirinqulova Maftuna**

Denov tadbirkorlik va pedagogika institutining 4-kurs talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada oilaviy hayotning asosiy ustunlaridan biri bo'lgan farzandlar va ota-onalar o'rtasidagi o'zaro majburiyatlar yoritilgan. Maqolada farzandlarning ota-onaga nisbatan burchlari, ota-onalarning esa farzand tarbiyasidagi mas'uliyati ijtimoiy, axloqiy va huquqiy jihatdan tahlil etiladi. Shuningdek, oiladagi o'zaro hurmat, mehr-oqibat, mas'uliyat tuyg'ularining jamiyat barqarorligiga ta'siri ham ko'rsatib o'tiladi. Maqola oila institutining mustahkamligi farzand va ota-onaning o'z vazifalarini anglab, ularni sidqidildan bajarganidagina ta'minlanishini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: oila, farzand, ota-ona, majburiyat, tarbiya, mas'uliyat, huquq, axloq, oilaviy munosabatlar, o'zaro hurmat

Oila – jamiyatning eng muhim bo'g'ini bo'lib, uning mustahkamligi jamiyat taraqqiyotining asosi hisoblanadi. Har bir oilada farzand va ota-ona o'rtasidagi o'zaro hurmat, mehr-muhabbat, mas'uliyat hamda majburiyatlar muhim o'rin tutadi. Oila a'zolari o'rtasidagi bu majburiyatlar nafaqat axloqiy, balki huquqiy asosga ham ega. Ayniqsa, farzand tarbiyasida ota-onaning roli beqiyos bo'lib, ular nafaqat bolaga hayot baxsh etadilar, balki uni har tomonlama barkamol inson qilib voyaga yetkazish uchun mas'uldirlar. Farzand esa o'z navbatida ota-onasining mehnatini qadrlashi, ularga hurmat-ehtirom ko'rsatishi, ularga itoat etishi va qarigan chog'ida ularning rohatini ta'minlashi lozim. Bu kabi o'zaro mas'uliyatlar Islom dinida, milliy qadriyatlarimizda, shuningdek, O'zbekiston Respublikasining qonunchiligida ham aniq belgilab qo'yilgan. Ota-onaning asosiy majburiyatlari – farzandni asrab-avaylash, uni jismonan sog'lom va ma'naviy barkamol qilib tarbiyalash, ta'lim olishiga sharoit yaratish, uni ijtimoiy hayotga tayyorlashdan iborat. Bunga javoban farzandlar ota-onasining izzatini joyiga qo'yishi, ularning duosini olishga harakat qilishi, ularni o'z holiga tashlab qo'ymasliklari kerak. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Oila kodeksi"da ota-ona va farzand o'rtasidagi huquqiy munosabatlar, har ikki tomonning huquq va

majburiyatlari aniq ko'rsatib berilgan. Bu esa oilada sog'lom muhitni shakllantirishga, yosh avlodning to'g'ri tarbiyasi va jamiyatda munosib o'rin egallashiga xizmat qiladi.

Farzand tarbiyasida ota-onaning o'rni beqiyosdir. Ular bolaning birinchi ustozlari bo'lib, uning axloqiy, ma'naviy va jismoniy rivojlanishiga asos bo'ladilar. Ota-ona o'z farzandiga faqat moddiy emas, balki ma'naviy e'tibor, mehr, sabr-toqat bilan yondashmog'i lozim. Tarbiyada eng muhim omillardan biri – shaxsiy namuna bo'lib, ota-ona o'z xulqi, yurish-turishi, muomalasi bilan farzandiga ibrat bo'lishi kerak. Zamonaviy jamiyatda farzand tarbiyasi faqatgina ota-onaning emas, balki butun jamiyatning vazifasi sanaladi. Ammo shunga qaramay, birinchi navbatda aynan ota-onalar o'z farzandlariga e'tiborli bo'lishlari, ularning qanday inson bo'lib voyaga yetishini kafolatlashlari kerak. Aks holda, e'tiborsizlik va loqaydlik kelajakda ijtimoiy muammolar, jinoyatchilik, befarqlik va boshqa salbiy holatlarga olib kelishi mumkin. Farzand esa, o'z navbatida, ota-onasining mehnatini qadrlashi, ularga hurmat bilan munosabatda bo'lishi, yoshligidan boshlab intizomli, odobli, bilimli bo'lishga intilishi lozim. Ayniqsa, ota-onaning qariyalar davrida ularga g'amxo'rlik qilish, yordam berish, yolg'iz qoldirmaslik — farzandlik burchidir. Bu burchlar har bir insonning vijdoni, axloqiy mezonlari va milliy qadriyatlar asosida baholanadi.

Yurtimiz qonunchiligida ham bu masalalarga alohida e'tibor qaratilgan. O'zbekiston Respublikasi "Oila kodeksi"da ota-onalarning farzand oldidagi, farzandlarning esa ota-onalar oldidagi huquq va majburiyatlari aniq belgilangan. Masalan, 65-moddada ota-onalar farzandlarini parvarishlash va tarbiyalashga majbur ekani, 66-moddada esa farzandlar voyaga yetgach, ota-onasiga moddiy yordam ko'rsatishi lozimligi qayd etilgan.

Xulosa qilib aytganda, sog'lom va baxtli jamiyat qurilishi bevosita sog'lom va mustahkam oilalarga bog'liq. Farzand va ota-ona o'rtasidagi o'zaro hurmat, muhabbat va mas'uliyat – oilaning barqarorligi, ijtimoiy muhitning sog'lom bo'lishining asosiy omillaridan biridir. Har bir ota-ona farzandini barkamol qilib tarbiyalashga mas'ul bo'lsa, har bir farzand ota-onasiga g'amxo'rlik qilishni burch deb bilsa, bu nafaqat oila, balki jamiyat taraqqiyotiga ham xizmat qiladi. Demak, oiladagi har bir a'zo o'z vazifasini chuqur anglab, uni vijdonan bajarsa, yurtimizda sog'lom, baxtli va barqaror oilalar soni ortib boraveradi. Oilada farzand va ota-ona o'rtasidagi o'zaro majburiyatlar jamiyatning axloqiy va ma'naviy sog'lomligida muhim o'rin egallaydi. Ota-ona farzandning birinchi murabbiyi bo'lib, ularni komil inson etib voyaga yetkazish uchun mas'uldir. Farzand esa ota-onasining mehnatini qadrlashi, ularga hurmat-ehtirom ko'rsatishi, duolarini olishga harakat qilishi lozim. Bu o'zaro munosabatlar nafaqat axloqiy, balki huquqiy jihatdan ham tartibga solingan. Har bir a'zo o'z vazifasini

anglab, uni vijdonan bajargan taqdirida, oilada totuvlik, mehr-muhabbat, baraka hukm suradi. Mustahkam va sogʻlom oila esa jamiyat taraqqiyotining negizi sanaladi.

Foydanilgan adabiyotlar

1. Мирзиёев Ш. Буюк келажакни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз. – Тошкент: Ўзбекистон НМИУ 2017. – Б.138.
2. Каримова В.М. Оила психологияси. Дарслик. -Т: Фан ва технология. 2007. - 152 б
3. Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие - СПб.: Речь, 2004. –244 с.
4. Abdullayeva D.U. Imaginations of mother about woman social roles as a factor of attitudes towards children // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences.–Birmingham, 2019. № 12. –P. 24-27.
5. Khasanova, A. R., & Ismailova, N. I. Mutual coordination of sensorimotor activity for physical development of children with autism spectrum disorders.

THE ROLE OF MOTIVATION IN LEARNING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Maxmarayimov Samandar

Student of Termiz University of Economics and Service

Shoyimova Komila

Teacher of Termiz University of Economics and Service

e-mail: samandarmahmaraimov@gmail.com

Abstract

Motivation plays a crucial role in the process of learning English as a Foreign Language (EFL). It is widely recognized as one of the most significant psychological factors influencing language acquisition. This paper aims to examine the impact of different types of motivation - intrinsic and extrinsic - on EFL learners' performance, persistence, and overall achievement. It also explores the connection between motivation, learning strategies, and classroom engagement. Drawing on previous studies and applying a mixed-method approach, the paper investigates how motivation levels vary according to learners' age, educational background, and exposure to the English language. The findings reveal that highly motivated learners demonstrate greater willingness to communicate, higher retention of vocabulary, and more effective use of learning strategies. Moreover, the role of teachers in fostering and sustaining motivation is emphasized, with recommendations for implementing motivational teaching practices in the EFL classroom.

Keywords: Motivation, English as a Foreign Language (EFL), intrinsic motivation, extrinsic motivation, language acquisition, learner engagement, educational psychology.

Introduction

The ability to communicate in English has become one of the most essential competencies in the 21st century. As English continues to serve as the dominant language of global communication, business, diplomacy, science, technology, and education, the demand for English language proficiency has increased across all

continents. In many non-English-speaking countries, including those in Asia, Africa, and Europe, English is not only taught as a school subject but also regarded as a critical tool for personal, academic, and professional development. Proficiency in English often determines access to international opportunities, better employment prospects, and participation in global academic communities. Consequently, the process of learning English as a Foreign Language (EFL) has become a matter of both personal growth and national development.

However, the acquisition of a foreign language is not a simple or straightforward process. It involves a wide range of interrelated factors, including cognitive abilities, social background, cultural exposure, environmental context, and psychological readiness. Among these factors, motivation is consistently recognized as a fundamental determinant of success. Without sufficient motivation, even learners with high aptitude, excellent memory, or exposure to good teaching methods may fail to achieve proficiency. In contrast, learners with strong motivation can often overcome limited resources, inadequate instruction, or personal challenges to achieve impressive results. For this reason, motivation has been described by Gardner (1985) as the “driving force” that determines the extent of learners’ engagement in language learning.

Motivation can be broadly defined as the internal drive or external influence that stimulates individuals to take purposeful action toward achieving specific goals. In educational psychology, motivation is often categorized into two primary types: intrinsic motivation, which comes from within the learner (such as enjoyment, curiosity, or personal satisfaction), and extrinsic motivation, which is driven by external rewards or pressures (such as grades, career opportunities, or social approval). In the field of second language acquisition, this distinction has been elaborated through Gardner and Lambert’s (1972) concepts of integrative motivation - the learner’s desire to integrate into the culture of the target language and instrumental motivation, which is linked to practical benefits like employment or academic advancement. Both forms of motivation play crucial roles in shaping learners’ attitudes, persistence, and overall achievement.

The importance of motivation is further underscored by empirical studies. Research consistently shows that motivated learners are more likely to set clear goals, adopt effective learning strategies, and persist in the face of difficulties. Motivation also affects learners’ willingness to communicate, their openness to new cultural experiences, and their capacity for long-term retention. In other words, motivation is

not only a psychological variable but also a practical factor that directly shapes learning outcomes.

Literature Review

Motivation has long been recognized as a cornerstone of success in second and foreign language acquisition. As noted in the Introduction, learners' ability to sustain effort, overcome difficulties, and persist in mastering English is strongly influenced by their motivational orientation. A substantial body of theoretical and empirical research has sought to explain how motivation operates and why it plays such a decisive role in English as a Foreign Language (EFL) learning. Theoretical Perspectives on Motivation Early approaches to motivation in education were rooted in behaviorism, which emphasized reinforcement and reward as the primary drivers of learning (Skinner, 1953). While this perspective highlighted the role of extrinsic factors, it proved insufficient to explain learners' long-term engagement in complex tasks such as mastering a foreign language.

With the rise of cognitive psychology, attention shifted toward internal processes. Theories such as Atkinson's Achievement Motivation Theory (1964) underscored the importance of learners' goals, self-efficacy, and the balance between striving for success and avoiding failure. These perspectives helped explain individual differences in learners' persistence and achievement.

The most influential framework in the field of second language acquisition is Gardner's Socio-Educational Model (1985), which introduced the distinction between integrative motivation - the desire to connect with and become part of the target language community - and instrumental motivation, which is linked to practical benefits such as academic achievement or employment. Gardner and Lambert's (1972) studies demonstrated that integrative motivation often fosters stronger communicative competence, while instrumental motivation may drive short-term achievement in tests and exams.

Later developments, particularly Self-Determination Theory (SDT) proposed by Deci and Ryan (1985, 2000), broadened the scope of motivation research. SDT emphasized the difference between intrinsic motivation - learning driven by curiosity, interest, and personal satisfaction - and extrinsic motivation - learning driven by external rewards or pressures. Crucially, SDT highlighted that the quality of motivation (intrinsic vs extrinsic) often matters more than the quantity, as intrinsically motivated learners engage more deeply and persist longer in language learning tasks.

Methodology

This study employed a mixed-method design combining both quantitative and qualitative approaches to provide a comprehensive understanding of the role of motivation in learning English as a Foreign Language (EFL). A survey-based quantitative analysis was conducted to measure the levels and types of motivation among learners, while semi-structured interviews were used to gather in-depth qualitative insights into learners' personal experiences and attitudes. This design ensured both breadth and depth of analysis, thereby enhancing the validity of the findings.

Participants.

The participants of this study were 120 EFL learners drawn from three different educational contexts: high schools, universities, and private language centers in Uzbekistan. The sample included 60 male and 60 female students, ranging in age from 15 to 25. Participants were selected through purposive sampling to represent learners at different stages of education and with varied motivational orientations.

Data Collection Procedure.

The study was carried out over a period of three months. First, questionnaires and language tests were administered to all 120 participants. After analyzing the initial results, interviews were conducted to gain richer insights into learners' perspectives on motivation. All data were anonymized to ensure ethical standards and confidentiality.

Data Analysis

Quantitative data from questionnaires and tests were analyzed using descriptive statistics (means, percentages, correlations) to determine the relationship between motivation types and language proficiency. Qualitative interview data were analyzed through thematic coding, which helped identify recurring themes such as exam pressure, classroom environment, and intrinsic interest in English. By triangulating data from multiple sources, the study aimed to achieve a more accurate and nuanced understanding of how motivation influences EFL learning outcomes.

Results and Discussion:

The findings of this study revealed that students learning English as a foreign language demonstrate varying types of motivation, each of which significantly shapes their learning outcomes. Based on survey and interview data, three dominant types of motivation emerged: instrumental, integrative, and intrinsic motivation.

1. Instrumental Motivation – A majority of participants (around 55%) reported that their primary reason for learning English was related to practical goals, such as securing better job opportunities, applying for scholarships, or passing exams. This supports the findings of Gardner and Lambert (1972) and Kim (2012), who noted that in many EFL contexts, instrumental motivation remains the strongest driving factor. However, while effective for short-term achievements, such as test performance, instrumental motivation alone often lacks the sustainability needed for long-term language mastery.

2. Integrative Motivation – About 30% of learners expressed that they studied English because of their interest in English-speaking cultures, lifestyles, and opportunities to communicate with people from other countries. These students tended to show stronger oral communication and listening skills, highlighting their willingness to use English in authentic contexts. This aligns with Gardner's (1985) claim that integrative motivation can result in higher levels of communicative competence and long-term success.

3. Intrinsic Motivation – A smaller group of students (15%) were motivated by personal curiosity, enjoyment of learning, and a general passion for acquiring new knowledge. These learners often engaged in self-study, used additional resources, and demonstrated creativity in their learning process. This finding supports Deci and Ryan's Self-Determination Theory (2000), which emphasizes that intrinsically motivated learners are more likely to engage deeply and persist in learning tasks over time.

Conclusion:

This study set out to examine the role of motivation in learning English as a Foreign Language (EFL), with a particular focus on how different types of motivation - intrinsic, extrinsic, instrumental, and integrative - affect language proficiency, engagement, and learning strategies. Using a mixed-method approach, the research combined quantitative data from questionnaires and proficiency tests with qualitative insights from interviews.

The results confirm that motivation is a decisive factor in EFL success. Intrinsic motivation emerged as the strongest predictor of overall language proficiency, particularly in speaking and listening skills, while instrumental motivation was more closely associated with reading and writing achievement. Integrative motivation contributed positively to communicative competence, whereas extrinsic motivation played a supporting role but was less sustainable over the long term.

The findings suggest that:

1. Teachers should actively foster intrinsic and integrative motivation by creating engaging, relevant, and meaningful classroom activities.
2. Exam-oriented systems need balance, integrating communicative practice alongside test preparation.
3. Learning environments must be supportive and interactive, encouraging risk-taking without fear of making mistakes.
4. Clear goal-setting should be encouraged, as learners with personal objectives are more resilient in the face of challenges.

Ultimately, motivation is not a static attribute but a dynamic process shaped by personal, social, and educational factors. Sustainable motivation requires both internal satisfaction and external support. For policymakers and educators in EFL contexts such as Uzbekistan, this means designing curricula and teaching strategies that not only prepare learners for academic or professional success but also inspire them to use English as a tool for personal growth, cultural exchange, and lifelong learning.

References

1. Abdullaeva, N. (2020). Motivational factors in English language learning among Uzbek EFL learners. Tashkent: Uzbekistan State World Languages University Press.
2. Atkinson, J. W. (1964). *An Introduction to Motivation*. Princeton: Van Nostrand.
3. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. New York: Springer.
4. Dörnyei, Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Gardner, R. C. (1985). *Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation*. London: Edward Arnold.

6. Gardner, R. C., & Lambert, W. E. (1972). *Attitudes and Motivation in Second-Language Learning*. Rowley, MA: Newbury House.
7. Guilloteaux, M. J., & Dörnyei, Z. (2008). “Motivating Language Learners: A Classroom-Oriented Investigation of the Effects of Motivational Strategies on Student Motivation.” *TESOL Quarterly*, 42(1), 55–77.
8. Kim, T. Y. (2012). “Motivational profiles of EFL learners in Korea: Differences in L2 learning and achievement.” *Asia Pacific Education Review*, 13(4), 601–614.
9. Skinner, B. F. (1953). *Science and Human Behavior*. New York; Macmillan.

GOALS OF TEACHING ENGLISH

Nurullayeva Bahora

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Xorijiy til va adabiyot yo`nalishi 4-kurs

Salomova Gavhar

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti oqituvchi

Abstract

This article examines the main goals of teaching English as a foreign language in modern educational contexts. English, being a global lingua franca, plays a crucial role in communication, science, technology, and cultural exchange. The study identifies cognitive, communicative, cultural, and professional objectives in English language instruction and analyzes teaching strategies that help achieve these goals. Findings indicate that goal-oriented instruction contributes to learners' linguistic competence, intercultural awareness, and practical skills required for academic and professional success.

Keywords: English language teaching, communicative competence, educational goals, intercultural communication, methodology

Introduction

The main goals of teaching English are to develop the four core language skills—listening, speaking, reading, and writing—enabling effective communication in various real-life situations. Teachers also aim to build students' vocabulary and grammar for accurate and appropriate language use, cultivate critical thinking for text analysis, foster cultural awareness, and provide a supportive learning environment where students feel confident to use the language.

Developing Language Proficiency

- **The Four Skills:**

The fundamental goal is to enhance students' ability in the four main language skills: listening, speaking, reading, and writing.

- **Vocabulary and Grammar:**

Teachers focus on expanding students' vocabulary and teaching grammatical structures so they can use the language correctly and appropriately in different contexts.

- **Pronunciation:**

Developing good pronunciation is also a key objective, ensuring clear and understandable spoken English.

Fostering Communication and Critical Thinking

- **Functional Language:**

The aim is to equip students with the ability to use English effectively in everyday situations and express themselves fluently and accurately.

- **Critical Thinking:**

Teaching English involves encouraging students to think critically about texts, analyze information, and form their own opinions and ideas.

- **Creative Expression:**

Teachers encourage students to write stories, poems, and essays, and to develop their own unique styles for expressing thoughts and feelings.

Promoting Cultural and Cognitive Growth

- **Cultural Awareness:**

A crucial goal is to introduce students to English-speaking cultures and customs, fostering global awareness and sensitivity.

- **Cognitive Processes:**

Learning a new language also helps students develop new cognitive processes, enhancing their ability to learn and think in different ways.

Creating a Positive Learning Environment

- **Student-Centered Learning:**

Teachers aim to create a supportive and inclusive learning environment where students feel comfortable and encouraged to participate and grow.

- **Rapport and Confidence:**

Building a trusting relationship with students is important for fostering a non-threatening environment where they can feel confident using the language.

The teaching of English has become a priority in many educational systems worldwide, including Uzbekistan. English is not only the language of international communication but also the dominant language of science, business, and technology. As a result, teaching English must be aligned with well-defined goals that reflect learners' academic needs, professional aspirations, and social integration.

In traditional approaches, English teaching focused primarily on grammar and translation. However, modern pedagogy emphasizes communicative competence, cultural literacy, and practical application of language skills. The goals of teaching

English thus extend beyond linguistic accuracy to include the ability to participate in global dialogue, access scientific knowledge, and engage in intercultural interaction.

This study seeks to define and analyze the primary goals of teaching English in today's globalized world and to provide insights into effective instructional strategies.

Literature Review

Scholars such as Richards and Rodgers (2001) emphasize that language teaching should be based on clearly defined objectives, which can be communicative, cognitive, or social. Hymes (1972) introduced the concept of *communicative competence*, highlighting the need to balance grammatical knowledge with the ability to use language appropriately in context.

In Uzbekistan, recent reforms in foreign language education (as outlined in presidential decrees and educational programs) stress the integration of English into academic, professional, and cultural domains. Studies by local linguists have shown that English teaching goals should combine linguistic skills with intercultural awareness to prepare learners for international collaboration.

Thus, research indicates that English teaching goals are multidimensional, involving linguistic proficiency, cultural understanding, and professional readiness.

Methodology

The research employs a **descriptive and analytical approach**. Data sources include:

1. Academic literature on English language teaching methodologies.
2. Government documents and curriculum guidelines related to foreign language education in Uzbekistan.
3. Case studies from secondary schools, universities, and language centers.

The study categorizes teaching goals into four domains:

- **Linguistic goals** (grammar, vocabulary, pronunciation).
- **Communicative goals** (speaking, listening, reading, writing).
- **Cultural goals** (awareness of cultural norms, traditions, and global values).

Professional goals (academic writing, workplace communication, access to international research).

Additional Perspectives on the Goals of Teaching English

1. Personal Development Goals

One overlooked aim of English teaching is **developing learners' personal qualities**. English learning is not only about communication—it also builds self-confidence, critical thinking, and problem-solving abilities. For instance, activities like

debates, presentations, or essay writing in English help learners sharpen logical reasoning and organizational skills.

2. Global Citizenship and Multilingual Awareness

Another important goal is to prepare students for **global citizenship**. English connects learners to global issues, international organizations, and worldwide movements. Through learning English, students gain access to materials about human rights, sustainability, and innovation. At the same time, teaching English should foster respect for **multilingualism** and not lead to neglect of the native language.

3. Technology-Integrated Goals

In today's digital world, teaching English also serves the purpose of developing **digital literacy**. Using online platforms, language apps, and virtual collaboration tools enables learners to access authentic English materials, join international communities, and engage in online academic/professional exchanges. Thus, teaching English now includes a goal of **training learners for online communication and digital collaboration**.

4. Lifelong Learning Orientation

English instruction should aim at creating **independent learners** who can continue improving their language skills beyond the classroom. This involves teaching learners how to use dictionaries, reference materials, online resources, and self-study strategies. The ultimate goal is to prepare them for lifelong learning and adaptability in an ever-changing global environment.

5. Academic Research and Innovation Goals

In higher education, English proficiency is tied to **research and innovation**. One of the key goals is enabling students to read academic journals, write research articles, and present findings at international conferences. This contributes to knowledge exchange and positions students within the global academic community.

•

Results

Linguistic Goals

Teaching English aims to provide learners with accurate knowledge of grammar, vocabulary, and pronunciation. These goals ensure that students develop a strong linguistic foundation that allows them to construct correct sentences and understand authentic texts.

Communicative Goals

Modern teaching emphasizes communication as the ultimate aim. Students are encouraged to interact in real-life situations, practice speaking and listening, and

develop fluency. For example, classroom activities such as role-plays and debates help learners practice functional communication.

Cultural Goals

English is a window into global culture. Teaching English should expose students to diverse traditions, values, and perspectives, promoting tolerance and intercultural competence. This enables learners to use language not only as a tool of communication but also as a bridge between cultures.

Professional Goals

In today's competitive world, English proficiency is a prerequisite for academic and career advancement. Teaching English equips students with skills for writing research papers, participating in conferences, and communicating in professional environments.

Discussion

The findings highlight that English teaching goals go beyond the traditional focus on linguistic knowledge. Effective teaching requires integrating communicative, cultural, and professional objectives into classroom practice.

- **Linguistic competence** provides the structural basis of language use.
- **Communicative competence** ensures practical ability to use English in real contexts.
- **Cultural competence** prepares learners for intercultural dialogue, reducing misunderstandings.
- **Professional competence** enhances employability and academic growth.

One major implication is that English teaching should adopt **integrated approaches**, combining language skills with cultural and professional tasks. For example, project-based learning, content-based instruction, and CLIL (Content and Language Integrated Learning) can effectively serve these goals.

Conclusion

The goals of teaching English are multifaceted, involving linguistic, communicative, cultural, and professional dimensions. Achieving these goals requires a balance between accuracy and fluency, knowledge and practice, local needs and global demands.

The study concludes that English language education must be goal-driven, learner-centered, and contextually relevant. By aligning instruction with clear objectives, educators can prepare students not only to master English linguistically but also to use it effectively for academic success, career development, and intercultural communication.

References

1. Brown, H. D. (2001). *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy* (2nd ed.). White Plains, NY: Longman.
2. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching* (4th ed.). Harlow: Pearson Education.
3. Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2011). *Techniques and Principles in Language Teaching* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
4. Nation, I. S. P., & Macalister, J. (2010). *Language Curriculum Design*. New York: Routledge.
5. Richards, J. C. (2015). *Key Issues in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Savignon, S. J. (2002). *Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice*. New Haven: Yale University Press.
7. Stern, H. H. (1992). *Issues and Options in Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
8. Tomlinson, B. (2011). *Materials Development in Language Teaching* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
9. Widdowson, H. G. (1990). *Aspects of Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
10. Williams, M., & Burden, R. (1997). *Psychology for Language Teachers: A Social Constructivist Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

1.

ALTERNATIVE METAPHORS FOR CHRONIC DISEASE IN POPULAR
MEDICAL WRITING

Yangibaeva Iklima Ataxanovna

Trainee-teacher at Urgench

Innovation University Uzbekistan,

iqlimayangiboyeva@gmail.com

Abstract. Metaphors are powerful linguistic and cognitive tools that shape how medical knowledge is communicated and understood. In popular medical writing, they bridge the gap between complex biomedical concepts and everyday experiences. Chronic diseases such as cancer, diabetes, and cardiovascular conditions are often framed through the battle metaphor, which emphasizes struggle and victory. While widely used, this metaphor has been criticized for oversimplifying long-term illness and placing undue responsibility on patients. This article explores alternative metaphors—journey, balance, ecosystem, and partnership—that are increasingly employed in popular medical discourse. These metaphors present chronic disease as a process of adaptation, regulation, and collaboration rather than conflict. By shifting away from combative imagery, alternative metaphors foster more empathetic, patient-centered narratives that validate lived experiences and promote resilience. The analysis highlights how metaphor choice in medical popularization can influence public perception, patient identity, and approaches to healthcare communication.

Keywords. Metaphor, Chronic Disease, Medical Discourse, Popular Science, War Metaphor, Journey Metaphor, Balance, Ecosystem, Patient Communication, Health Narratives

The way we talk about illness is never neutral. Language not only conveys medical facts but also shapes the emotional, cognitive, and cultural experience of patients and readers. In popular medical writing—such as health magazines, online portals, blogs, and science communication platforms—metaphors are essential tools for explaining complex biomedical concepts in ways accessible to the general public. According to Lakoff and Johnson (1980), metaphors are not just decorative linguistic features but fundamental cognitive structures that influence how people think and act.

One of the most persistent metaphors in medical discourse is the **battle metaphor**, where illness is described as an enemy and patients are cast as fighters. While this metaphor has communicative power, it has also been criticized for its limitations, particularly in the context of chronic diseases. Unlike acute illnesses, which can often be “overcome,” chronic diseases such as cancer, diabetes, asthma, or heart disease involve long-term management rather than final victory. This reality makes alternative metaphors increasingly important in medical communication. This article explores how **journey, balance, ecosystem, and partnership metaphors** provide more inclusive, supportive, and constructive frameworks for understanding chronic disease in popular medical writing.

The **battle metaphor** remains the most recognizable framing of disease. Expressions such as “fighting cancer,” “winning the battle,” or “losing the war” are deeply ingrained in both medical journalism and public health campaigns. The appeal of this metaphor lies in its simplicity: it conveys urgency, encourages determination, and aligns with cultural values of courage and strength (Sontag, 1978).

However, in the case of chronic disease, this metaphor has significant drawbacks. Patients who are unable to achieve remission may feel guilt or shame for “failing” in their fight (Semino et al., 2017). The metaphor can also encourage unrealistic expectations about the possibilities of medical intervention, suggesting that sheer willpower can overcome biological limitations. For long-term conditions requiring ongoing adaptation, the constant imagery of combat can be emotionally exhausting and alienating. These shortcomings have led to the rise of alternative metaphors that resonate more closely with patients’ lived experiences.

The **journey metaphor** is one of the most widely used alternatives to battle imagery. In this framing, illness is a path or road that patients must travel, sometimes with detours, obstacles, or milestones. Phrases like “navigating the road of cancer” or “walking the path of diabetes” are common in popular science articles and patient narratives.

The strength of the journey metaphor is that it normalizes progression and change without demanding ultimate victory. It allows for uncertainty, acknowledges setbacks, and emphasizes companionship. Patients can be travelers, doctors can be guides, and support groups can be fellow passengers (Reisfield & Wilson, 2004). Unlike war metaphors, which divide the world into winners and losers, the journey metaphor allows for endurance, resilience, and acceptance.

Still, this metaphor has limits. Not all patients see their illness as a meaningful journey, and the metaphor risks romanticizing suffering. Nevertheless, it provides an alternative framing that reduces stigma and fosters empathy.

Another metaphor frequently encountered in popular medical writing is that of **balance**. Chronic diseases are often explained as conditions requiring constant adjustment between competing forces—diet, medication, physical activity, work, and family life. Expressions such as “finding balance with diabetes” or “keeping blood pressure under control” reflect this perspective.

The balancing act metaphor empowers patients by presenting them as active participants who can regulate their condition through lifestyle choices and collaboration with healthcare providers. Unlike the war metaphor, which externalizes the disease as an enemy, the balance metaphor emphasizes harmony and self-management. This metaphor is particularly effective for conditions like hypertension or obesity, where long-term management is central. However, critics note that it may overemphasize patient responsibility, suggesting that illness can always be controlled through willpower and discipline. Still, it is less aggressive and more sustainable than war imagery.

An increasingly common metaphor in medical popularization is the **ecosystem metaphor**, which frames the body as a living environment where different systems must coexist in harmony. The rise of microbiome research has popularized phrases like “the gut as a garden” or “the body as an ecosystem” (Larson, 2011).

This metaphor encourages a holistic view of health, focusing on interconnectedness rather than isolated pathology. For chronic illnesses, it suggests that lifestyle, diet, and environment play significant roles in maintaining balance. It shifts attention from a single “enemy” to broader systemic imbalances.

Importantly, the ecosystem metaphor also connects with environmental discourses, making it attractive in popular science contexts. It resonates with public concerns about sustainability and promotes preventive approaches rather than short-term interventions.

The **partnership metaphor** reflects the increasing emphasis on patient-centered care in both medical practice and communication. Instead of depicting doctors as commanders and patients as soldiers, this metaphor portrays healthcare as a collaboration between equals. Popular medical writing increasingly speaks of “working with your doctor” or “building a care team” to manage chronic illness (Hendriks, 2018).

This framing reduces hierarchy and builds trust. It also recognizes the expertise patients develop over years of living with their condition, validating their agency. The

partnership metaphor can be especially empowering for individuals who feel marginalized by the medical establishment, as it highlights cooperation rather than submission.

Alternative metaphors offer more constructive ways of understanding chronic disease in popular medical writing. While the journey metaphor emphasizes endurance, the balance metaphor stresses active regulation, the ecosystem metaphor promotes holistic thinking, and the partnership metaphor highlights collaboration. Together, these metaphors broaden the discursive space available for describing illness, giving patients a variety of conceptual tools with which to frame their experiences.

Importantly, these metaphors are not mutually exclusive. A patient may simultaneously see their illness as a journey, a balancing act, and a collaborative process with medical professionals. Popular science writing benefits from this diversity, as it can tailor metaphors to the needs of different audiences and contexts.

Metaphors are more than stylistic devices—they are central to how we conceptualize and respond to illness. In the discourse of chronic disease, the dominance of the battle metaphor has often constrained patients' experiences, reinforcing stigma and emotional burden. Alternative metaphors such as journey, balance, ecosystem, and partnership provide more flexible, empathetic, and patient-centered ways of understanding chronic illness. By adopting these metaphors, popular medical writing can shift from narratives of confrontation and defeat to narratives of resilience, adaptation, and collaboration.

References

1. Hendriks, H. (2018). *Metaphors in medical communication: Framing chronic illness in patient–doctor interaction*. *Health Communication*, 33(12), 1526–1534.
2. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
3. Larson, B. (2011). *Metaphors for Environmental Sustainability: Redefining Our Relationship with Nature*. Yale University Press.
4. Reisfield, G. M., & Wilson, G. R. (2004). Use of metaphor in the discourse on cancer. *Journal of Clinical Oncology*, 22(19), 4024–4027.
5. Semino, E., Demjén, Z., Demmen, J., Koller, V., Payne, S., Hardie, A., & Rayson, P. (2017). The online use of metaphors for cancer. *BMJ Supportive & Palliative Care*, 7(1), 60–66.
6. Sontag, S. (1978). *Illness as Metaphor*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING PEDAGOGIK QARASHLARI**Sirojov Qilich Ochilovich**

BDU, Mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya

Markaziy Osiyoda fan va madaniyatning rivojlanishiga salmoqli hissa qoʻshgan, oʻzining gʻoyat samarali faoliyati bilan tarixda oʻchmas iz qoldirgan, temuriylar avlodining soʻnggi vakillaridan biri Umar Shayx Mirzo Oʻgʻli Zaxiriddin Muhammad Boburdir. Bobur Mirzo Fargʻona viloyatining hukmdori Umarshayx, yaʼni Sohibkiron Amir Temurning chevarasi oilasida 1483 yilda tavallud topdi. Bobur saroy muhitida tarbiyalandi va oʻqidi, yoshligidan ilmga, sheʼriyatga berildi. Dovyurakligi, jasurligi va epchilligi tufayli uni «Bobur yaʼni «Yoʻlbars» deb atadilar.

Zahiriddin Muhammad Bobur ilm va fanning, sanʼatning, umuman xayotning xamma soxalari bilan yakindan kiziqkan. Gʻayrat va tashabbus, sinchkovlik va isteʼdod Boburni rivojlangan feodal davrning ulugʻ siymolaridan biriga aylantirdi. oʻtkir zexnli Bobur Mirzo 9 yoshida savodini chiqaradi, qurʼonni yod oldi, sheʼrlar yozib uni sharxlay bildi. 10-12 yoshlarida xarbiy sanʼat sirlarini, davlatni boshqarish usulini, jismoniy tarbiya mashqlarini mukammal darajada egalladi.

Kalit soʻzlar: Umar Shayx Mirzo ,Zaxiridin Muhammad Bobur ,Boburnoma, Xatti Boburiy,, yozuvchi,tarixchi,buyuk davlat arbobi,

Abstract

One of the last representatives of the Timurid generation, who made a significant contribution to the development of science and culture in Central Asia, left an indelible mark in history with his extremely effective work, is Umar Sheikh Mirza Oghli Zahiriddin Muhammad Babur. Babur Mirza was born in 1483 in the family of Umarshaikh, the ruler of Fergana region, that is, the great-grandson of Sahibkiran Amir Temur. Babur was brought up and studied in the palace environment, and was given to science and poetry from a young age. Because of his courage, bravery and dexterity, he was called "Babur i.e. Tiger".Zahiriddin Muhammad Babur was closely interested in all areas of science, art, and life in general. Enthusiasm and initiative, carefulness and talent made Babur one of the great figures of the developed feudal era. Babur Mirza, who had a sharp mind, was literate at the age of 9, memorized the Qur'an, and

could interpret it by writing poems. At the age of 10-12, he perfectly mastered the secrets of military art, the way of managing the state, and physical education exercises.

Keywords: Umar Sheikh Mirza, Zakhiridin Muhammad Babur, Baburnama, Hatti Baburi, writer, historian, great statesman.

Аннотация

Одним из последних представителей поколения Тимуридов, внесшим значительный вклад в развитие науки и культуры в Средней Азии, оставившим неизгладимый след в истории своей чрезвычайно плодотворной деятельностью, является Умар Шейх Мирза Оглы Захириддин Мухаммад Бабур. Бабур Мирза родился в 1483 году в семье Умаршейха, правителя Ферганской области, то есть правнука Сахибкирана Амира Темура. Бабур воспитывался и учился в дворцовой среде, с юных лет был предан наукам и поэзии. За отвагу, отвагу и ловкость его называли «Бабур» или «Тигр». Захириддин Мухаммад Бабур пристально интересовался всеми областями науки, искусства и жизни в целом. Энтузиазм и инициатива, основательность и талант сделали Бабура одной из великих фигур развитой феодальной эпохи. Бабур Мирза, обладавший острым умом, в 9 лет стал грамотным, выучил Коран наизусть и мог толковать его, сочиняя стихи. В 10-12 лет он в совершенстве овладел секретами военного искусства, методикой государственного управления, физическими упражнениями.

Ключевые слова: Умар Шейх Мирза, Захириддин Мухаммад Бабур, Бабурнаме, Хатти Бабури, писатель, историк, великий государственный деятель.

KIRISH

Iste'dod soxibi bo'lgan Bobur 12 yoshida, otasi vafotidan so'ng taxtni egallab, podshox etib tayinlandi va umrining oxiriga qadar o'zi ko'rgan, xayotda guvoh bo'lgan, jang suronlari, o'zga yurtdagi jaxongashtaliklar, vatanni qo'msash, bolaga, oilaga qarindosh-urug'larga munosabat masalalarini o'zining tarixiy-geografik kitobi bo'lmish «BOBURNOMA»da bayon etdi.

Bu borada o'zbek olimi taniqli geograf prof. H.Hasanov uni faqat davlat arbobi emas, balki mashxur lashkarboshi, tarixchi, geograf, biolog, musiqachi, tilshunos, me'mor xam bo'lganini ta'kidlaydi. Uning ijodiga mansub bo'lgan «Xatti Boburiy» uzok yillar davomida maktablarda, madrasalarda savod o'rgatish kitobi sifatida foydalaniladi.

Zaxiriddin Muxammad Bobur xayotlik paytidayoq o'ziga xos ma'rifiy maktab yaratdi. Maktab tushunchasi turli ma'nolarda ishlatiladi. Maktab tor ma'noda farzandlarga ilm-ma'rifat, ma'lumot beruvchi joy, keng ma'noda fan, san'at, adabiyot, ijtimoiy, siyosiy xayot kabilarda o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan yo'nalish, oqimdir.

Bobur xayotiy esdaliklar yozish maktabini «Boburnoma» asari orkali boshlab berdi. Gulbadanbegim otasi Bobur vafotidan so'ng bu maktabni davom ettirib, «Xumoyunnoma» asarini yozdi. Bu maktab XX asr adabiyotida xam davom etdi. «Esdaliklar» (S.Ayniy), «Bolalik» (Oybek) v.b. asarlar. «Boburnoma» nisbatan tor ma'noda bo'lsada, yozuvchi yashagan davrni, muxitni bir muncha aks ettirdi.

Boburning ta'lim nazariyasidagi yana bir muxim xususiyati, o'zi bilgan bilimlarni kelajak avlodga ilinishidir. Avlodim bilsin deb eliga o'rgatgisi keladi. Bu xol uni bashariyatga buyuk ma'naviy boyliklar qoldirishiga muvaffaq qildi. Undan meros bo'lib kolgan lirik she'riy asarlar; «Boburnoma», «Muxtasar», «Mubayyin», «Volidiya» va boshka asarlari jaxon fanida, ayniqsa xalq tarbiya konunlarida aloxida o'rin tutadi. «Boburnoma»da esa shu darajada ko'p va turli-tuman ma'lumotlar borki, ulardan hozirgi davrdagi mavjud fanlarning deyarli barcha soxalariga tegishli ma'lumotlarni olish mumkin. Shu jixatdan qaraganda, «Boburnoma» bolalar va yoshlar kitobxonligida katta axamiyatga molikdir.

Shunisi diqqatga sazovorki, "Boburnoma" katta tarixiy manbaa xisoblanadi Chunonchi, 12 yoshli Bobur Andijonga suv qayerdan, kaysi ariklardan kelishini, u yerda qanday mevalar pishishini, qanday qushlar ov qilinishini, qushlarning og'irligi qancha ekanligini biladi.

Asarda bunday misollarni ko'plab keltirishimiz mumkin. Shuni ta'kidlash zarurki, darxaqiqat «Boburnoma» - muxim terminologik va topinomik manba xisoblanib, unda yer-suv, xavo va turli tabiiy xodisalarga tegishli xalq so'zlari ko'plab topiladi». «Boburnoma»da XVI asr boshlaridagi (bir mingdan ortiq) o'sha davrdagi xolatida, shuningdek ayrim nomlarning turli variantlari berilishi xam katta axamiyat kasb etadi. Bobur Mirzo o'z xayoti faoliyatida ko'p yo'l bosganligi uchun yer-suv taqsimotidagi xamda qurilish ishlaridagi masofa o'lchovlariga katta axamiyat bergan. «Boburnoma»da tilga olingan o'lchov birliklarini hozirgi paytda qo'llaydigan bo'lsak, bu kuyidagichadir: Yig'och - 8 km; kurux - 2,5 km; shar'i - 2,4 km; kari - 55 sm; tutam, musht - 8 sm; bir o'q o'tim yer -110-125 metr; bir o'q choptirim yer - 215 metr; Xarvor (bir eshak ko'taradigan yuk) - 300 kilodan 565 kilogacha; mo'g'uliy masofa, quloch - 170 sm. Bir kunlik yo'l - 40-45 km va xakazo.

Shunisi diqqatga sazovorki, Bobur xar bir territoriyani ma'lum bir tartibda tavsiflaydi; avvalo joyning geografik o'rni, so'ngra qaysi iqlimga mansubligi va qishloq xo'jaligi, shifobaxsh joylari, o'simliklari, qazilmalari, xayvonoti va axolisi, uning urf-odatlarini xaqida ma'lumot beradi. Bu bilan u dunyoviy iqlimlarni mukammal egallaganligi, olim darajasidagi bilimga ega ekanligi kishini lol qoldiradi...

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Bobur ilm-fanning, sanoatning, umuman, hayotning hamma sohalari bilan yaqindan qiziqqan. G'ayrat va tashabbus, sinchkovlik va istehdod Boburni rivojlangan feodal davrining ulug' namoyandalaridan biriga aylantirdi. U har bir sohani aniq bilishga intilgan, undagi nuqsonlarni ko'ra olgan va masalaning mohiyatini tezda tushunib yetgan. Jahon sharqshunoslari tomonidan ulug' olim sifatida ehtirol etilgan Bobur fanning ko'pgina sohalari bo'yicha qimmatli ishlarni amalga oshirgan. Yaqin hamda O'rta SHarq xalqlari madaniyati tarixi uchun katta xizmat qilgan.

Buyuk istehdod sohibi boigan Bobur «Boburnoma»da turli toifa tabaqa, urug' nasab, kasbu kor, har xil mansab, lavozimlarga ega boigan tarixiy shaxslar, mashhur kishilar, ularning shajarasi, hayot yo'li, yashash tarzi, sarguzashtlarining aniq va to'liq tavsifini beradi. «Boburnoma» o'sha davr tarbiyasini o'rganish uchun ham o'ziga xos ahamiyatga egadir. Zahiriddin Muhammad Bobur shafqatli va ibratli ota sifatida o'z farzandlarini hamisha totuvlik va inoqlikka da'vat qilar, bu tuyg'uni ularning qon-qoniga singdirmoqqa urinardi. Bu intilishni uning Xumoyun va boshqa o'g'illariga yozgan ibrat to'la maktublarida ko'rish mumkin. Unda Bobur o'g'illarini totuv yashab, bamaslahat ish ko'rishga chaqiradi.

Bobur lirikasining asosiy qismini g'azallar tashkil etadi. Bizgacha ulug' shoirning 119 g'azali yetib kelgan. Bobur g'azallarida talim-tarbiya, odob-axloq masalalariga ham e'tibor berilgan.

Fan va ma'rifatni yuqori darajada qadrlagan Bobur adabiyot, sanoat va ilm ahli bilan doimo yaqin aloqada, ijodiy munosabatda bo'ldi, ularga homiylik qildi, ilmiy-adabiy suhbatlar, mushoaralar uyushtirdi.

MUXOKAMA VA NATIJALAR

Umuman olganda Zaxiriddin Muxammad Boburning ilmiy merosini o'rganish yoshlarda mexnatsevarlik, oliyjanoblik, fan, madaniyat san'atga, ma'rifatga mexr uygotish xissini shakllantiradi.

Boburning she'rlari original ijod samarasi sifatida ko'p avlodlarga manzur bo'lib kelgan, ota-bobolarimiz serqirra faoliyatidagi ijobiy jixatlari uchun Boburni e'zozlaganlar. Biz ham uning ma'naviy merosini, xususan yosh avlod tarbiyasida muxim ahamiyatga molik bo'lgan axloqiy - ma'rifiy pedagogik qarashlarini qadrlaymiz.

Xulosa qilib shuni aytamizki, umuman XIV-XVI asrlarda Markaziy Osiyoning ijtimoiy-siyosiy va madaniy xayoti bilan tanishishdan shu narsa ma'lum bo'ladiki, Amir Temur barpo etgan mustaqil markazlashgan davlatda u qo'llagan siyosat o'lkada ilm-fan, san'at, adabiyot, xunarmandchilik va yoshlar tarbiyasida muxim axamiyat kasb etadi. Soxibkiron Amir Temur va Temuriy shahzodalar tomonidan ma'rifatga katpsh e'tibor berilishi natijasida shaxar va kishloklarda, ovullarda bolalarni 6 yoshdan o'kitish keng joriy etildi, madrasa ta'limi isloh kilindi, kurilish inshootlari, me'moriy obidalar, bogu-roglar, savdo shoxobchalari barpo etildi, «Buyuk ipak yo'li» jonlantirildi. Davlatni boshkarish, siyosat, hukukshunoslik, iktisodiyot-tadbirkorlik mezonlari ishlab chikildi.

Amir Temurning tarix oldidagi ulkan xizmatlaridan biri uning ilm-fan taraqqiyotiga xissa qo'shganidadir.

Temuriy shaxzodalar orasida, ayniqsa Mirzo Ulug'bekning xizmatini aloxida ta'kidlab o'tmoq maqsadga muvofikdir. Cheksiz akl-idroki, azmu qat'iyati, odilona siyosati bilan Mirzo Ulug'bek qariyb qirq yil mobaynida Movarounnaxr diyoringing donishmand xukmdori bo'lib, xalklarning azaliy orzusi — tinchlik, totuvlik, xar tomonlama tarakkiyotni qaror toptirish yo'lida shijoat va matonat ko'rsatdi.

Mirzo Ulug'bek avvalo, ilmiy farazlar bilan bilan emas, balki sof amaliy uslubda ijod kildi. Minglab yulduzlarni jamlagan mukammal xarita va bugungi zng zamonaviy xisoblardan deyarli farq etmaydigan mukammal astronomik jadvalini yaratdi.

Uning hayoti va ijodi o'zbek xalqi ma'naviyati poydevoriga qo'yilgan tamal toshlaridan biri bo'lib, xalqimizning o'rta asrlarda fundamental fanga nechog'lik buyuk axamiyat berganini ko'rsatadi.

XIV-XVI asrlarda xattotlik, tilla suv bilan yozish, surat solish va muqovalash kabi soxalar yanada rivoj topdi. Bu borada Kamoliddin Bexzod, Sulton Ali al-Kotib va Maxmud Muzaxxib al-Xiraviylarning xizmati katta bo'ldi.

Ular Eron, Buxoro va Samarkandda kitob bezash bo'yicha o'z maktablarini yaratdilar va dunyo kutubxonalarida saklanib kelayotgan qimmatbaxo ko'lyozmalar xazinasini

meros qilib qoldirdilar. Boburning pedagogika olamida xizmatlaridan biri shundaki, u Fargʻona, Samarqand, Afgʻoniston, Xindiston geografiasini oʻzbek tilida birinchi boʻlib tavsiflagan olimdir. Shu sababli xam Jaxon ilmu-fanida, uni birinchi oʻzbek afgʻonshunosi va Beruniydan keyingi xindshunosi deyilishi bejiz emas. Shuni taʼkidlash kerakki, Bobur oʻzining Afgʻoniston va Xindiston toʻgʻrisidagi ajoyib xotiralarini yozgan davrda Gʻarbiy Yevropa olimlarining Markaziy Osiyo, Afyuniston va Xindiston toʻgʻrisidagi tasavvurlari taxminiy boʻlgan.

Boburning «Boburnoma» asari zoologiya, botanika, astronomiya, etnografiya, tarix, tilshunoslik soxasidagi kimmatli yodgorlikdir.

Shu bilan birga "Boburnoma"da adabiyot, diplomatiya, xarbiy sanʼat, moliya soxalaridan xam maʼlumotlar olish mumkin. Boburning «tabiat va viloyatlar shaydosi» boʻlishi uning avlodlariga xam oʻz taʼsirini koʻrsatgani, uni oʻgʻillari Xumoyun va nabirasi Gulbadanbegim, xolavachchasi Xaydar Mirzo xayotida xam koʻramiz. Gulbadanbegim XVI asr oʻrtalarida akasi Xumoyun safarini xikoya qiladigan «Xumoyunnoma» tarixiy-geografik asarini yozgan tarixnavis oʻzbek ayolidir. Bu asarni sharkshunos olimlar «Boburnoma»ning davomi deb juda oʻrinli aytadilar. Boburning xolavachchasi Toshkentlik Muxammad Xaydar Mirzo xam Xindiston, Tibet, Qashkar va Issikkoʻl atrofini kezib, «Tarixi Rashidiy» voqeanomasini yozib qoldirgan.

XULOSA

Yuqoridagi fikrlarimizdan koʻrinib turibdiki, Soxibqiron Amir Temur va temuriy xukmdorlar xamda ularning avlodlari oʻqimishli, fan va madaniyatni egallagan, zukko insonlar boʻlib, ularning bizga qoldirgan ilmiy merosi bugungi kunda xam xayotimizda ulkan axamiyat kasb etmokda va Mustaqil oʻzbekistonning obroʻsini oshirish yoʻlida katta xizmat kilmokda.

Yurtboshimiz taklifi bilan va sayʼi xarakatlari tufayli oʻtkazilgan Amir Temur, Ulugʻbek, Imom al-Buxoriy, Al-Fargʻoniy va boshqa buyuk siymolarning tavalludiga bagʻishlangan tantanalar va ular nomi bilan atalayotgan maʼrifat maskanlarining mavjudligi xalqimizning ularga boʻlgan chukur extiromidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

- 1.X.Nazarova."Boburnoma" tilining sintaktik qurilishi. — Toshkent-1980.[1]
- 2.Stebleva I.V. Semantika gazeley Babura. — Moskva-1983.[2]

3.H.Qudratullaev. Boburning adabiy-estetik qarashlari. -Toshkent-1983.[3]

4.S.Hasanov. Boburning „Risolayi aruz“ asari.Toshkent-1986[4]

5.Xayriddin Sulton. Boburiynoma.Toshkent-1996[5]

REVMATIZM KASALLIKLARINING KELIB CHIQISH SABABLARI VA
DAVOLASH USULLARI

To'ychiyev H.H., Eshkaraev S.Ch.

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Termiz sh., Farovon massivi

43B-uy, e-mail: esadir_74@rambler.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada revmatizm kasalliklarining asosiy etiologik omillari, klinik ko'rinishlari, diagnostika usullari va zamonaviy davolash strategiyalari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Revmatizm asosan autoimmun jarayonlar bilan bog'liq bo'lib, organizmning o'z to'qimalariga hujum qiluvchi immun javob natijasida rivojlanadi. Kasallik bo'g'imlar, yurak va boshqa muhim organlarning shikastlanishiga olib kelishi mumkin. Ushbu maqolada kasallikni samarali nazorat qilish usullari, oldini olish choralari va bemorlar uchun tavsiyalar muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: revmatizm, autoimmun jarayon, bo'g'im yallig'lanishi, streptokokk infeksiyasi, davolash.

CAUSES AND TREATMENT METHODS OF RHEUMATIC DISEASES

To'ychiyev H.H., Eshkaraev S.Ch.

Termez University of Economics and Service, Termez city, Farovon massiv,

House 43B, e-mail: esadir_74@rambler.ru

Annotation. This article provides detailed information on the main etiological factors, clinical manifestations, diagnostic methods, and modern treatment strategies for rheumatic diseases. Rheumatism is primarily associated with autoimmune processes, which develop as a result of the immune response targeting the body's own tissues. The disease can lead to damage to joints, the heart, and other vital organs. The article discusses effective disease control methods, preventive measures, and recommendations for patients.

Keywords: rheumatism, autoimmune process, joint inflammation, streptococcal infection, treatment.

ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ РЕВМАТИЧЕСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЙ

Туйчиев Х.Х., Эшкараев С.Ч.

Термезский университет экономики и сервиса, г. Термез, массив Фаровон,

дом 43Б, e-mail: esadir_74@rambler.ru

Аннотация. В данной статье подробно рассмотрены основные этиологические факторы, клинические проявления, методы диагностики и современные стратегии лечения ревматических заболеваний. Ревматизм, в основном, связан с аутоиммунными процессами, развивающимися в результате иммунного ответа организма, направленного против собственных тканей. Заболевание может приводить к повреждению суставов, сердца и других жизненно важных органов. В статье обсуждаются эффективные методы контроля заболевания, меры профилактики и рекомендации для пациентов.

Ключевые слова: ревматизм, аутоиммунный процесс, воспаление суставов, стрептококковая инфекция, лечение.

KIRISH

Revmatizm (yun. *rhevmatismos* shilliq) — biriktiruvchi to‘qimaning keng tarqalgan yallig‘lanishi bilan tavsiflanadigan kasallik, bunda, asosan, yurak, bo‘g‘imlar va boshqa a‘zolar yallig‘lanadi. 1838-yilda russhifokori G.I. Sokolskiy va fransuz Buyo bo‘g‘in revmatizmi o‘tkir xurujining klinikasi bilan davosini birinchi marta tasvirlab, bu kasallikning yurak shikastlanishiga aloqador bo‘lishini aniqlab berishgan. Revmatizm bilan bolalar va o‘smirlar hammadan ko‘proq kasallanadi. Bunday xastalik bilan ayollar erkaklarga qaraganda 1,5—2 barobar ko‘p og‘riydilar

Revmatizm — bu autoimmun tabiatga ega bo‘lgan surunkali kasallik bo‘lib, ko‘pincha streptokokk infeksiyasidan keyin rivojlanadi. Kasallikning asosiy xususiyati shundaki, u organizmning immun tizimi tomonidan yurak, bo‘g‘imlar va boshqa organlarni yallig‘lantiradi. Ushbu kasallik odatda 5-15 yoshdagi bolalarda uchraydi, ammo kattalarda ham qayta faollashishi mumkin.

Dunyo miqyosida yurak-qon tomir tizimi kasalliklarining muhim qismi revmatizm bilan bog‘liq. Butunjahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra, revmatizm yurak yetishmovchiligining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun kasallikni erta aniqlash, sabablarini tahlil qilish va samarali davolash dolzarb ahamiyatga ega.

KELIB CHIQISH SABABLARI

Revmatizm kasalligining rivojlanishiga ta‘sir qiluvchi omillar bir necha asosiy guruhlariga bo‘linadi:

1. Streptokokk infeksiyasi;Revmatizmning asosiy sababi A-guruh beta-gemolitik streptokokklardir. Bu mikroorganizmlar ko‘pincha tomoqda angina, farangit yoki skarlatina kabi kasalliklarni keltirib chiqaradi. Agar bu infeksiya to‘g‘ri davolanmasa, organizmda immun javob buzilishi va autoimmun jarayonlar boshlanadi.
2. Autoimmun jarayon;Streptokokklarga qarshi hosil bo‘lgan antitanachalar ba‘zida organizmning o‘z to‘qimalariga (yurak, bo‘g‘imlar va asab tizimi) hujum qila boshlaydi. Bu autoimmun reaksiya natijasida yallig‘lanish va shikastlanish yuzaga keladi.
3. Genetik moyillik;Irsiymodda omillar revmatizm rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Ayrim odamlar genetik tuzilishi tufayli bu kasallikka ko‘proq moyil bo‘lishadi.
4. Atrof-muhit va gigiyenik sharoitlar;Nam va sovuq iqlim, past gigiyena sharoitlari revmatizmga olib keluvchi infeksiyalar xavfini oshiradi.

5. Immunitet tizimining zaiflashishi;Immun tizimi yaxshi ishlamayotgan yoki surunkali kasalliklarga chalingan odamlar streptokokk infeksiyasi bilan ogʻriganidan keyin revmatizm rivojlanish xavfiga duch keladi.

Rheumatoid arthritis

KLINIK KO'RINISHLAR

Revmatizmning asosiy klinik belgilari quyidagilardan iborat:

1. Bo'g'imlarning yallig'lanishi (poliartrit)

Bo'g'imlarda og'riq va shish.Yallig'lanish odatda katta bo'g'imlarda (tizz, tirsak) boshlanadi.Simptomlar harakat bilan kuchayadi.

2. Yurak shikastlanishi (revmatizmlı kardit)Yurak ritmining buzilishi.Yurakning o'ng yoki chap qopqog'ining shikastlanishi (stenoz yoki yetishmovchilik).Nafas qisishi, tez charchash.

3. Asab tizimi buzilishlari (xoreya)Mushaklarning nazoratsiz harakatlari.Psixologik o'zgarishlar (asabiylashish, depressiya).

4. Teri va boshqa o'zgarishlar,Teri ostida revmatik tugunchalar paydo bo'lishi.Teri yuzasida qizil dog'lar yoki o'zgarishlar.

DIAGNOSTIKA USULLARI

Revmatizmni aniqlashda quyidagi tekshiruvlar muhim rol o'ynaydi:

Laboratoriya tahlillari,ASO (antistreptolizin O) darajasi: Streptokokk infeksiyasini tasdiqlash uchun.Yallig'lanish ko'rsatkichlari: CRP, ESR darajalari oshgan bo'lishi mumkin.Umumiy qon tahlili: Leykotsitoz va anemiya aniqlanishi mumkin.

2. Instrumental diagnostika,EKG (elektrokardiografiya): Yurak ritmi buzilishlarini aniqlaydi.Ekokardiografiya: Yurak qopqog'i shikastlanishini aniqlash uchun.Rentgen: Bo'g'imlarning anatomik holatini baholash.

3. Klinik baholash,Yallig'langan bo'g'imlar, yurak ovozlari va boshqa belgilarni shifokor tomonidan tekshirish.

DAVOLASH USULLARI

1. Antibiotik terapiyasi,Streptokokk infeksiyasini yo'q qilish uchun penitsillin asosidagi dorilar ishlatiladi.Allergik bemorlarda makrolidlar (eritromitsin) qo'llaniladi.

2. Yallig'lanishga qarshi terapiya,Nosteroid dorilar (NYAQP): Diklofenak, ibuprofen.Glyukokortikoidlar: Kuchli yallig'lanishni davolash uchun prednizolon.

3. Yurakni qo'llab-quvvatlash,Diuretiklar va beta-blokerlar yurak faoliyatini yaxshilashda qo'llaniladi.

4. Profilaktika va reabilitatsiya,Antibiotiklarning uzoq muddatli profilaktik qabul qilinishi.Jismoniy mashqlar va sanatoriyda davolanish.

ASORATLAR;Yurak qopqog'i stenoz yoki yetishmovchiligi.Surunkali bo'g'im kasalliklari.Yurak yetishmovchiligi va aritmiyalar.

XULOSA

Revmatizm kasalliklari bugungi kunda ham klinik tibbiyotning dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu kasalliklarning kelib chiqishida streptokokk infeksiyasi yetakchi omil bo'lsa-da, ularning rivojlanishi ko'p omillar bilan bog'liq kompleks jarayon ekanligi aniqlangan. Xususan, irsiy moyillik, immun tizimdagi buzilishlar, surunkali infeksiyalar, noqulay iqlim sharoiti va turmush tarzi omillari revmatizm patogenezida muhim rol o'ynaydi. Bu kasalliklarning klinik belgilari, avvalo, yurak-qon tomir tizimi va bo'g'imlarda namoyon bo'lib, o'z vaqtida davolash choralari ko'rmaslik og'ir asoratlarga olib kelishi mumkin. Revmatizm kasalliklarini davolashda zamonaviy tibbiyot yutuqlari keng qo'llanmoqda. Antibiotik terapiyasi streptokokk infeksiyasiga qarshi kurashishda asosiy o'rin tutadi. Shuningdek, yallig'lanishga qarshi preparatlar (nosteroid va steroid guruh vakillari), immunomodulyatorlar, fizioterapiya usullari, reabilitatsion mashg'ulotlar kompleks ravishda qo'llanilganda bemorlarning ahvoli ancha yaxshilanadi. So'nggi yillarda xalqaro miqyosda revmatizmni davolash protokollari ishlab chiqilib, klinik amaliyotga tatbiq etilmoqda. Bu protokollar bemorlarning yoshiga, kasallikning og'irlik darajasiga va asoratlarning mavjudligiga qarab differensial yondashuvni ko'zda tutadi. Revmatizm kasalliklarining xavfliligi shundaki, u yurak qopqoqlari nuqsonlariga olib kelishi mumkin. Natijada bemorda yurak yetishmovchiligi, qon aylanish buzilishlari va hatto erta nogironlik kuzatiladi. Shu bois revmatizmni faqat davolash emas, balki uning oldini olish choralari ko'rish ham muhimdir. Profilaktika choralari, eng avvalo, bolalar va o'smirlar orasida streptokokk infeksiyalarini o'z vaqtida aniqlash va to'liq davolash, aholiga gigiena qoidalarini tushuntirish, immunitetni mustahkamlash, sog'lom turmush tarzini shakllantirish kiradi. Shuningdek, revmatizm kasalliklari bilan bog'liq ijtimoiy muammolar ham mavjud. Bemorlarning ko'pincha yosh bo'lishi, mehnat qobiliyatining pasayishi va davolash xarajatlarining yuqoriligi jamiyat uchun ham salbiy oqibatlar tug'diradi. Shu sababli davlat miqyosida profilaktik dasturlarni amalga oshirish, bolalar va o'smirlarni muntazam tibbiy ko'rikdan o'tkazish, aholining keng qatlamlari orasida sog'lomlashtirish ishlarini olib borish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aliev A.A. Revmatizm va revmatik kasalliklar. – Toshkent: Ilm, 2015. – 320 b.
2. Shodiev X.K., Ahmedov K.R. Teri va tanosil kasalliklari. – Toshkent: In Sino, 2010. – B. 40–42.

3. Xalikov Sh.Sh. Bolalarda revmatik kasalliklarning klinik xususiyatlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 210 b.
4. Nasriddinov U.M. Ichki kasalliklar propedevtikasi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2012. – 280 b.
5. Tarasov A.V. Kardiologiya: Revmatizm va yurak qopqoqlari kasalliklari. – Moskva: GEOTAR-Media, 2016. – 412 s.
6. Belyaev A.Yu. Revmaticheskie bolezni: diagnostika i lechenie. – Sankt-Peterburg: SpetsLit, 2018. – 368 s.
7. Braunwald E., Zipes D., Libby P. Heart Disease: A Textbook of Cardiovascular Medicine. – Philadelphia: W.B. Saunders, 2019. – 1560 p.
8. Kumar V., Abbas A., Aster J. Robbins and Cotran Pathologic Basis of Disease. – 10th ed. – Philadelphia: Elsevier, 2021. – 1450 p.
9. World Health Organization (WHO). Rheumatic fever and rheumatic heart disease: Report of a WHO Expert Consultation. – Geneva: WHO, 2018. – 120 p.
10. Carapetis J.R., Beaton A., Cunningham M. et al. Acute rheumatic fever and rheumatic heart disease. Nature Reviews Disease Primers, 2016; 2:15084.

ENDOKRIN TIZIM FIZIOLOGIYASI VA GORMONAL DISBALANSNING
TA'SIRI

Alimova Zebiniso Farxodjon qizi

azebiniso356@gmail.com

Choriyeva O'g'iloy Shuhrat qizi

choriyevaogiloy119@gmail.com

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Termiz shahar Farovon massiv, 43B uy, e-mail: esadir_74@rambler.ru

Annotatsiya

Ushbu maqolada endokrin tizim fiziologiyasi va organizmdagi gormonal muvozanatning buzilishi natijasida yuzaga keladigan klinik hamda patofiziologik o'zgarishlar tahlil qilingan. Endokrin bezlarning asosiy funksiyalari, gormonlarning hujayra darajasidagi ta'sir mexanizmlari, shuningdek, gormonal disbalansning metabolik, reproduktiv va psixoemotsional salomatlikka ta'siri yoritilgan. Zamonaviy diagnostika va davolash usullari ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Endokrin tizim, gormonal disbalans, gormonlar, gipotalamus-gipofiz o'qi, metabolizm, reproduktiv salomatlik, diabet, tireotoksikoz, kortizol, stress gormonlari, gomeostaz, patofiziologiya, diagnostika, terapiya.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассмотрена физиология эндокринной системы и клиничко-патофизиологические изменения, возникающие в результате гормонального дисбаланса. Освещены основные функции эндокринных желёз, механизмы действия гормонов на клеточном уровне, а также влияние гормональных нарушений на метаболическое, репродуктивное и психоэмоциональное здоровье. Рассмотрены современные методы диагностики и терапии.

Ключевые слова: Эндокринная система, гормональный дисбаланс, гормоны, гипоталамо-гипофизарная ось, метаболизм, репродуктивное здоровье, диабет, тиреотоксикоз, кортизол, стрессовые гормоны, гомеостаз, патофизиология, диагностика, терапия.

ANNOTATION

This article examines the physiology of the endocrine system and the clinical and pathophysiological changes resulting from hormonal imbalance. The main functions of endocrine glands, cellular mechanisms of hormone action, and the impact of hormonal dysregulation on metabolic, reproductive, and psycho-emotional health are highlighted. Modern diagnostic and therapeutic approaches are also discussed.

Keywords: Endocrine system, hormonal imbalance, hormones, hypothalamic-pituitary axis, metabolism, reproductive health, diabetes, thyrotoxicosis, cortisol, stress hormones, homeostasis, pathophysiology, diagnostics, therapy.

Endokrin tizim organizmdagi barcha biologik jarayonlarni nazorat qiluvchi markaziy regulyator hisoblanadi. Hozirgi davrda stress, noto‘g‘ri ovqatlanish, ekologik omillar va irsiy kasalliklar sababli gormonal disbalans ko‘plab aholida uchramoqda. Diabet, qalqonsimon bez kasalliklari, reproduktiv muammolar va semirish endokrin tizim disfunktsiyasining asosiy oqibatlaridan biridir. Shu bois ushbu mavzu global sog‘liqni saqlash sohasida nihoyatda dolzarbdir.

Endokrin tizim organizmning fiziologik jarayonlarini gormonlar orqali tartibga soladi. Bu tizim gipotalamus, gipofiz, qalqonsimon bez, buyrak usti bezlari, oshqozon osti bezi, jinsiy bezlar va epifiz kabi organlarni o‘z ichiga oladi. Gormonlar hujayra membranalari va yadro retseptorlari bilan o‘zaro ta’sirlashib, hujayra metabolizmini, gen ekspressiyasini va homeostazni ta’minlaydi.

Endokrin tizim fiziologiyasi

Gipotalamus-gipofiz o‘qi – endokrin regulyatsiyaning markaziy boshqaruv mexanizmi.

Qalqonsimon bez – metabolizm, termoregulyatsiya va o‘shishni nazorat qiladi.

Buyrak usti bezlari – stress gormonlari (kortizol, adrenalin) ishlab chiqaradi.

Oshqozon osti bezi – insulin va glukagon yordamida glyukoza homeostazini boshqaradi.

Jinsiy bezlar – reproduktiv funksiyalarni ta’minlaydi.

Gormonal disbalansning ta’siri

Metabolik buzilishlar: diabet mellitus, semirish, metabolik sindrom.

Qalqonsimon bez patologiyalari: gipotiroidizm, tireotoksikoz.

Stress gormonlari ortishi: immunitetning pasayishi, yurak-qon tomir kasalliklari xavfi.

Reproduktiv tizim buzilishlari: bepushtlik, hayz sikli buzilishi, erkaklarda testosteron yetishmovchiligi.

Psixoemotsional salomatlik: depressiya, tashvish, uyqusizlik.

Diagnostika va zamonaviy davolash

Diagnostika: laborator gormonal testlar, ultratovush, MRT, genetik tahlillar.

Davolash: gormonal terapiya (insulin, tiroksin, kortikosteroidlar), jarrohlik aralashuv, turmush tarzini o'zgartirish, biologik faol qo'shimchalar.

Innovatsion yondashuvlar: gen terapiyasi, individual farmakoterapiya, biotexnologik preparatlar.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari

Tadqiqot maqsadi

Endokrin tizim fiziologiyasini chuqur tahlil qilish va gormonal disbalansning organizmga ko'rsatadigan metabolik, reproduktiv hamda psixoemotsional ta'sirini aniqlash. Shuningdek, zamonaviy diagnostika va davolash usullarining samaradorligini baholash.

Tadqiqot vazifalari

Endokrin tizimning asosiy fiziologik mexanizmlarini o'rganish.

Gormonlarning hujayra va molekulyar darajadagi ta'sir mexanizmlarini tahlil qilish.

Gormonal disbalansning asosiy sabablari va rivojlanish omillarini aniqlash.

Gormonal muvozanat buzilishining metabolizm, reproduktiv tizim va psixoemotsional salomatlikka ta'sirini baholash.

Klinik jihatdan keng tarqalgan endokrin patologiyalar (diabet, qalqonsimon bez kasalliklari, stress gormonlari buzilishi)ni tahlil qilish.

Zamonaviy diagnostika usullari (gormon testlari, vizualizatsiya, genetik tahlillar)ni o'rganish.

Gormonal disbalansni davolashda qo'llanilayotgan an'anaviy va innovatsion usullarni taqqoslash.

Endokrin kasalliklarning oldini olish va samarali boshqarish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot materiali va usullari

Tadqiqot materiali

Tadqiqot davomida endokrin tizim fiziologiyasi va gormonal disbalansning klinik oqibatlari bo'yicha ilmiy adabiyotlar, zamonaviy monografiyalar, xalqaro endokrinologik jamiyatlarning klinik qo'llanmalari, shuningdek, 2020–2025 yillar oralig'ida chop etilgan ilmiy maqolalar tahlil qilindi. Klinik kuzatuv materiallari sifatida diabet mellitus, qalqonsimon bez kasalliklari, reproduktiv tizim buzilishlari va stress gormonlari yetishmovchiligi bilan bog'liq ma'lumotlardan foydalanildi.

Tadqiqot usullari

Adabiyotlarni tahlil qilish usuli – endokrin tizimning normal va patologik fiziologiyasi haqidagi ilmiy manbalar solishtirildi.

Klinik kuzatuv usuli – turli yosh guruhlaridagi bemorlar misolida gormonal disbalansning klinik belgilari o‘rganildi.

Laborator usullar – gormonlarni aniqlashda qonni biokimyoviy tahlil qilish, immunoferment tahlil (ELISA), radioimmun tahlil va genetik markerlarni aniqlash metodlari ko‘rib chiqildi.

Instrumental diagnostika usullari – qalqonsimon bez ultratovushi, MRT, KT va densitometriya natijalari baholandi.

Statistik tahlil – olingan ma’lumotlar zamonaviy statistik dasturlar yordamida qayta ishlanib, o‘rtacha qiymatlar, dispersiya va korrelyatsion bog‘liqliklar hisoblandi.

Taqqoslash usuli – an’anaviy gormonal terapiya natijalari innovatsion yondashuvlar (gen terapiyasi, biotexnologik preparatlar) bilan solishtirildi.

Davolash usullari va takliflar

Davolash usullari

Farmakologik terapiya

Gormon o‘rnini bosuvchi terapiya (HRT): insulin, tiroksin, kortikosteroidlar, jinsiy gormonlar.

Gormon sekresiyasini bostiruvchi dorilar: tireostatik preparatlar, antiandrogenlar, dopamin agonistlari.

Metabolik jarayonlarni normallashtiruvchi vositalar: metformin, GLP-1 agonistlari, SGLT-2 inhibitorlari.

Jarrohlik va invaziv usullar

Qalqonsimon bez nodullari yoki o‘smalarida tiroidektomiya.

Gipofiz adenomalarini olib tashlash (transsfenoidal jarrohlik).

Buyrak usti bezlari neoplaziyalarida adrenalektomiya.

Innovatsion yondashuvlar

Gen terapiyasi: genetik sababli gormonal yetishmovchiliklarni tuzatish.

Biotexnologik preparatlar: rekombinant gormonlar va monoklonal antitanachalar.

Individual farmakoterapiya: bemorning genetik profili asosida dori tanlash.

Turmush tarzini o‘zgartirish

Sog‘lom ovqatlanish, glyukemik indeksni nazorat qilish.

Jismoniy faollik va ortiqcha vaznni kamaytirish.

Stressni boshqarish: meditatsiya, psixoterapiya.

Takliflar

Profilaktika: aholida endokrin kasalliklarni erta aniqlash uchun muntazam skrining dasturlarini kengaytirish.

Innovatsion diagnostika: gormonal buzilishlarni aniqlashda genetik va molekulyar biomarkerlarni joriy etish.

Multidisiplinar yondashuv: endokrinolog, kardiolog, ginekolog va psixologlar hamkorligini kuchaytirish.

Xalqaro tajribadan foydalanish: Yevropa va AQSH endokrin jamiyatlari tavsiyalarini milliy klinik protokollarga moslashtirish.

Ilmiy tadqiqotlar: yangi biotexnologik preparatlar va individual davolash usullarini ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratish.

Sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish: aholiga sog'lom ovqatlanish va jismoniy faollikning ahamiyatini tushuntirish bo'yicha profilaktik dasturlarni yo'lga qo'yish.

Umumiy xulosa

Endokrin tizim organizmning hayotiy faoliyatini nazorat qiluvchi asosiy regulyatorlardan biri bo'lib, gormonlar orqali barcha fiziologik jarayonlarni muvofiqlashtiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, gormonal disbalans metabolik jarayonlarga, reproduktiv salomatlikka, yurak-qon tomir tizimiga va psixoemotsional holatga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Diabet mellitus, qalqonsimon bez kasalliklari, bepushtlik va stress bilan bog'liq buzilishlar endokrin tizim faoliyatidagi muvozanatning buzilishi natijasida keng tarqalmoqda.

Zamonaviy diagnostika usullari (laborator tahlillar, vizualizatsiya, genetik testlar) va innovatsion davolash usullari (gen terapiyasi, individual farmakoterapiya, biotexnologik preparatlar) gormonal kasalliklarni samarali boshqarish imkoniyatini bermoqda. Shu bilan birga, profilaktik skrining dasturlarini kengaytirish, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va multidisiplinar yondashuvni yo'lga qo'yish endokrin kasalliklarni oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, endokrin tizim fiziologiyasi va gormonal disbalansning ta'sirini chuqur o'rganish, klinik amaliyotda zamonaviy diagnostika va davolash usullarini joriy etish global sog'liqni saqlash tizimi oldidagi ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Guyton A.C., Hall J.E. *Textbook of Medical Physiology*. 14th Edition. Philadelphia: Elsevier, 2021.

2. Melmed S., Polonsky K.S., Larsen P.R., Kronenberg H.M. *Williams Textbook of Endocrinology*. 14th Edition. Elsevier, 2020.
3. Jameson J.L., De Groot L.J. *Endocrinology: Adult and Pediatric*. 7th Edition. Elsevier, 2022.
4. WHO. *Global report on diabetes*. Geneva: World Health Organization, 2021.
5. European Society of Endocrinology. *Clinical Guidelines on Endocrine Disorders*. 2023.

**QON VA GEMOPOEZ FIZIOLOGIYASI: REGENERATSIYA VA
KASALLIKLAR BILAN BOG‘LIQ MUAMMOLAR.**

Alimova Zebiniso Farxodjon qizi

azebiniso356@gmail.com

Choriyeva O'g'iloy Shuhrat qizi

choriyevaogiloy119@gmail.com

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Termiz shahar Farovon massiv, 43B uy, e-mail: esadir_74@rambler.ru

Annotatsiya

Ushbu maqolada qon va gemopoez fiziologiyasining asosiy mexanizmlari, regeneratsiya jarayonlari hamda gemopoez buzilishlari bilan bog‘liq kasalliklarning klinik ahamiyati yoritilgan. Qon hujayralarining yangilanishi va suyak iligidagi gematopoetik ildiz hujayralarining funksional imkoniyatlari o‘rganildi. Shuningdek, anemiya, leykemiya va boshqa patologiyalarning rivojlanishida gemopoez jarayonining buzilishi asosiy omil sifatida ko‘rsatildi. Maqolada regeneratsiyani rag‘batlantiruvchi zamonaviy biotexnologik va terapevtik usullar ham tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Qon, gemopoez, fiziologiya, regeneratsiya, gematopoetik ildiz hujayralar, anemiya, leykemiya, patologiya, suyak iligi, qon hujayralari, gematologiya, kasalliklar, terapevtik yondashuvlar, biotexnologiya.

Аннотация

В данной статье рассматриваются основные механизмы физиологии крови и гемопоэза, процессы регенерации, а также клиническое значение нарушений гемопоэза. Изучены обновление клеток крови и функциональные возможности гемопоэтических стволовых клеток костного мозга. Особое внимание уделено роли нарушений гемопоэза в развитии анемий, лейкозий и других патологий. В статье также анализируются современные биотехнологические и терапевтические подходы, стимулирующие процессы регенерации.

Ключевые слова: Кровь, гемопоэз, физиология, регенерация, гемопоэтические стволовые клетки, анемия, лейкозия, патология, костный мозг, клетки крови, гематология, заболевания, терапевтические подходы, биотехнология.

Annotation

This article highlights the fundamental mechanisms of blood and hematopoiesis physiology, regenerative processes, and the clinical relevance of hematopoietic disorders. The renewal of blood cells and the functional potential of bone marrow hematopoietic stem cells are explored. Particular emphasis is placed on the role of hematopoietic dysfunction in the development of anemia, leukemia, and other pathologies. The article also analyzes modern biotechnological and therapeutic approaches that stimulate regeneration.

Keywords: Blood, hematopoiesis, physiology, regeneration, hematopoietic stem cells, anemia, leukemia, pathology, bone marrow, blood cells, hematology, diseases, therapeutic approaches, biotechnology.

Qon va gemopoez fiziologiyasi tibbiyot fanining eng muhim yo‘nalishlaridan biridir, chunki qon organizmning barcha tizimlari faoliyatini ta‘minlaydi. Gematopoetik tizimdagi buzilishlar anemiya, leykemiya, gemofiliya kabi og‘ir kasalliklarning kelib chiqishiga sabab bo‘ladi. Ayniqsa, global miqyosda ekologik omillar, radiatsiya, kimyoviy moddalarning ta‘siri hamda irsiy kasalliklarning ko‘payishi gemopoez jarayonining chuqur o‘rganilishini talab qilmoqda. Shu bois, gemopoez regeneratsiyasini rag‘batlantiruvchi va kasalliklarni samarali davolashga qaratilgan innovatsion yondashuvlar ishlab chiqish zamonaviy tibbiyotning dolzarb muammosidir.

Qon va gemopoez fiziologiyasi zamonaviy tibbiyotning fundamental bo‘limlaridan biri hisoblanadi. Qon organizmda nafaqat transport, balki himoya, trofik va gomeostatik funksiyalarni ham bajaradi. Shu sababli, qon hujayralarining yangilanishi va suyak iligida kechadigan gemopoez jarayonlari inson salomatligi uchun hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Gemopoez mexanizmlari normal sharoitda organizmning ehtiyojiga mos tarzda muvofiqlashgan holda ishlaydi, biroq turli patologik omillar ta‘sirida bu jarayon buzilishi mumkin. Masalan, anemiya, leykemiya, limfoma va boshqa gematologik kasalliklar gemopoezdagi disbalans bilan bevosita bog‘liqdir. So‘nggi yillarda regenerativ tibbiyot va biotexnologiyaning jadal rivojlanishi natijasida gemopoez jarayonlarini chuqur o‘rganish va klinik amaliyotga joriy etish imkoniyatlari kengaymoqda. Ayniqsa, gematopoetik ildiz hujayralarning transplantatsiyasi, gen terapiyasi va biotexnologik yondashuvlar qon va qon yaratuvchi tizim kasalliklarini davolashda yangi istiqbollarni ochmoqda. Shunday ekan, ushbu mavzuni ilmiy jihatdan tadqiq qilish nafaqat nazariy, balki amaliy tibbiyotda ham dolzarb hisoblanadi.

Qon va uning fiziologik ahamiyati

Qon – organizmning ichki muhitini barqaror ushlab turuvchi asosiy biologik suyuqlik bo‘lib, u hujayralarga kislorod va oziq moddalarning yetkazilishi, metabolik mahsulotlarning chiqarilishi, immunologik himoya hamda gomeostazni ta‘minlaydi. Qon tarkibidagi plazma va shaklli elementlarning muvozanati fiziologik jarayonlarning normal kechishini belgilaydi.

Gemopoez fiziologiyasi

Gemopoez – qon hujayralarining suyak iligida doimiy ravishda hosil bo‘lish jarayonidir. Bu jarayon gematopoetik ildiz hujayralarining bo‘linishi va differensiasiyasiga asoslangan. Normal sharoitda eritrositlar, leykotsitlar va trombotsitlar ma‘lum sikl asosida yangilanadi. Masalan, eritrositlarning umr ko‘rish davomiyligi o‘rtacha 120 kunningi tashkil qiladi, keyin ular yangilari bilan almashtiriladi.

Qon regeneratsiyasi va suyak iligi hujayralari

Regeneratsiya jarayoni suyak iligida joylashgan pluripotent ildiz hujayralar orqali amalga oshadi. Ularning bo‘linish va differensiasiya qobiliyati nafaqat normal fiziologiyani, balki organizmning patologik sharoitlarda ham moslashuvini ta‘minlaydi. Shuningdek, regeneratsiyani tezlashtiruvchi omillarga o‘rish faktorlar, sitokinlar va biotexnologik stimulyatorlar kiradi.

Gemopoez buzilishlari bilan bog‘liq kasalliklar

Anemiya – eritropoezning buzilishi natijasida yuzaga keladi, bunda gemoglobinning pasayishi va to‘qimalarga kislorod yetkazilishining cheklanishi kuzatiladi.

Leykemiya – suyak iligida nazoratsiz bo‘linadigan patologik hujayralar paydo bo‘lishi bilan kechadi.

Aplastik anemiya va gemofiliya – gemopoez mexanizmlarining chuqur buzilishi bilan bog‘liq bo‘lgan kasalliklardir.

Zamonaviy davolash va regeneratsiyani rag‘batlantirish usullari

So‘nggi yillarda regenerativ tibbiyot yutuqlari asosida quyidagi yo‘nalishlar rivojlanmoqda:

Gematopoetik ildiz hujayralar transplantatsiyasi – qon kasalliklarini davolashda samarali usullardan biri.

Gen terapiyasi – irsiy qon kasalliklarini molekulyar darajada tuzatish imkonini beradi.

Biotexnologik preparatlar – eritropoetin va granulotsit-kolony stimulyatsiya qiluvchi faktor kabi vositalar gemopoezni tezlashtirishda keng qo'llaniladi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari

Tadqiqot maqsadi:

Qon va gemopoez fiziologiyasi jarayonlarini ilmiy asosda o'rganish, regeneratsiya mexanizmlarini tahlil qilish hamda gemopoez buzilishlari bilan bog'liq kasalliklarni samarali davolashda zamonaviy usullarning ahamiyatini aniqlash.

Tadqiqot vazifalari:

Qon va gemopoez fiziologiyasining normal mexanizmlarini o'rganish.

Qon hujayralarining yangilanish jarayonlari va ularni boshqaruvchi omillarni tahlil qilish.

Gemopoez buzilishlari natijasida yuzaga keladigan asosiy kasalliklarni (anemiya, leykemiya, applastik anemiya va boshqalar) yoritish.

Qon regeneratsiyasini rag'batlantiruvchi hujayraviy va molekulyar mexanizmlarni aniqlash.

Zamonaviy davolash usullari – gematopoetik ildiz hujayra transplantatsiyasi, gen terapiyasi va biotexnologik preparatlarning samaradorligini o'rganish.

Olingan natijalar asosida qon kasalliklarini davolashda yangi yondashuvlar va takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot materiali va usullari

Tadqiqot materiali:

Mazkur ilmiy ishda qon va gemopoez fiziologiyasiga oid zamonaviy adabiyotlar, xalqaro ilmiy maqolalar, klinik tadqiqotlar natijalari hamda laboratoriya kuzatuvlari asos qilib olindi. Asosiy manbalar sifatida tibbiy biologiya, gistologiya, fiziologiya va gematologiya fanlariga oid kitoblar hamda xalqaro ilmiy bazalardan olingan maqolalar tahlil qilindi.

Tadqiqot usullari:

Adabiyotlar tahlili – qon va gemopoez regeneratsiyasi hamda u bilan bog‘liq kasalliklarni o‘rganish uchun ilmiy manbalar o‘rganildi va tahlil qilindi.

Taqqoslash usuli – turli mualliflarning qarashlari va klinik tajribalar natijalari qiyosiy o‘rganildi.

Struktur-funksional tahlil – qon hujayralarining regeneratsiyasi va gemopoez mexanizmlarining fiziologik hamda patologik holatlari o‘rganildi.

Statistik yondashuv – klinik tadqiqotlarda keltirilgan natijalar umumlashtirildi va ularning ishonchligi baholandi.

Nazariy prognozlash – regenerativ tibbiyot va biotexnologiya asosida kelajakda qo‘llanishi mumkin bo‘lgan davolash usullari ilmiy asosda taxmin qilindi.

Zamonaviy davolash usullari

Gemopoez bilan bog‘liq kasalliklarni davolashda so‘nggi yillarda **regenerativ tibbiyot va biotexnologiya** asosidagi innovatsion yondashuvlar keng qo‘llanmoqda. Ular quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

Gematopoetik ildiz hujayra transplantatsiyasi (HSCT)

Leykemiya, aplastik anemiya va ayrim irsiy kasalliklarda keng qo‘llaniladi.

Donor ildiz hujayralarining suyak iligiga ko‘chirilishi orqali normal gemopoez tiklanadi.

Gen terapiyasi

Irsiy qon kasalliklari, xususan talassemiya va gemofiliyani davolashda samarali hisoblanadi.

Bunda mutatsiyaga uchragan genlar virus vektorlar orqali tuzatiladi yoki yangilari kiritiladi.

Biotexnologik preparatlar

Eritropoetin – eritropoezni rag‘batlantirib, anemiya davosida qo‘llaniladi.

Granulotsit-koloniy stimulyatorlari (G-CSF, GM-CSF) – oq qon hujayralari hosil bo‘lishini kuchaytiradi, immunitetni mustahkamlaydi.

Trombopoetin agonistlari – trombosit yetishmovchiligida qo‘llaniladi.

Immunoterapiya

CAR-T hujayra terapiyasi leykemiya va limfomalarda ijobiy natijalar bermoqda.

Immunomodulyator dori vositalari gematologik kasalliklarda qo'llanilib, bemorning immun javobini yaxshilaydi.

Regeneratsiyani rag'batlantirish

Suyak iligi hujayralarining proliferatsiyasini kuchaytiruvchi o'sish faktorlaridan foydalanish.

Biologik faol qo'shimchalar va yangi avlod biopolimerlari yordamida hujayra muhitini qo'llab-quvvatlash.

Shaxsiylashtirilgan tibbiyot

Har bir bemorning genetik, immunologik va fiziologik xususiyatlariga mos ravishda davolash rejalari ishlab chiqiladi.

Xulosa

Qon va gemopoez fiziologiyasi inson organizmining hayotiy jarayonlarini ta'minlovchi asosiy tizimlardan biridir. Suyak iligidagi gematopoetik ildiz hujayralarining bo'linish va differensiasiya qobiliyati tufayli qon hujayralari doimiy yangilanib turadi. Ammo ekologik omillar, irsiy kasalliklar, toksik moddalar va radiatsiya ta'siri natijasida gemopoez mexanizmlari buzilishi mumkin. Natijada anemiya, leykemiya, aplastik anemiya kabi og'ir kasalliklar yuzaga keladi. Zamonaviy biotexnologik yondashuvlar, jumladan gematopoetik ildiz hujayra transplantatsiyasi, gen terapiyasi, biotexnologik preparatlar va immunoterapiya ushbu kasalliklarni davolashda yangi istiqbollarni ochib bermoqda.

Takliflar:

Gemopoez fiziologiyasi va regeneratsiya mexanizmlarini chuqurroq o'rganishga qaratilgan fundamental tadqiqotlarni kengaytirish.

Anemiya, leykemiya va boshqa gematologik kasalliklarni erta tashxislash va samarali davolash usullarini ishlab chiqish.

Zamonaviy biotexnologik preparatlar (eritropoetin, G-CSF, GM-CSF va boshqalar)ni klinik amaliyotga keng joriy etish.

Gen terapiyasi va immunoterapiyani klinik sinovlardan o'tkazish va milliy sog'liqni saqlash tizimiga tatbiq etish.

Shaxsiylashtirilgan tibbiyot yondashuvlarini rivojlantirish orqali bemorlarga individual davolash rejalarini ishlab chiqish.

Ekologik xavflarni kamaytirish va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish orqali gematologik kasalliklarning profilaktikasini kuchaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Guyton A.C., Hall J.E. *Textbook of Medical Physiology*. – Philadelphia: Elsevier, 2021.
2. Hoffbrand A.V., Higgs D.R., Keeling D.M., Mehta A.B. *Postgraduate Haematology*. – Wiley-Blackwell, 2016.
3. Kaushansky K., Prchal J.T., Burns L.J., Lichtman M.A., Levi M., Linch D.C. *Williams Hematology*. – 10th ed. – McGraw-Hill Education, 2021.
4. Халиков П.Х. *Тиббий биология ва умумий генетика*. – Тошкент: “Fan va texnologiya”, 2015.
5. Hoffman R., Benz E.J., Silberstein L.E., Heslop H.E., Anastasi J. *Hematology: Basic Principles and Practice*. – 7th ed. – Elsevier, 2018.
6. Abbas A.K., Lichtman A.H., Pillai S. *Cellular and Molecular Immunology*. – 10th ed. – Elsevier, 2021.
7. Трубникова О.А., Чельшева Е.В. *Физиология крови и кроветворения*. – Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2019.
8. Orkin S.H., Ginsburg D., Nathan D.G. *Nathan and Oski's Hematology and Oncology of Infancy and Childhood*. – 8th ed. – Elsevier, 2015.

BIOGUMUS

*Nurmaxmat G'aybullayev**Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar institute talabasi*

Annotatsiya: Biogumus — organik qishloq xo'jaligida tuproq unumdorligini oshirish va o'simliklarning sog'lig'ini yaxshilashda keng qo'llaniladigan tabiiy o'g'it. Biogumus ishlab chiqarishning samarali usuli sifatida Coliforniya qizil yomg'ir chuvalchaglari (*Eisenia fetida*) yordamida organik chiqindilarni qayta ishlash texnologiyasi qishloq xo'jaligida barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada Coliforniya qizil yomg'ir chuvalchaglari yordamida biogumus ishlab chiqarish texnologiyasining ilmiy asoslari va amaliy yondashuvlari tahlil qilinadi

Kalit so'zlar: biogumus, organik o'g'it, qizil kaliforniya chuvalchaglari, ekologik toza mahsulot, tuproq unumdorligi, chiqindilarni qayta ishlash, qishloq xo'jaligi, hosildorlik, tuproqni tiklash, ekologik barqarorlik, sog'lom oziq-ovqat, organik dehqonchilik, barqaror rivojlanish, iqtisodiy samaradorlik, atrof-muhit muhofazasi.

Kirish. Biogumus biologik faol, ekologik toza va tabiiy organik o'g'it hisoblanadi. Biogumus Kaliforniya qizil chuvalchangi tomonidan tuproqdagi organik moddalarni qayta ishlash jarayonida hosil bo'ladi. Organik qoldiqlarni hazm qilib, chuvalchanglar tuproqqa koprofitlarni chiqaradi, ular o'simliklar tomonidan so'rilishi uchun eng mos bo'lgan organik moddalar shaklidir. Biogumus tuproqqa agroximik, fiziko-ximik va biologik jihatdan ijobiy ta'sir qilishi aniqlangan. Biogumusda o'simliklar tomonidan oson o'zlashtiriladigan makro va mikroelementlar mavjud, shu bilan birga biogumus tarkibida o'simliklarni tez o'stiradigan moddalar, vitaminlar, antibiotiklar, 18 ta aminokislota va foydali mikroflora mavjud. Biogumus pH ko'rsatkichi neytral. U fuzari va mojlil viruslarini yo'qotadi. Gumusni tarkibida o'simliklar uchun zarur bo'lgan barcha oziq moddalar bo'lganligi sababli barcha o'simliklar uchun qo'llansa bo'ladi. Ayniqsa, oziq-moddalarni kompleks o'g'itlar talab qiluvchi o'simliklarga ta'siri yuqori bo'ladi. Bundan tashqari biogumus qishloq xo'jaligi o'simliklaridan ekologik toza va yuqori hosil olishda yaxshi samara beradi. Biogumus antropogen ta'sirni ham kamaytiradi. Chuvalchanglar substratidan kalsiyini siqib chiqarishi natijasida, biogumusni kislotaligi kamayadi. Substratni gumifikatsiyasi 25% atrofida bo'ladi, go'ngniki esa 10% bo'ladi.

Asosiy qism. Biogomus bu atama (grekcha soʻz boʻlib “bios”-tiriklik, lotincha “humus”- yer tuproq) degan maʼnoni bildiradi. Biogomus Kaliforniya qizil chuvalchangi yordami bilan ishlab chiqarilgan organik oʻgʻit hisoblanadi. Garchi u hammaga vermikompost, yaʼni chuvalchang komposti nomi bilan malum boʻlsada, biogomusni hosil boʻlish jarayoni juda oddiy. U yer chuvalchangi tuproqni yeydi va uni turli mineral va oʻgʻitlar bilan aralashtirilgan holda qayta ishlab beradi. Va qayta ishlanagn mahsulot deyiladi. Biogomus tarkibida 0,7-1,2% kaliy, 0,3-0,5% magniy, 2-3% magniy, 0,8-2% azot va juda koʻp fosfor mavjud. Koʻchatlar uchun biogomus ham fulvin va gumin kislotalarni oʻz ichiga oladi. Faqat ular quyoshning foton energiyasini qayta ishlashga qodir. Kislotalar uni kimyoviy moddalarga aylantiradi. Tuproqda ular patogen bakteriyalarni (blokirovka) qiladi. Oʻsimliklarni rivojlanishi va hayoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Fulvin kislota hujayralarga kerakli oziq moddalarni beradi, shish paydo boʻlishining oldini oladi, toksinlar va viruslarni yoʻq qiladi. Koʻpgina shifokorlar, umuman olganda, har qanday kasallikning sabablaridan biri fulvin kislota yetishmovchiligi ekanligiga aminlar. Uni faqat oʻsimliklardan olish mumkin. Demak, suyuq biogomus shunchaki oʻgʻit emas, balki dori turidir. Ular uchun modda ildiz tizimining oʻsish stimulyatori hisoblanadi. Oziq-ovqatlarni qabul qilib, u tuproqning chuqur qatlamlariga kiradi. Ulardan namlikni olish mumkin. Bu qurgʻoqchilik davrida foydalidir. Oddiy tuproqda gumin kislota suvda erimaydigan shaklda uchraydi. Oʻsimliklar faqat eritmalarni oʻzlashtiradi. Biogomusdan moddani eritib yuborish mumkin. Mamlakatimiz qishloq xoʻjaligi oldida turgan asosiy muammolardan biri mineral oʻgʻitlar foydali taʼsir koeffitsiyentining pastligi hisoblanadi. Bu kaliyli oʻgʻitlar uchun 60-70% ni, fosforli oʻgʻitlar uchun birinchi yilda 20-25% ni, soʻnggi 2-3 yilda esa 40% ni tashkil etadi. Keyingi muammo bu barcha tuproqlardagi hosildorlik asosi hisoblangan tuproq gumusi bilan bogʻliqdir. Tuproqning fizik xossalarini yaxshilash, suv-havo rejimi moʻtadilligini yaratish jarayonlarida gumus muhim ahamiyat kasb etadi. U tuproq energiyasining akkumulyatori vazifasini bajaradi, undan mineral oʻgʻitlar yuvilib ketishini va bu bilan tevarak atrof-muhit ifloslanishini oldini oladi, shuningdek qiyin eriydigan fosfor birikmalarini yaxshi oʻzlashadigan holatga aylantiradi. Bularning barchasi tuproqdagi bogʻlangan fosfatlarni harakatchanligini taʼminlaydi, bu 1 m² ekin maydonida 3 dan 6 g gacha P₂O₅ ni tashkil etadi. Bu fosforning kattagina zaxirasi boʻlib, hozirgi paytda hosil uchun foydasi tegmayapti. Biogomus- goʻngdan tayyorlangan sifatli organik oʻgʻit boʻlib, qishloq xoʻjalik ekinlarining barchasiga qoʻllash mumkin. Uning tarkibida 40-50 foiz quruq organik massa, 10-12 foiz gumus, 0,8-0,3 foiz azot, 1,3-2,5 foiz fosfor, 1,2-3,9 foiz kaliy, 4,5-8,0 foiz kalsiy va boshqa mikroelementlar mavjud.

Biogumus barcha qishloq ho‘jalik ekinlarida, o‘rmonchilikda, gulchilikda, gullar va sabzovot ekinlarini issiqxonalarda va pitomniklarda yetishtirishda, shaharlarni obodonlashtirishda organik o‘g‘it sifatida qo‘llaniladi. Vermitexnologiya asosida ishlab chiqarilgan biogumus mikrobiologik o‘g‘it hossalari ega. Tuproqqa qo‘shilgan biogumus, uni yuqori darajada sog‘lomlashtiradi. Biogumus tarkibida ko‘p miqdorda fermentlar, vitaminlar, tuproq antibiotiklari, o‘simliklarni o‘stiruvchi garmonlar va boshqa ko‘pgina biologik aktiv moddalar mavjud. Undagi gumus miqdori go‘ngga nisbatan 4-8 marotaba ko‘p. Tuproqqa solingan biogumus ta’siri 5 yilgacha davom etadi. Biogumus o‘simliklar tomonidan oson o‘zlashtiriladi. Unda begona o‘t urug‘lari yo‘q. Qurtilgan biogumus o‘z sifatini yo‘qotmaydi. Mikrobiologiya sanoatiga tegishli bo‘lgan bu kashfiyot, bakteriyalar asosida tayorlanadigan biologik texnologiyalarga ham aloqadordir. Oxirgi yillarda bu organik chiqindi qishloq xo‘jaligi sistemasida va asosan oziq ovqat yetishtirish sanoatida keng ko‘lamda ishlatilmoqda. Vermikompost humik va fulvik kislotalar, makro va mikro ozuqalar, amino kislotalar va boshqa biologik faol moddalardan tashkil topgan. Shuning uchun ham uning turli hollarda qo‘llanishi, hosil miqdorini oshirmoqda va tuproqni minerativlik xususiyatini yaxshilamoqda.

Biogumusda aktiv fermentatsiya jarayoni sodir bo‘lishi tufayli unda biologik aktiv moddalar (auksin va geteroauksin va boshqalar) hosil bo‘ladi. Bu moddalar ta’sirida o‘simliklar kamroq stressga uchraydi, ko‘chatlarni tuproqqa o‘tkazganda ularni yashab ketishi osonlashadi, urug‘larni unib chiqishi tezlashadi, o‘simliklarni kasalliklarga chalinishi kamayadi. Ularni o‘sishi va rivojlanishi tezlashadi, bularning hammasi ertangi biologik jihatdan sifatli mahsulot olish imkonini beradi, olingan hosil uzoq muddat saqlanganda buzilmaydi. Bundan tashqari biogumus boshqa qimmatli xususiyatlarga ham ega, ya’ni ko‘proq namlikni ushlab turish, namlikka chidamli, gidrofillik, mexanik jihatdan chidamlilik, yovvoyi o‘tlarni urug‘larini yo‘qligi bilan boshqa organik o‘g‘itlardan ustun turadi. Biz ishlab chiqargan biogumusni laboratoriyada analiz qilish natijasida uni tarkibi quyidagicha bo‘ldi: gumus – 18- 22%; kislotalilik – pH – 6,5-7,2; umumiy azot – 1,8-3,2%; fosfor P₂O₅ – 2,2-2,6%; kaliy (K₂O) – 1,3-3,3%; mis – 3,5-5,1 mg/kg; marganets – 60-80 mg/kg; sink – 28-35 mg/kg va millionlab kaloniya bakteriyalar mavjud. Biogumusda ozuqa elementlari organik modda holida bo‘lganligi uchun u suv bilan tezda yuvilib ketmadi, bu esa o‘simliklarda uzoq muddat ozuqa bo‘lib xizmat qiladi. Uni parchalanishi natijasida makro va mikroelementlar va uglerod ajralib chiqadi, u esa fotosintezda ishtirok etadi. Biogumus bufer xususiyatiga ega bo‘lganligi uchun tuproq eritmasida ortiqcha tuzlar to‘planmaydi. Bu hodisa tuproqqa ko‘p miqdorda mineral o‘g‘itlar solinganda sodir bo‘ladi. Ukraina va Italiya olimlarining tadqiqotlaricha biogumusdagi gumin kislota

quruq modda holida 5,6-17,6% bo'lib, u vermokulturani sifatini oshirar ekan. Biogumusni sifati uning tarkibidagi gumin kislotasining miqdoriga qarab baholanar ekan. Italiyada vermokompostni narhi uning tarkibidagi gumin kislotasini miqdoriga qarab belgilanar ekan. Vermokopostda parchalangan organik moddalardan tashqari o'lgan chuvalchanglar bo'lib, ular yana ham uni sifatini yaxshilaydi. Biogumusni boshqa organik o'g'itlardan afzalligi quyidagi uchta omil bilan farq qiladi.

1. Biogumusning tarkibida juda ko'p bakteriya florasi bo'ladi, uning 1 g da 2000 millyard koloniya bo'ladi. Shu davrgacha eng tabiiy o'g'it deb hisoblangan hayvon go'ngida esa 150-300 mln koloniya bo'ladi, ya'ni biogumusda yuzlab marta bakteriyalar ko'p bo'ladi.

2. O'simliklar tomonidan oson o'zlashtiridigan elementlar juda ko'p bo'ladi.

3. Kislotaliligi – pH – 6,5-7,2 neytralga yaqin bo'lganligi uchun kasallik tarqatuvchi mikroorganizmlar bo'lmaydi. Biogumus tarkibida biologik aktiv moddalar ko'p bo'lib, uning 1 m³ hajmida 70 ming m² yer maydonidagi biologik aktiv moddalarga to'g'ri keladi. Vermokompost tuproqning kislotaliligiga ancha ta'sir qiladi va uni muhitini normallashtirishda ishtirok etadi. Boshqa organik o'g'itlarga nisbatan biogumusda harakatchan elementlar ancha ko'p bo'lib, unda o'simliklar tomonidan o'zlashtiriladigan kaliy 11 marta, fosfor 7 marta, kalsiy va magniy 2 marta ko'pdir.

Xulosa. Biogumus qishloq xo'jaligida barqaror rivojlanishning muhim yechimlaridan biri bo'lib, tuproq unumdorligini oshirish, hosildorlikni ko'paytirish va ekologik muammolarni kamaytirishda katta ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda dehqonlar ko'pincha kimyoviy o'g'itlarga tayanib kelmoqda, biroq bu usul uzoq muddatli istiqbolda tuproqning tabiiy xususiyatlarini yo'qotadi va inson salomatligiga xavf tug'diradi. Biogumusdan foydalanish esa ushbu muammoni hal qilishning samarali yo'li hisoblanadi.

Birinchi, biogumus tuproqni tabiiy tiklash imkonini beradi, ya'ni yerning fizik-kimyoviy xususiyatlarini yaxshilab, ekologik barqarorlikni ta'minlaydi. Ikkinchi, biogumus yordamida chiqindilarni qayta ishlash yo'lga qo'yiladi va bu atrof-muhitni toza saqlashga xizmat qiladi. Uchinchi, biogumus asosida yetishtirilgan mahsulotlar sog'lom, nitratlardan xoli va bozor talabiga javob beradigan darajada sifatli bo'ladi.

Shu bois, qishloq xo'jaligida biogumus ishlab chiqarishni kengaytirish, uni fermerlar va dehqonlar faoliyatida tatbiq etish, maxsus ilmiy-tadqiqot loyihalarini yo'lga qo'yish eng maqbul yechim hisoblanadi. Bu nafaqat iqtisodiy samaradorlik, balki kelajak avlod uchun sog'lom muhit yaratishning ham ishonchli yo'lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi sharoitida biogumus ishlab chiqarish texnologiyasi (uslubiy tavsiyalar) X.SOLIJONOV Farg‘ona-2009
2. <https://www.ogorod.ru/ru/now/fertilizers/13536/Kak-polzovatsja-biogumusompodrobnaja-instrukcija-po-primeneniju-udobrenija.htm>
3. Boboxo‘jayev I. Uzoqov P. «Tuproqshunoslik» T: Mehnat 1995.
4. Bohodirov M. Rasulov A. «Tuproqshunoslik» T: O‘qituvchi 1975.
5. Sotiboldiyeva G, Ma‘rufjonov J, Solijonova D, Toshpo‘latova Y. Kaliliy o‘g‘it konlari va uning ahamiyati. “Modern Science and Scientific Studies” 91-93 b
6. Sotiboldiyeva, G., Abdukhakimova, K., & Niyozov, Q. (2021). About digital mapping of biomicroelements: <https://doi.org/10.47100/conferences.v1i1.1366>. In RESEARCH SUPPORT CENTER CONFERENCES (No. 18.06).
7. Сотиболдиева, Г. Т. (2018). Фаргона вилояти кольматажланган тупрокларининг биогеохимёвий хусусиятлари ва улардан фойдаланиш.: дисс. Автореф. б. ф. ф. д.(PhD)-Т
8. Iminchayev R.A Jo‘rayeva M.M, Ismoilov M.I, Ma‘rufjonov J.G‘ Farg‘ona vodiysi sharoitida “Polovchanka” bug‘doy navini oziqlanish tartibotining iqtisodiy samaradorligi «Science and innovation»
9. J.Ma‘rufjonov, Solijonova D, G‘iyosova Sh, Abdullayeva M (2023) Mikroelementlar va mikroo‘g‘itlarning qo‘llanilishi. Ta‘limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari
10. Хурсанов, Х., Шакаров, О., Пўлатов, О., & Шониёзов, Б. (2024). ТАМАКИ МАҲСУЛДОРЛИГИГА КЕМИРУВЧИ ТУНЛАМЛАРНИНГ ТАЪСИРИ ВА УЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ. В SCIENCE AND INNOVATION IN THE EDUCATION SYSTEM (Т. 3, Выпуск 4, сс. 116–121). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10907697>
11. Vozorov, K., & Shoniyozov, B. (2024). EROZIYANING DEHQONCHILIKKA KELITRADIGAN SALBIY OQIBATLARI. В ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE (Т. 3, Выпуск 16, сс. 39–43). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11124472>
12. Хурсанов, Х., Шакаров, О., Пўлатов, О., & Шониёзов, Б. (2024). КЕМИРУВЧИ ЗАРАРКУНАНДАЛАР БИОЭКОЛОГИЯСИ ВА ТАМАКИДА УЛАР ЗАРАРИНИ КАМАЙТИРИШ УСУЛЛАРИ. В SCIENCE AND INNOVATION IN THE EDUCATION SYSTEM (Т. 3, Выпуск 4, сс. 122–127). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10907735>

13. Shoniyozov, B. K., Qozoqboyev, S., Qochqarov, I. R., Komiljonov, O., & Toshtemirova, S. J. (2024). O'SIMLIKLARNI PAST HARORATDAN HIMOYALASH TEXNOLOGIYASI. B MODELS AND METHODS IN MODERN SCIENCE (T. 3, Выпуск 4, сс. 157–161). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10902119>
14. Shoniyozov, B. K., Qozoqboyev, S., Komiljonov, O., Qo'chqarov, I. R., & Toshtemirova, S. J. (2024). INSONIYAT VA TUPROQ MALHAMI. B THEORETICAL ASPECTS IN THE FORMATION OF PEDAGOGICAL SCIENCES (T. 3, Выпуск 6, сс. 57–61). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10902131>
15. Shoniyozov, B. K., Qozoqboyev, S., Qochqarov, I. R., Komiljonov, O., & Toshtemirova, S. J. (2024). UNIVERSAL PRODUCT "AMARANT XXI" O'SIMLIGIDAN YOG' AJRATIB OLIH TEXNOLOGIYASI. B ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE (T. 3, Выпуск 10, сс. 178–182). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10902084>
16. Ortikov, T., Shoniyozov, B., Makhmatmurodov, A., & Mashrabov, M. (2023). Influence of mineral and organic fertilizers on the properties of serozem-meadow soils, nutritional dynamics and productivity of amaranth. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 462, p. 02017). EDP Sciences.
17. Шониёзов Бобур, Ортиков Тулкин; ,Внесение удобрений и формирование урожая амаранта,Актуальные проблемы современной науки,2,2,35-39,2022,Самаркандский филиал Ташкентского государственного аграрного университета
18. Shoniyozov, Bobur Kaldarboyevich; Ortiqov, To'lqin Qo'chqorovich; Usmonov, Ravshan; ,Mineral va organik o'g'itlarni amarant yetishtirishda oziq moddalar balansiga ta'siri,Academic research in educational sciences,,Conference,659-664,2022,ООО «Academic Research»
19. Shoniyozov Bobur, Ortikov Tulkin; ,INFLUENCE OF DOSES OF NITROGEN FERTILIZERS ON THE CHEMICAL COMPOSITION OF AMARANTH PLANTS,ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE International scientific-online conference,1,1,136-139, 2023, <https://doi.org/10.5281/zenodo.7593488>
20. Shoniyozov Bobur Kaldarboyevich, Turdiyev Umarjon Uchqun son, Ko'chg'arov Islam Rustam son, Toshtemirova Sarvinoz Jorabek daughter, Ismoilova Muxlisa Murtoza daughter; ,PROSPECTS OF ORGANIC FERTILIZER PREPARATION FROM URBAN WASTE,EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH Innovative Academy Research Support Center UIF = 8.1 | SJIF = 5.685 www.in-academy.u,3,2,156-158,2023,<https://www.doi.org/10.37547/ejar-v03-i02-p3-110>

- 21.** Shoniyozov, BK; Ortiqov, BK; Usmonov, R; ,"INFLUENCE OF MINERAL AND ORGANIC FERTILIZERS ON THE PROPERTIES OF SEROZEM-MEADOW SOILS, NUTRITIONAL DYNAMICS AND YIELD OF AMARANTH Jilin Daxue Xuebao (Gongxueban)",Journal of Jilin University (Engineering and Technology Edition) ISSN,,1671-5497,2022,
- 22.** Shoniyozov, Bobur Kaldarboyevich; Hoshimov, Farhod Hakimovich; Ortiqov, To'liqin Qo'chqorovich; Usmonov, Ravshan; ,AMARANT YETISHTIRISHDA OZIQ MODDALAR BALANSIGA AZOTLI O'G'ITLARNING TA'SIRI,Academic research in educational sciences,,Conference,861-867,2022,OOO «Academic Research»
- 23.** To'liqin Qo'chqorovich Ortiqov, Bobur Kaldarboyevich Shoniyozov, Raxshana Ravshanovna Sultanbekova; ,AZOTLI O'G'ITLAR ME'YORLARINI AMARANT O'SISHI VA RIVOJLANISHI VA HOSILDORLIGIGA TA'SIRI,O'ZBEKISTONDA AQLLI QISHLOQ XO'JALIGINI JORIY ETISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI Xalqaro ilmiy –amaliy konferensiya,1,1,1137-1143,2023,
- 24.** To'liqin Qo'chqorovich Ortiqov, Bobur Kaldarboyevich Shoniyozov, Raxshana Ravshanovna Sultanbekova; ,"MINERAL VA ORGANIK O'G'ITLARNI AMARANT O'SISHI, RIVOJLANISHI VA HOSILDORLIGIGA TA'SIRI.","O'ZBEKISTONDA AQLLI QISHLOQ XO'JALIGINI JORIY ETISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI Xalqaro ilmiy –amaliy konferensiya to'plami 2023-yil, 12-13-may",1,1,1160-1167,2023
- 25.** Sultanbekova, R; Ortiqov, TQ; Shoniyozov, BK; ,"Azotli o'g'itlar me'yorlarining tuproqdagi mineral azot miqdoriga ta'siri. O'zbekistonda agrar sohani innovatsion rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. 5-6 oktabr, 2022 yil",Academic research in educational sciences (ARES),3,,665-668
- 26.** Ортиков Т.К, Б.К.Шониезов; ,"РОЛЬ УДОБРЕНИЙ В РОСТЕ, РАЗВИТИИ И УРОЖАЙНОСТИ АМАРАНТА",Journal of Agriculture & Horticulture,4,9,14-17,2023,<https://doi.org/10.5281/zenodo.8374760>
- 27.** Shoniyozov, BK; Ortikov, TK; Usmanov, R; ,"MINERAL VA ORGANIK O'G'ITLARNI AMARANT YETISHTIRISHDA OZIQ MODDALAR BALANSIGA TA'SIRI. O'zbekistonda agrar sohani innovatsion rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. 5-6 oktabr, 2022 yil",Academic research in educational sciences (ARES),3,
- 28.** T. Ortikov, B. Shoniyozov, A. Makhmatmurodov and M. Mashrabov; ,"Influence of mineral and organic fertilizers on the properties of serozem-meadow soils, nutritional dynamics and productivity of amaranth", "E3S Web of Conf. Volume 462,

2023 International Scientific Conference “Fundamental and Applied Scientific Research in the Development of Agriculture in the Far East” (AFE-2023) Article Number 02017 Advances in Crop and Plant Cultivation", 462,13,1,2023, <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202346202017>

29. Toshtemirova Sarvinoz Jorabek qizi, Ismoilova Muxlisa Murtoza qizi, Ko'chgarov Islam Rustam o'g'li, Turdiyev Umarjon Uchqun o'g'li, Ibodlloyeva Sarvinoz Baxtiyor qizi, Shoniyozov Bobur Kaldarboyevich. (2023). PROSPECTS OF CULTIVATION AND PROCESSING OF KOVUL UNIQUE PLANT. ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE

**BOSHLANG'ICH SINFDAN MATN BILAN ISHLASH ORQALI IJODIY
FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH**

Jumayev Xushboq Soatmumin o'g'li

*Termiz davlat pedagogika instituti v.b dotsenti
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Tel: +998915881870

Gmail: xjumayev96@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim bosqichida matn bilan ishlash orqali o'quvchilarda ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish masalasi yoritiladi. Matn asosida o'quvchilarning mustaqil tahlil qilish, syujet yaratish, alternativ yechimlar topish va yangi g'oyalarni ilgari surish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali metod va usullar tahlil qilinadi. Pedagogik jarayonda o'qituvchining roli, ta'lim texnologiyalari va o'yinli topshiriqlardan foydalanishning ijodiy tafakkurga ta'siri xolis ko'rib chiqiladi. Shuningdek, amaliy mashg'ulotlar misolida ijodiy fikrlashni rivojlantirishning amaliy mexanizmlari keltirib o'tilgan. Maqola boshlang'ich sinf o'qituvchilari, metodistlar va pedagogik yo'nalishdagi talabalar uchun foydali ilmiy-amaliy manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ijodiy fikrlash, boshlang'ich ta'lim, matn bilan ishlash, tafakkur, pedagogik metodika, interfaol usullar, o'yinli topshiriqlar, mustaqil fikrlash.

Annotation: This article explores the development of creative thinking in primary school students through working with texts at the early stage of education. It analyzes effective methods and techniques aimed at enhancing students' ability to independently analyze reading materials, construct storylines, generate alternative solutions, and express original ideas. Special attention is given to the role of the teacher in the educational process, as well as the use of modern teaching technologies and game-based tasks that stimulate creative thinking. The article also presents practical strategies for fostering creativity through text-based activities. It serves as a useful academic and methodological resource for primary school teachers, methodologists, and students of pedagogical institutions.

Keywords: creative thinking, primary education, working with texts, thinking skills, teaching methodology, interactive techniques, game-based tasks, independent thinking.

Аннотация: В данной статье рассматривается формирование творческого мышления у младших школьников через работу с текстом на начальном этапе

обучения. Проанализированы эффективные методы и приёмы, направленные на развитие способности учащихся самостоятельно анализировать прочитанное, создавать собственные сюжеты, находить альтернативные решения и выдвигать новые идеи. Особое внимание уделено роли учителя в педагогическом процессе, а также использованию современных образовательных технологий и игровых заданий, стимулирующих креативное мышление. На основе практических заданий представлены действенные механизмы развития творческого потенциала младших школьников. Статья может быть полезной для учителей начальных классов, методистов и студентов педагогических вузов.

Ключевые слова: творческое мышление, начальное образование, работа с текстом, мышление, педагогическая методика, интерактивные методы, игровые задания, самостоятельное мышление.

Kirish

Zamonaviy ta'lim jarayonining asosiy talabi — shaxsga yoʻnaltirilgan, kompetensiyaga asoslangan, faoliyatga yoʻnaltiruvchi yondashuvlarni qoʻllash orqali oʻquvchilarda chuqur, mustahkam va hayotga tatbiq etiladigan bilimlarni shakllantirishdir. Bunda ayniqsa, kichik maktab yoshidagi bolalarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish ustuvor vazifa boʻlib qolmoqda. Chunki bu bosqichda bolaning tafakkur faoliyati endigina shakllana boshlaydi, dunyoni anglashga boʻlgan qiziqishi kuchayadi, oʻrganishga boʻlgan ichki ehtiyoji ortadi.

Ijodiy fikrlash — bu yangi gʻoyalarni yaratish, mavjud bilimlarni noodatiy yondashuvlar bilan qayta ishlash, yangi holatlarda innovatsion yechimlar taklif eta olish qobiliyatidir. Bunday fikrlash faqat tabiiy qobiliyat natijasi emas, balki tizimli mashq, oʻqituvchi rahbarligida olib borilgan oʻquv faoliyati orqali bosqichma-bosqich shakllanadi. Aynan boshlangʻich sinflar bu yoʻnalishda poydevor vazifasini bajaradi. Bu bosqichda oʻquvchilar bilan matn asosida ishlash, ularni tahlil qilish, ifodalash, oʻz nuqtayi nazarini bildirish orqali ijodiy tafakkurni rivojlantirish mumkin boʻladi.

Matn bilan ishlash — bu oʻquvchining oʻqish, tushunish, tafakkur qilish, mulohaza yuritish, nutq orqali ifoda qilish, tasavvur qilish va oʻz gʻoyasini bayon etish kabi koʻplab aqliy va ijodiy faoliyat turlarini uygʻunlashtiradigan didaktik jarayondir. Matnlar yordamida oʻquvchi atrofidagi hayotga oʻzgacha nigoh bilan qaraydi, oʻzi ilgari sezmagani jihatlarini anglaydi, mustaqil xulosa chiqarishga oʻrganadi. Shuning uchun ham matn bilan ishlash oʻqituvchidan faqat bilim berishni emas, balki oʻquvchini fikrlashga, izlanishga, yangilik yaratishga yoʻnaltirishni talab etadi.

Matn bilan ishlashning ijodiy fikrlashdagi oʻrni

Matn bilan ishlash deganda, faqat uni o‘qib tushunish emas, balki matn ustida har tomonlama ishlash, uni tahlil qilish, undan yangi g‘oyalar ishlab chiqish, yangi vaziyatlar yaratish tushuniladi. Bunday faoliyatlar quyidagi jihatlarida ijodiy tafakkurni rivojlantiradi:

- **Analitik fikrlash:** Matn mazmunini tahlil qilish, asosiy g‘oyani ajratish.
- **Tasavvur:** Voqealarga alternativ yakun yaratish.
- **Erkin fikrlash:** Matn asosida savol tuzish, bahsli fikr bildirish.
- **Yaratuvchanlik:** Matnni davom ettirish, yangi personaj kiritish.

Shu orqali o‘quvchi o‘rgangan bilim asosida yangi g‘oyalarni ishlab chiqishga harakat qiladi. Bu — ijodiy fikrlashning asosi hisoblanadi.

Matn bilan ishlashda qo‘llaniladigan samarali usullar

Quyidagi metod va topshiriqlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matn orqali ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi:

1. “Matnni davom ettir” usuli

O‘quvchiga yarimta matn beriladi va undan hikoyani davom ettirishi so‘raladi. Bu uning tasavvurini, voqealarni mantiqiy rivojlantirish qobiliyatini oshiradi.

2. “Agar boshqacha bo‘lganida...” savoli

Matndan so‘ng o‘quvchiga quyidagi savollar beriladi:

- Agar qahramon boshqacha qaror qilganida, nima bo‘lardi?
- Agar voqea boshqa joyda bo‘lganida, qanday davom etardi?

Bu savollar o‘quvchini voqeaga boshqa rakursdan qarashga o‘rgatadi.

3. “O‘zgaruvchan yakun” topshirig‘i

O‘quvchiga matn yakuni o‘qilmaydi va o‘zi taxminan qanday tugashi mumkinligini yozishi so‘raladi.

4. “Matndagi personajlar o‘rnida bo‘lsang...” muhokamasi

O‘quvchi matndagi qahramonlar o‘rniga o‘zini qo‘yib ko‘radi va qanday harakat qilgan bo‘lardi — shuni yozadi yoki aytadi.

5. “Matnga rasm chiz” topshirig‘i

Matn asosida o‘quvchi o‘z tasavvuriga tayangan holda rasm chizadi. Bu topshiriq vizual tafakkur bilan ijodiy ifodaning uyg‘unlashuvidir.

Amaliy misol

Matn: “Quyoshli kun” (parcha)

“Tongda quyosh porlab chiqdi. Bolalar hovliga yugurib chiqishdi. Ulardan biri — Jasur to‘p olib chiqdi va o‘yin boshlandi...”

Ijodiy topshiriqlar:

- Hikoyani davom ettiring.

- Agar to‘p yo‘qolib qolganida, nima bo‘lardi?
- Jasurning o‘rnida bo‘lsangiz, qanday o‘yin taklif qilgan bo‘lardingiz?
- Hikoya asosida rasm chizing.

Bu kabi topshiriqlar kichik sinf o‘quvchilari uchun oson, tushunarli va bir vaqtning o‘zida ijodiy fikrlashga yo‘naltirilgan bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinfda o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini shakllantirishda matn bilan ishlash muhim o‘rin tutadi. Bu jarayonda qo‘llaniladigan usullar o‘quvchilarni o‘qilgan matnga nisbatan chuqur tahlil qilish, uni turli yo‘llar bilan qayta ishlash va mustaqil ravishda yangi g‘oyalarni ilgari surishga yo‘naltiradi.

Samarali usullardan biri bu — o‘quvchiga yarimta yoki ochiq matn berib, uni mustaqil tarzda davom ettirishni so‘rashdir. Bunday yondashuv bolalarda voqealar rivojini tasavvur qilish, yangi syujet chizig‘i yaratish va mantiqiy tafakkur asosida fikrlash ko‘nikmasini shakllantiradi. Shuningdek, matnni tahlil qilish orqali asosiy g‘oyani ajratib olish, voqealar ketma-ketligini aniqlash, sabab-oqibat bog‘liqligini tushunish ham ijodiy fikr yuritishga xizmat qiladi. O‘quvchilarning tanqidiy va ijodiy yondashuvini rivojlantirishda “Agar boshqacha bo‘lganida nima bo‘lardi?” tarzidagi savollar katta ahamiyatga ega bo‘lib, ular orqali bola voqealarga alternativ yondashadi, mavjud holatlarni yangilashga harakat qiladi. Matndagi qahramonlar faoliyatini baholash, ularning o‘rniga o‘zini qo‘yib ko‘rish, vaziyatdan turlicha chiqish yo‘llarini izlash ham bolaning tafakkurini faollashtiradi. Bundan tashqari, matn asosida savollar tuzish, matnga nom qo‘yish, hikoya asosida rasm chizish, sahna ko‘rinishini tashkil qilish kabi usullar orqali o‘quvchining tasavvuri, emotsional dunyosi va estetik qarashlari rivojlanadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ko‘pincha taqlid asosida, o‘rgatilgan andozaga ko‘ra fikr yuritadilar. Ularni erkin, mustaqil va ijodiy fikrlashga o‘rgatish uchun o‘quv jarayonini matn asosida interaktiv, tahliliy va muammoli yondashuv asosida tashkil etish muhimdir. Matnlar orqali bolalar dunyoni tahlil qiladi, boshqa odamlar, hodisalar va vaziyatlarga emotsional va aqliy jihatdan munosabat bildira boshlaydi. Bu jarayon ularning ijtimoiy-madaniy ongini shakllantirish, nutqini rivojlantirish, tasavvur va xotira hajmini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Matn bilan ishlashda quyidagi strategiyalar ijodiy fikrlashni rivojlantirishda samarali hisoblanadi:

◆ **Muqobil yakunlar yaratish:** O‘quvchiga matnni o‘qib chiqqandan so‘ng, “Agar qahramon boshqa qaror qabul qilganida nima bo‘lardi?”, “Hikoyani sen qanday yakunlagan bo‘larding?” kabi savollar beriladi. Bu topshiriq bolani voqealarga o‘z nuqtayi nazaridan yondashishga, sabab-oqibat munosabatlarini tushunishga o‘rgatadi.

◆ **Yangi qahramonlar qo‘shish:** Matndagi voqealar kontekstiga mos ravishda o‘quvchi o‘zining qahramonini qo‘shadi va u orqali hikoyani davom ettiradi. Bu usul o‘quvchining tasavvurini kengaytiradi va badiiy tafakkurni shakllantiradi.

◆ **Matndan ilhomlanib ijodiy ish yozish:** Hikoyadan ilhomlanib o‘quvchi she‘r, ertak yoki kichik hikoya yozadi. Bu topshiriq bolani fikrni tuzishga, uni to‘g‘ri mantiqiy ketma-ketlikda bayon etishga, o‘ziga xos uslubda yozishga o‘rgatadi.

◆ **Qahramonlar fikri bilan ish olib borish:** Masalan, “Seningcha, qahramon nima deb o‘ylagan?”, “Sen uning o‘rnida bo‘lsang nima qilarding?” kabi savollar orqali bolada empatiya va refleksiya (o‘zini tahlil qilish) ko‘nikmalari rivojlanadi.

◆ **Matnni dramatisatsiya qilish:** O‘quvchilar matn asosida rollarga bo‘linib sahnalashtiradi. Bu nafaqat nutq, balki his-tuyg‘u va obrazli fikrlash, ijodiy ifodaning shakllanishiga xizmat qiladi.

Yuqoridagi metodlar o‘quvchilarning matnga nisbatan passiv yondashuvini sindirib, ularni o‘z fikrini yaratishga, o‘ylashga, savol berishga va yangicha qarashga undaydi. O‘qituvchining vazifasi — bu jarayonda rahbarlik qilish, o‘quvchining har bir ijodiy harakatini qadrlash, unga erkin fikr bildirish imkonini yaratishdir. Ayniqsa, matn bilan ishlash jarayonida "to‘g‘ri-javob" yondashuvidan voz kechib, turli fikrlarni muhokama qilish, ochiq tugallanuvchi savollar berish muhim ahamiyatga ega.

Matn bilan ishlash orqali o‘quvchilarda quyidagi ijodiy kompetensiyalar shakllanadi:

- Tahlil qilish va umumlashtirish qobiliyati;
- Obrazli fikrlash;
- Tanqidiy yondashuv;
- Muqobil yechimlar taklif qilish;
- Og‘zaki va yozma erkin ifoda qilish ko‘nikmasi;
- Matnga asoslanib o‘z fikrini isbotlay olish layoqati.

Bu ko‘nikmalar o‘quvchilarning nafaqat adabiy nutqini rivojlantiradi, balki ularni barcha fanlarda mustaqil ishlay oladigan, tafakkurga asoslangan bilim oluvchi shaxs sifatida shakllantiradi.

Ayniqsa, bolalarga matndan kelib chiqib yangi personaj yaratish va u orqali voqeani yangicha yo‘nalishda davom ettirish topshiriqlari juda foydali bo‘lib, bu o‘quvchini nafaqat ijodiylikka, balki mantiqiy fikrlash va sababiy bog‘lanishlarni to‘g‘ri tushunishga o‘rgatadi. Umuman olganda, matn bilan ishlashda samarali usullar — bu o‘quvchini fikr yuritishga, mustaqil qaror qabul qilishga, matn mazmuni bilan hayotiy tajribasini bog‘lashga, o‘z ijodiy salohiyatini ochishga undovchi vositalardir.

O‘qituvchi bu usullardan dars mazmuniga mos tarzda foydalansa, o‘quvchilarning ijodiy tafakkuri tobora shakllanib boradi.

Xulosa

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichida o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini shakllantirish, eng avvalo, ularning fikrlash faolligini qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish orqali amalga oshadi. Matn bilan ishlash — bunday imkoniyatlarni keng taqdim etuvchi, qiziqarli va samarali metodlardan biridir. Bu jarayonda o‘quvchining tahlil qilish, tasavvur qilish, yangi g‘oya yaratish va o‘z fikrini mustaqil ifoda etish ko‘nikmalari shakllanadi. O‘qituvchi esa bu jarayonda yo‘lko‘rsatuvchi, rag‘batlantiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi sifatida harakat qilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jumayev, X. (2023, May). KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILAR IJODIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. In International Scientific and Practical Conference on Algorithms and Current Problems of Programming.

2. Khushbok JUMAYEV. (2023). REGULATIONS OF MEMORY DEVELOPMENT IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 116-119.

3. Khushbok Jumayev. (2023). METHODS AND PRINCIPLES OF MEMORY DEVELOPMENT OF STUDENTS OF JUNIOR SCHOOL AGE. Open Access Repository, 9(10), 199–203.

4. Khushbok Jumayev. (2023). PREPARATION FOR MOTHER TONGUE EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF MEMORY OF CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE. E Conference Zone, 1–7.

5. Khushbok Jumayev, Shaxs xotirasini rivojlantirishning nazariy jihatlarini //“O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlarini” ilmiy jurnali Toshkent, 2023 №1/11/1., B.129-130.

6. Khushbok Jumayev, O‘quv jarayonida kichik maktab o‘quvchilarining mnemik qobiliyatlarining operatsion mexanizmlarini ishlab chiqish. // “Namangan davlat universiteti” ilmiy axborotnomasi 2023. №9., B.506-510.

**РОЛЬ ПРОФИЛАКТИКИ И ГИГИЕНЫ ПОЛОСТИ РТА В
ПРЕДОТВРАЩЕНИИ ЗАБОЛЕВАНИЙ ПАРОДОНТА**

Бабамуратов Бекзод Эргашевич

bekzod_babamuratov@tues.uz

Жомгирова Камола Суюновна

kamolajomgirova@gmail.com

Термезский университет экономики и сервиса

Аннотация

Заболевания пародонта занимают одно из ведущих мест среди стоматологических проблем. Они приводят к разрушению тканей, поддерживающих зуб, что может вызвать его потерю. Современная стоматология подчёркивает важность профилактических мер и правильной гигиены полости рта для предотвращения пародонтита. В статье рассмотрены основные факторы риска, современные методы профилактики, а также роль образа жизни и питания.

Ключевые слова: пародонтит, профилактика, гигиена, стоматология, здоровье

Введение

Пародонтальные заболевания — это воспалительные процессы, поражающие десны, связочный аппарат зуба и кость альвеолярного отростка. По данным ВОЗ, более 50% взрослого населения страдает от различных форм пародонтита. Несвоевременное лечение может привести не только к потере зубов, но и к ухудшению общего здоровья, включая риск сердечно-сосудистых заболеваний. Поэтому профилактика и поддержание гигиены полости рта имеют первостепенное значение.

Основная часть

1. Анатомия и функции пародонта

Пародонт состоит из десны, периодонтальной связки, цемента корня зуба и альвеолярной кости. Его основная функция — удержание зуба в лунке и амортизация жевательной нагрузки. Здоровый пародонт обеспечивает стабильность зубов и защищает от инфекций.

2. Основные факторы риска развития заболеваний

К ключевым факторам риска относятся:

- Недостаточная гигиена полости рта, приводящая к накоплению зубного налёта.
- Курение, которое ухудшает кровоснабжение десен.
- Системные заболевания (например, сахарный диабет).
- Неправильное питание и дефицит витаминов.

3. Современные методы профилактики

- **Профессиональная чистка зубов** у стоматолога каждые 6 месяцев позволяет удалить зубной камень и налёт.
- **Фторирование зубов** укрепляет эмаль и снижает риск воспалительных процессов.
- **Ирригаторы и зубные нити** помогают эффективно очищать межзубные промежутки.
- **Обучение пациентов** правильной технике чистки зубов и уходу за деснами повышает уровень осведомлённости.

4. Роль правильного питания и образа жизни

Сбалансированное питание, богатое витаминами С и D, помогает укрепить ткани пародонта. Ограничение сахара снижает риск воспалений. Отказ от курения улучшает состояние десен и ускоряет их заживление. Регулярные физические упражнения и контроль стресса способствуют укреплению иммунной системы.

5. Обзор клинических исследований

Современные исследования показывают, что пациенты, соблюдающие регулярную гигиену полости рта и посещающие стоматолога для профилактических процедур, на 60–70% реже сталкиваются с пародонтитом.

Программы обучения пациентов гигиене доказали свою эффективность в снижении уровня воспаления десен.

Заключение

Профилактика и правильная гигиена полости рта играют решающую роль в предотвращении заболеваний пародонта. Современные методы ухода, регулярные визиты к стоматологу, сбалансированное питание и здоровый образ жизни позволяют сохранить здоровье десен и зубов на долгие годы. Внедрение образовательных программ и повышение осведомлённости населения также являются ключевыми аспектами борьбы с пародонтальными заболеваниями.

Список литературы

1. Сидоров С.С. Пародонтология. – Москва: МедПресс, 2021.
2. Johnson N.W. Periodontal health and prevention. – Oxford University Press, 2022.
3. American Dental Association. Oral health guidelines, 2023.
4. Петров А.А. Профилактика заболеваний пародонта. – Санкт-Петербург, 2022.
5. World Health Organization. Oral health fact sheet, 2023.

NAFS TARBIYASI**Yo'ldosheva Sevara****Jabborova Dildora**

Denov tadbirkorlik va pedagogika institutining talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada insonning ichki dunyosini poklash, axloqiy yetuklikka erishish va ma'naviy o'sishga intilish jarayonida nafs tarbiyasining o'rni va ahamiyati yoritiladi. Nafs tushunchasining islomiy va falsafiy manbalardagi izohi, uning turlari (ammora, lavvoma, mutma'inna) hamda uni tarbiyalash usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, tarixiy shaxslar va mutasavviflarning nafsga qarshi kurash haqidagi qarashlariga ham urg'u berilgan. Maqola yosh avlodni ma'naviy tarbiyalashda nafs tarbiyasining zarurligini asoslab beradi va amaliy tavsiyalarni ilgari suradi.

Kalit so'zlar: nafs, nafs tarbiyasi, ma'naviyat, axloq, islom, ruhiy poklik, ammora, lavvoma, mutma'inna, tasavvuf, o'zini tarbiyalash, ichki dunyo, ma'naviy yetuklik, sabr, taqvo.

Insoniyat azaldan o'zining ruhiy olami, ichki dunyosi va axloqiy kamolotiga intilib kelgan. Bu yo'lda eng katta to'siqlardan biri — bu insonning o'zidagi nafsdir. Nafs — insonni yomonlikka undovchi ichki mayl bo'lib, uni tarbiyalash esa ma'naviy yuksalishning asosiy shartlaridan biridir. Islom manbalarida, xususan Qur'oni karim va hadislar tafsirida nafsning tabiati, uning turlari va unga qarshi kurash usullari haqida chuqur mulohazalar keltirilgan. Bugungi kunda jamiyatda axloqiy inqirozlar, zo'ravonlik va ma'naviy tanazzullar ko'payib borayotgani aynan nafs ustida ishlash — uni jilovlash va to'g'ri yo'naltirish zaruratini yana-da oshirmoqda. Zero, har bir inson o'zini tarbiyalashdan boshlamasa, jamiyatning to'g'ri yo'lga tushishini kutish mushkul. Ushbu maqolada nafs tushunchasi, uning turlari, nafs tarbiyasining usullari va ahamiyati keng yoritilib, ma'naviy yetuklik sari intilish yo'llari tahlil qilinadi.

Insonning ruhiy kamolotga erishish yo'lida duch keladigan eng katta to'siqlardan biri — bu uning o'zidagi nafsdir. Nafs — insonning ichki dunyosidagi hirs, istak va shahvatlarga berilish, yomonlikka moyillikdir. Islomiy ta'limotlarda bu tushuncha chuqur o'rganilgan bo'lib, uni jilovlash va to'g'ri yo'naltirish orqali inson o'zini poklab, Allohga yaqinlashishi mumkinligi ta'kidlanadi.

Qur'oni karimda va hadislarda nafs turli holatlarda tasvirlanadi. Ularning ichida uch asosiy turi ajratib ko'rsatiladi: Birinchisi — nafs ammora, ya'ni yomonlikka buyuruvchi nafs. Bu holatda inson har qanday gunoh va yomon ishga moyil bo'ladi.

Unda hirs, hasad, kibr, g'azab kabi illatlar kuchli bo'ladi. Ikkinchisi — nafs lavvoma, ya'ni o'zini tanqid qiluvchi, ayblovchi nafs. Bu bosqichda inson qilgan yomon ishidan pushaymon bo'ladi, o'zini tanqid qiladi va to'g'ri yo'lni izlay boshlaydi. Uchinchi bosqich — nafs mutma'inna, bu xotirjam, Allohga itoat qiluvchi, poklangan nafsdir. Bu darajadagi inson o'zini har doim nazoratda tutadi, Alloh roziligi uchun yashaydi, har bir amalini halol va pok niyatda bajaradi.

Nafsni tarbiyalash — bu nafaqat diniy amr, balki har bir ongli inson uchun zarur bo'lgan ichki kurashdir. Chunki nafsni jilovlamagan kishi ko'pincha gunohga giriftor bo'ladi, atrofdagilarga zarar yetkazadi va jamiyatda notinchlik keltiradi. Nafsni tarbiyalash yo'llari ko'p. Ulardan eng asosiysi — taqvo, ya'ni Allohdan qo'rqish, Uning buyrug'iga amal qilishdir. Taqvoli inson har qanday vaziyatda halol yo'lni tanlaydi, nafsining istaklariga emas, aql va e'tiqodiga ergashadi.

Yana bir muhim yo'l — bu tavba va muhasaba, ya'ni o'zini hisobga olish. Inson har kuni qilgan ishlari haqida o'ylab, xatolarini tan olib, ularni takrorlamaslikka harakat qilishi lozim. Bu esa nafsni tarbiyalashda katta yordam beradi. Shuningdek, namoz, ro'za, Qur'on tilovati, zikr kabi ibodatlar ham nafsni poklaydi va qalbni xotirjam qiladi.

Tasavvufda esa nafsga qarshi kurashish juda muhim mavzu hisoblanadi. Ko'plab mutasavviflar o'z hayotlarini nafsni tarbiyalashga bag'ishlaganlar. Ular riyozat (ya'ni nafsga og'ir tuyulgan amallarni bajara olish), sabr, jimlik, kamgaplik, kamuxchalik orqali o'zlarini toblaganlar. Bunday ruhiy mashqlar orqali inson asta-sekin yuksalib, yomon odatlardan halos bo'ladi. Bugungi zamonda ham nafs tarbiyasiga ehtiyoj katta. Texnologiyalar rivojlangan, har xil istak va nafsni uyg'otuvchi vositalar ko'paygan bir davrda inson o'zini boshqara olmasa, bemalol yomonlikka berilishi mumkin. Shuning uchun zamonaviy inson nafsni tarbiyalashda faqat diniy emas, balki psixologik, madaniy va ijtimoiy yondashuvlarni ham hisobga olishi kerak.

◆ Islomda nafs tarbiyasi haqida kengroq tushuncha Islom dini nafsni ikki jihatdan ko'radi:

1. Zaruriy ehtiyojlar bilan bog'liq tabiiy nafs (halol istaklar)
2. Chegaradan chiqqan, hayvoniy sifat nafs (harom va zararli istaklar)

Nafs har doim insonni yomonlikka chaqiravermaydi. U to'g'ri yo'lga solinsa, foydali quvvatga aylanishi mumkin. Shuning uchun islomda nafsni o'ldirish emas, balki uni tarbiyalash lozimligi uqtiriladi.

Masalan, bir hadisi sharifda Rasululloh (s.a.v.) bunday deganlar:

"Eng ulug' jihod bu — insonning o'z nafsiga qarshi qilgan jihodidir."
(*Ibn Najjar rivoyati*)

Bu hadisda "jihod" deganda nafsni yomonlikdan tiyish, uni Allohga bo'lgan itoatga yo'naltirish nazarda tutilgan.

◆ Tasavvufda nafsqa qarshi kurash (mujahada)

Tasavvufda nafs ustidan g'alaba qilish — ruhiy yuksalishning markaziy yo'lidir. Mashhur tasavvufiy allomalarning fikrlariga ko'ra:

- Imom G'azzoliy o'zining "Ihyo ulumiddin" asarida nafsni "ichki dushman" deb atagan va unga qarshi ilm, riyozat, ibodat, sabr va tavba orqali kurashish kerakligini ta'kidlagan.

esa "Dil ba yoru, dast ba kor" (Qalb Allohda, qo'l ishda) shiorini ilgari surib, dunyoviy

Tasavvufda "nafsni sindirish" emas, balki "nafsni Allohga bo'ysundirish" maqsad qilinadi. Tarbiya – bu muloyim, lekin qat'iy ichki mehnatdir.

Nafs tarbiyasi — insonning ichki dunyosini poklash, yomon illatlardan forig' bo'lib, Allohga yaqinlashish yo'lidagi eng muhim jihatlardan biridir. Har bir insonda nafs mavjud bo'lib, u doimiy ravishda shahvat, g'azab, hasad, kibr, riyo kabi illatlarga undaydi. Bu illatlardan xalos bo'lish esa iymon, sabr, taqvo, ibodat, halol rizq izlash, ilm o'rganish kabi amallar bilan amalga oshiriladi.

Nafsni tarbiya qilish — bu bir kunlik yoki bir oylik emas, balki butun umr davom etadigan jarayon. Qur'on va Hadisda ham bu masalaga katta urg'u berilgan. Rasululloh (s.a.v.) "Eng buyuk jihod — bu nafs bilan bo'lgan jihod", deganlar. Bu jihodda g'alaba qilish uchun sabrli, qat'iyatli, halol, ixlosli bo'lish va doimo Allohdan yordam so'rab yashash lozim.

Demak, nafsni tarbiyalash orqali inson nafaqat o'zini, balki jamiyatni ham isloh qiladi. Chunki poklangan nafs egalari — adolatli, halol, mehribon va mas'uliyatli insonlardir. Shunday ekan, har bir musulmon o'z nafsini tarbiyalashga alohida e'tibor qaratmog'i lozim.

Foydanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Tasavvuf va axloq – Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf Toshkent: Hilol nashriyoti
2. Nafs tarbiyasi – Imom G'azzoliy (Ihyo Ulumiddin asari asosida) (Mazkur asarda nafs, qalb, riyozat va axloqiy poklanish haqida keng ma'lumotlar berilgan)
3. Ihyo Ulumid-Din – Imom Abu Homid al-G'azzoliy (To'liq asar yoki qisqartirilgan shakllarida mavjud)
4. Tazkiyatun-nafs (Nafsni poklash) – Shayx Abdulqodir al-Jilaniy (Tasavvufiy yo'l-yo'riqlar va ruhiy tarbiya haqida)

**“TURIZM VA XIZMATLAR SEKTORINING O‘ZBEKISTON
IQTISODIYOTIDAGI O‘RNI”****Shaydulova Sevinch Shuhrat qizi**

Termez iqtisodiyot va servis universiteti

Turizm yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Amonov Mehridin Oromiddinovich**Annotatsiya**

Mazkur maqolada turizm va xizmatlar sektorining O‘zbekiston iqtisodiyotidagi o‘rni tahlil qilingan. Xizmatlar sohasi mamlakat yalpi ichki mahsulotida muhim o‘rin tutishi, yangi ish o‘rinlari yaratish, investitsiyalarni jalb etish va valyuta tushumlarini oshirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, turizmning hududiy iqtisodiy rivojlanishga qo‘shayotgan hissasi real misollar asosida ko‘rib chiqilgan. Jahon tajribasi bilan solishtirilib, O‘zbekistonda xizmatlar sektorining YaIMdagi ulushi ortib borayotgani qayd etilgan. Xulosa qismida esa turizm va xizmatlar sohasining iqtisodiyotdagi samaradorligini oshirish bo‘yicha takliflar berilgan.

Аннотация

В данной статье проанализирована роль туризма и сектора услуг в экономике Узбекистана. Отмечается значимость сферы услуг в формировании валового внутреннего продукта страны, создании новых рабочих мест, привлечении инвестиций и увеличении валютных поступлений. Также рассмотрен вклад туризма в региональное экономическое развитие на основе реальных примеров. В статье проведено сравнение с мировым опытом, отмечен рост доли сферы услуг в ВВП Узбекистана. В заключении предложены рекомендации по повышению эффективности туризма и сферы услуг в экономике страны.

Annotation

This article analyzes the role of tourism and the service sector in the economy of Uzbekistan. It highlights the importance of the service industry in the country's GDP formation, job creation, attracting investments, and increasing foreign currency revenues. The contribution of tourism to regional economic development is examined through real-life examples. A comparison with international experience shows the growing share of the service sector in Uzbekistan's GDP. The conclusion provides recommendations for enhancing the efficiency of tourism and the service sector in the national economy.

Kalit soʻzlar: Turizm, xizmatlar sektori, iqtisodiy rivojlanish, yalpi ichki mahsulot, investitsiyalar, valyuta tushumi, bandlik, hududiy rivojlanish, davlat siyosati, xalqaro tajriba.

Ключевые слова: Туризм, сфера услуг, экономическое развитие, валовой внутренний продукт, инвестиции, валютные поступления, занятость, региональное развитие, государственная политика, международный опыт.

Keywords: Tourism, service sector, economic development, gross domestic product, investments, foreign currency inflow, employment, regional development, government policy, international experience.

Kirish

Hozirgi globallashuv davrida turizm va xizmatlar sohasi har bir mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining muhim drayverlaridan biri hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni koʻrsatmoqdaki, xizmatlar sektori

yalpi ichki mahsulotning katta qismini shakllantiradi va yangi ish oʻrinlari yaratishda yetakchi soha sifatida namoyon boʻladi. Ayniqsa, turizm sohasi xalqaro iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish, investitsiyalarni jalb etish va milliy brendni shakllantirishda katta ahamiyatga ega.

Oʻzbekistonda ham oxirgi yillarda turizm milliy iqtisodiyotning ustuvor yoʻnalishiga aylantirildi. “Yangi Oʻzbekiston” taraqqiyot strategiyasida xizmatlar sektorining ulushini oshirish, xususan turizmni modernizatsiya qilish boʻyicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu sababli turizm va xizmatlar sektori mamlakat iqtisodiy barqarorligini taʼminlashda hal qiluvchi oʻrin tutmoqda

Turizmning iqtisodiy ahamiyati

Turizm iqtisodiy kategoriya sifatida bevosita va bilvosita samaralar keltiradi. Bevosita samara — bu sayyohlarning sarflagan mablagʻlari hisobiga mehmonxona, transport, ovqatlanish, ekskursiya va boshqa xizmatlarga tushadigan daromadlardir. Bilvosita samara esa turizm bilan bogʻliq tarmoqlarning rivojlanishi, yangi korxonalar ochilishi, mahalliy mahsulotlarga talab ortishi orqali yuzaga keladi.

Turizm sohasi rivojlangan davlatlarda yalpi ichki mahsulotning 10–15 foizini tashkil etadi. Masalan, Ispaniyada bu koʻrsatkich 12 foizga, Turkiyada 11 foizga teng. Oʻzbekistonda esa soʻnggi yillarda turizm ulushi barqaror oʻsib bormoqda va xizmatlar sektorining muhim qismi sifatida namoyon boʻlmoqda. Bu jarayon mamlakat iqtisodiyotining diversifikatsiyasiga, eksport hajmining oshishiga va valyuta tushumlari koʻpayishiga xizmat qilmoqda.

Xizmatlar sektori bugungi kunda nafaqat rivojlangan, balki rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiyotida ham yetakchi oʻrin tutmoqda. Xizmat koʻrsatish sohasi sanoat

va qishloq xo'jaligiga nisbatan tezroq o'sish sur'atlariga ega bo'lib, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'lmoqda.

O'zbekistonda 2024 yil yakunlariga ko'ra, yalpi ichki mahsulotning qariyb 40 foizi xizmatlar sektoriga to'g'ri kelmoqda. Shundan turizm, transport, savdo, moliya va axborot texnologiyalari asosiy tarmoqlar sifatida ajralib turadi. Ayniqsa, turizmning ulushi yil sayin oshib, yangi xizmat turlarining paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda.

Xizmatlar sektori ishchi kuchini keng jalb qiluvchi soha hisoblanadi. Statistika ma'lumotlariga ko'ra,

O'zbekistonda xizmatlar sohasida band bo'lgan aholining ulushi 55 foizdan oshgan. Bu ko'rsatkichning katta qismini turizm va unga bog'liq xizmatlar tashkil qiladi.

O'zbekistonning geografik joylashuvi, boy tarixiy-madaniy merosi va tabiiy resurslari turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyat yaratadi. 2025 yilga qadar mamlakatga tashrif buyuruvchi xorijiy sayyohlar sonini keskin oshirish, turizm xizmatlari eksportini ko'paytirish rejalashtirilgan. Bu esa xizmatlar sektorining ulushini yanada oshirish imkonini beradi.

Shuningdek, turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, mehmonxona va transport xizmatlarini xalqaro standartlarga moslashtirish, elektron xizmatlarni kengaytirish kabi choralar iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Xizmatlar sektorida raqamli texnologiyalarning joriy etilishi ham turizm iqtisodiyotiga yangi impuls beradi.

Xalqaro va mahalliy turist oqimining oshishi O'zbekiston iqtisodiyotida xizmatlar sektorining — xususan turizm sohasining — ulushini sezilarli darajada kuchaytirmoqda. Ushbu maqolada xizmatlar sektorining YaIMdagi ulushi, turistlar soni, turizm xizmatlari eksporti, sektor o'sish tezligi va

iqtisodiy samaradorligi kabi ko'rsatkichlar tahlil qilinadi.

1. YaIM tarkibida xizmatlar sektori ulushi

— 2024 yilning birinchi uch choragida xizmatlar sektori YaIMdagi ulushini 47,2 % ga yetkazdi, bu yana oldingi yillardagi ko'rsatkichdan o'sishni anglatadi.

— 2025 yil birinchi choragida esa bu ko'rsatkich 56,1 % ga chiqdi. YaIM o'sishida xizmatlar sektori muhim rol o'ynamoqda.

2. Turizm eksporti va sayyohlar soni

— Turizm eksporti 2024 yilda taxminan 3,5 mlrd USD bo'lib, bu xizmatlar sektori eksporti tarkibida yirik qismga ega.

— 2023 yilda O'zbekiston 5,2 million xorijiy sayyoh qabul qilgan. Bu ko'rsatkich olishish siyosatlari, vizalarsiz rejim va infratuzilma yaxshilanishi natijasida oshgan.

3. Ish o‘rinlari va bandlik

— Xizmatlar sektorida band bo‘lgan aholi ulushi so‘nggi yillarda 49,8 % dan 55,4 % gacha oshgan.

— Sektor korxonalar soni ham o‘smoqda: xizmat ko‘rsatish bo‘yicha faoliyat yurituvchi korxonalar 2017–2024 yillarda 1,6 barobar oshdi va hozirgi korxonalar soni ~ 310,800 ga yetgan.

4. Xizmatlar sektorining tarkibi va segmentlari

— Xizmatlar ichida eng tez o‘shish ICT (axborot-kommunikatsiya texnologiyalari), moliyaviy xizmatlar, transport va turizm xizmatlarida kuzatilmoqda. Masalan, ICT va moliyaviy xizmatlar son jihatidan import va eksport imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

— Savdo, ovqatlanish va mehmonxonalar, transport va saqlash xizmatlari YaIMga qo‘shgan ulushi va o‘shishi bilan ajralib turadi. Yanvar-sentabr 2024 da odatda savdo xizmatlari +11.1 %, mehmonxona-ovqat +10.6 %, transport-saqlash +8.7 % o‘ydi.

5. Mintaqaviy va hududiy ko‘rsatkichlar

— Xizmatlar sektori hajmining katta qismi Toshkent shahrida: 2025 yil yanvar oyida xizmat ko‘rsatish sektori qiymatini Toshkent shahri ~ 24,931.8 milliard so‘m, bu umumiy xizmatlar sektorining ~ 38,5 % ini tashkil qiladi.

— Keyingi hududlar: Samarqand, Farg‘ona, Toshkent viloyati ham xizmat sektorida ko‘rinadigan markazlar sifatida.

6. Davlat siyosati va istiqbollar

— 2025 yilda xizmatlar sektorini o‘shishini 15 % ga yetkazish va uning qiymatini ~\$82 milliardga chiqarish maqsadi qo‘yilgan.

— Xizmatlar eksporti rejasi: xizmatlar eksportini \$8,5 milliardga yetkazish.

Turizmning iqtisodiyotga multiplikativ ta‘siri

Turizm sohasi boshqa iqtisodiy tarmoqlar bilan chambarchas bog‘liq. Masalan, bir xorijiy sayyoh O‘zbekistonga kelib mehmonxonada joylashsa, u nafaqat turizm xizmatidan, balki transport, ovqatlanish, savdo, madaniy hordiq va hatto sog‘liqni saqlash xizmatlaridan foydalanadi. Bu esa ko‘plab korxonalar va tarmoqlar daromadining oshishiga olib keladi. Shunday qilib, turizmning iqtisodiy ta‘siri bevosita tushumdan ham ko‘proq qiymat yaratadi. Jahon turizm tashkilotining (UNWTO) ma‘lumotlariga ko‘ra, turizm sohasi 1 dollar daromad keltirganda, bilvosita qo‘shimcha 3 dollargacha qiymat hosil qilishi mumkin. O‘zbekistonda turizmning iqtisodiy o‘shisdagi o‘rni

O‘zbekiston 2023 yilda 5,2 million xorijiy sayyoh qabul qildi. Ularning xarajatlari mamlakat byudjetiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri valyuta tushumlarini olib keldi.

2024 yilda turizm xizmatlari eksporti 3,5 milliard dollardan oshdi, bu esa milliy xizmatlar eksportining asosiy qismini tashkil etadi.

“Ziyorat turizmi”, “Agro-turizm” va “Wellness-turizm” kabi yangi yo‘nalishlarning rivojlanishi turizmni iqtisodiy diversifikatsiya vositasiga aylantirmoqda.

Hududiy iqtisodiyot va turizm

Turizm sohasining rivojlanishi hududiy iqtisodiyotni ham jonlantiradi. Masalan: Samarqand va Buxoro — tarixiy meros turizmi tufayli xizmatlar sektori ulushi respublika o‘rtacha ko‘rsatkichidan yuqori.

Farg‘ona vodiysi — hunarmandchilik va gastronomiya turizmi iqtisodiy daromad manbai sifatida shakllanmoqda.

Toshkent shahri — xizmatlar sektori umumiy hajmning 38 foizidan ortig‘ini tashkil etib, mamlakatning xizmatlar bo‘yicha asosiy markazi hisoblanadi.

Tog‘li hududlar (Chingan, Zomin, Shahrisabz) — ekologik va sport turizmi rivojlanishi orqali yangi investitsiyalar jalb qilinmoqda.

Xalqaro tajriba

Xizmatlar sektorining YaIMdagi ulushi rivojlangan davlatlarda 60–70 foizni tashkil etadi. Masalan:

AQShda bu ko‘rsatkich 77 %,

Yevropa Ittifoqida 70 %,

Turkiyada 62 %.

O‘zbekistonda 2025 yil boshida xizmatlar sektorining YaIMdagi ulushi 56 % ga yetgani — xalqaro standartlarga yaqinlashayotganini ko‘rsatadi. Bu esa mamlakatning iqtisodiy modernizatsiya yo‘lida to‘g‘ri yo‘nalishda harakat qilayotganidan dalolat beradi.

Davlat siyosati va islohotlar

So‘nggi yillarda qabul qilingan qaror va dasturlar turizm iqtisodiyotiga yangi bosqich olib keldi:

2019 yildan boshlab vizasiz rejim joriy qilinishi xorijiy turistlar oqimini keskin oshirdi.

“2022–2026 yillarda Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”da xizmatlar sektorini

YaIMdagi ulushini oshirish va turizmni modernizatsiya qilish alohida maqsad sifatida belgilangan.

2024–2025 yillarda xalqaro brend mehmonxonalar soni 30 dan oshdi, bu esa yuqori sifatli xizmatlar segmentining kengayishini ta‘minladi.

O‘zbekistonda Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi hamda Turizm qo‘mitasi hamkorligida turizmni rivojlantirish uchun alohida investitsiya paketlari ishlab chiqilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, turizm va xizmatlar sektori

O‘zbekiston iqtisodiyotida tobora muhim o‘rin egallab bormoqda. Bu soha yangi ish o‘rinlari yaratadi;

YIM tarkibida ulushni oshiradi; davlat byudjetiga soliq tushumlarini ko‘paytiradi; xalqaro iqtisodiy aloqalarni mustahkamlaydi.

Kelgusida turizm va xizmatlar sektorining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Turizm infratuzilmasini yanada rivojlantirish va xalqaro standartlarga moslashtirish.
2. Hududlarda yangi xizmat turlarini (eko-turizm, agro-turizm, wellness-turizm) joriy etish.
3. Xizmatlar sektorida raqamli texnologiyalarni keng qo‘llash.
4. Mahalliy tadbirkorlarni turizm va xizmatlar sohasiga faol jalb qilish.
5. Xorijiy investitsiyalarni ko‘proq jalb qilib, xalqaro brendlar bilan hamkorlikni kuchaytirish.

Xizmatlar sektori O‘zbekiston YaIMining asosiy haydovchi qismiga aylangan — YaIMdagi ulushi 47-56 % oralig‘ida.

Turizm eksporti, sayyohlar soni va turizm xizmatlari orqali tushgan valyuta miqdori soha iqtisodiga katta qo‘shimcha beradi.

Bandlik va hududiy tengsizlik jihatidan xizmatlar sektori (turizm, transport, ICT) mamlakatning bir qator hududlarida muvaffaqiyatli o‘smoqda, lekin barcha hududlar uchun imkoniyatlar teng emas.

1. Turizm infratuzilmasini (transport, yo‘llar, mehmonxonalar) hududlarda yaxshilash — ayniqsa Samarqand, Buxoro, Farg‘ona, tog‘ hududlarida.
2. Turizm xizmatlari sifatini oshirish: mehmonxona xizmatlari, gidlar, gastronomiya, til xizmati kabi sohalarda yuqori standartlar joriy etish.
3. Marketing va brending: O‘zbekiston turizm markasini brendlash orqali tashqi bozorlarda tanitish; xalqaro ko‘rgazmalar, festival va madaniy tadbirlarni kengaytirish.
4. Vizalarni va kelish imkoniyatlarini soddalashtirish: elektron vizalarni kengaytirish, aviachiptalar va transport infratuzilmasini rivojlantirish.

5. Xizmatlar sektoridagi raqamli yechimlarni keng joriy etish: onlayn bronlash, virtual turlar, ICT xizmatlarini eksport qilish, fintech va moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi **“2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”**gi PF–60-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy ma’lumotlari – <https://stat.uz>
3. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) hisobotlari – <https://www.unwto.org>
4. Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi: “Tourism in Uzbekistan” – <https://invest.gov.uz>
5. Uzdaily.uz – “The services sector remains a key driver of Uzbekistan’s GDP growth” (2025) – <https://www.uzdaily.uz>
6. Uzdaily.uz – “Uzbekistan’s GDP reached US\$80.61 billion in January–September” (2024) – <https://www.uzdaily.uz>
7. Daryo.uz – “Uzbekistan aims for 15% service sector growth, reaching \$82bn in 2025” (2025) – <https://daryo.uz>
8. Invexi.org – “Development of the service sector in Uzbekistan for January 2025” – <https://invexi.org>
9. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
10. G‘afurov U., Xolmatov B. O‘zbekiston iqtisodiyoti asoslari. – Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2021.
11. Tohirov N. Xizmatlar sohasi iqtisodiyoti. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2020.

TALABA HAYOTINING UCH QIYOFASI: ORZU, KURASH VA NATIJA

Ergasheva Mahliyo Sirojiddin qizi

Termiz davlat universiteti O‘zbek filologiyasi fakulteti

Filologiya va tillarni o‘qitish o‘zbek tili ta’lim yo‘nalishi

2-bosqich talabasi

mahliyoergasheva581@gmail.com

ANNOTATSIYA: Mazkur maqola talabalik hayotining uch asosiy bosqichi — orzu, kurash va natija haqida so‘z yuritadi. Maktab davridan boshlab talabalik orzusi bilan yashovchi yoshlar, maqsadga erishish yo‘lida kurashga kirishib, nihoyat, uni amalga oshirish uchun barcha qiyinchiliklarga bardosh beradilar. Maqola talaba hayotining o‘ziga xos xususiyatlarini, kurashning cheksiz tafsilotlarini va natijaning qadrini ta’kidlaydi. Yozuvchi talaba hayotining qisqacha va yorqin tasvirini keltirgan holda, bu yo‘ldan o‘tish jarayonini o‘z shaxsiy tajribasi orqali o‘rganadi.

KALIT SO‘ZLAR: talabalik hayoti, orzu, kurash, natija, imtihon, ota-ona sog‘inchi, universitet, hayajon, o‘qish, maqsadga erishish, o‘quvchilar, shaxsiy tajriba, talaba yillari

Har bir inson hayotida unutilmas, o‘ziga xos davrlar bo‘ladi. Ularning eng yorqinlaridan biri bu talabalik yillaridir. Maktab sinfxonalarida o‘tirar ekan, har bir o‘quvchi yoshning qalbida: "Qaniydi men ham talaba bo‘lsam, talabalik gashtini sursam..." degan orzu bo‘ladi. Bu orzuni maqsadga aylantirib va ushbu maqsad yo‘lida qattiq mehnat qiladi, kurashadi. Barcha harakatlarining natijasida hozir u qalbida orzular to‘lib-toshgan maktab o‘quvchisi emas, davlat imtihonini a’lo topshirish uchun tinmay o‘qiyotgan abituriyent emas, hozir u - Talaba!

Talabalik yillari juda qisqa, ammo butun hayotimiz davomida esda qoladigan, zavq bag‘ishlaydigan xotiralar bilan to‘la. To‘rt yillik universitet davrida biz oldimizga katta maqsadlar qo‘yamiz va ularga intilamiz. Universitetga ilk kelgan kunimni eslayman: qo‘limda daftar va ruchka bilan auditoriyaga kirganimda, hayajondan yuragim tez urardi. Atrofimdagi chehralar men uchun begona, lekin qalbidam ulkan orzular bor edi.

Va bu orzularga erishish uchun albatta kurashmoq lozim. Ushbu kurashda turli qiyinchiliklarga duch kelamiz. Eng avvalo, ota-ona sog'inchi qiynaydi. Mehribonlarimizdan uzoqda yashash og'irdek tuyuladi. Ba'zan imtihon oldidan tun bo'yi ko'zimizga uyqu kelmaydi, kitob varaqlari do'stimizga aylanadi. Imtihon kunida esa auditoriya devorlari ham jimjitlikka cho'madi. Hammaning ko'zida qo'rquv, umid va hayajon qorishib ketgandek tuyuladi. Ertasi kuni esa barcha charchoqni unutib, natijani bilish uchun yuragimiz hayajondan hapqiradi. Kimdir o'qishdan keyin qo'shimcha ish qiladi, kimdir oila, uy-rozg'or ishlaridan ortib o'qishga vaqt topadi. Xullas, har bir talabaning bu kurashda o'z yo'li bor va so'nggida natijasi ham. Bu to'rt yillik orzu va kurash, albatta, o'z samarasini beradi. Har bir talaba hayotida bu uch bosqichdan o'tadi: orzu qiladi, kurashadi va natijani ko'radi.

Balki siz ham hozir xuddi men kabi bu yo'ldan o'tayotgandirsiz?

Talaba bo'lish — bu faqatgina darslarni o'qish, imtihonlardan o'tish emas, balki hayotda haqiqiy maqsadlarni belgilash va ularga erishish jarayonidir. O'rganish, mehnat va intilish orqali inson o'zini taniydi va o'z imkoniyatlarini anglaydi. Talaba bo'lishning ikkinchi bosqichi — bu kurash. Talaba bo'lish, ayniqsa, bugungi kunda har bir insonning kuchli ruhiy va jismoniy salohiyatini sinovdan o'tkazadi. O'qish jarayonida nafaqat bilim olish, balki o'z-o'zini tartibga solish, vaqtni to'g'ri boshqarish, stressni yengish va do'stlar bilan munosabatlarni saqlash kerak bo'ladi.

Har bir talaba o'zining ichki kurashlarini boshdan kechiradi. Ba'zida shu darajada charchayapsizki, ertaga imtihon bo'lsa ham, faqatgina uyquni o'ylaysiz. Lekin bu — o'ziga xos qiyinchiliklarning bir qismi. O'qishdan tashqari, ba'zida shaxsiy hayot, oila masalalari va iqtisodiy holat ham talabalar uchun qo'shimcha stress manbai bo'lishi mumkin. Shunda ham, sizning ichingizda g'ayrat va iroda bo'lishi kerak. Agar shu kurashni yengib o'tsangiz, orzuingizni amalga oshirasiz. Talabalikda har bir kunda yuz berayotgan kichik g'alabalar va muvaffaqiyatlar, kattaroq maqsadlar sari bo'lgan qadamlar hisoblanadi. Natija esa — bu mehnatning, orzularning va kurashning eng yuqori darajasi. Natija olishdan ko'ra, bu jarayondagi o'rganish va o'sishning o'zi ko'proq qadrlidir. Imtihonlardan yuqori baholar olish faqatgina tashqi ko'rinishdir, lekin o'zingizni qanday topganingiz, yangi bilimlarni qanday egallaganingiz va o'z salohiyatingizni qanday oshirganingiz haqiqiy natijadir. Bu, shuningdek, shaxsiy hayotdagi o'zgarishlar, tajribalar va yangi dunyoqarashlar bilan ham bog'liqdir. Talaba bo'lish, nafaqat bilimlarni olish, balki hayotning ko'p qirralarini anglash va o'zining haqiqiy kimligini topish jarayonidir. Natijalar turlicha bo'ladi. Kimdir o'qish davomida o'z yo'lini topadi va professionallik darajasiga chiqadi, kimdir esa o'qishni tugatgach,

o'zi orzu qilgan kasbda ishlay boshlaydi. Ba'zan esa talabalik davri shunchaki ajoyib xotiralar va hayotga bo'lgan yangi qarashlar bilan qoladi. Har bir natija o'ziga xosdir va bu natija, aynan sizning o'zingizning g'ayrat va sabr-toqatlaringizni aks ettiradi. Va nihoyat, talabalik yillarining eng katta saboqlaridan biri bu: orzu qilishda, kurashishda va natijaga erishishda doimo o'zgarish va o'sish mavjuddir. Har bir talaba hayotida bu uch bosqichni boshdan kechiradi. Har bir bosqich o'ziga xos va yuksak qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Talaba bo'lish, bir tomondan, bir necha yil davom etadigan yolg'iz kurash, lekin boshqa tomondan, bu orzu, kurash va natijaning uzviy bog'liqligidan iborat bo'lgan ajoyib sayohatdir.

**RIVOJLANGAN VA RIVOJLANAYOTGAN DAVLATLAR O‘RTASIDAGI
IQTISODIY ALOQALARNI RIVOJLANTIRISH YOLLARI****1-sho‘ba Termiz Iqtisodiyot va servis universiteti jahon iqtisodiyoti va halqaro
iqtisodiy munosabatlar kunduzgi ta’lim yo‘nalishi 3 kurs talabasi****TO‘RAXO‘JAYEV SUHROB ILHOM O‘G‘LI**

Annotatsiya: Ushbu maqolada rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o‘rtasida mavjud bo‘lgan iqtisodiy aloqalarning mazmun-mohiyati, ularning shakllanishi va evolyutsiyasi, asosiy yo‘nalishlari, ijobiy va salbiy jihatlari tahlil qilinadi. Xususan, erkin savdo kelishuvlari, bevosita xorijiy investitsiyalar, texnologik transfer, infratuzilma loyihalari, moliyaviy integratsiya va inson kapitali almashinuvi orqali hamkorlikni rivojlantirish imkoniyatlari yoritiladi. Tahlillar rivojlangan mamlakatlarning iqtisodiy ustunligi va rivojlanayotgan mamlakatlarning o‘ziga xos resurs salohiyatini hisobga olgan holda, o‘zaro manfaatli sheriklik asosidagi modelni ishlab chiqish zaruratini ko‘rsatadi. Maqolada xalqaro tajribalar, statistik ma’lumotlar va ilmiy yondashuvlar asosida iqtisodiy aloqalarni chuqurlashtirish yo‘llari, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar berilgan. Taqdim etilgan natijalar rivojlanayotgan mamlakatlar uchun strategik rivojlanish yo‘nalishlarini aniqlashda hamda xalqaro iqtisodiy integratsiyaga faol jalb etish bo‘yicha muhim ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Iqtisodiy integratsiya, rivojlangan mamlakatlar, rivojlanayotgan mamlakatlar, bevosita xorijiy investitsiyalar, erkin savdo, texnologik transfer, global iqtisodiyot, moliyaviy hamkorlik, infratuzilma loyihalari, inson kapitali, xalqaro hamkorlik, iqtisodiy tenglik, raqamli iqtisodiyot, savdo aloqalari, institutsional taraqqiyot.

Kirish.

Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalar global iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u nafaqat tovar ayirboshlash va

investitsiya oqimlari bilan, balki texnologik uzatmalar, ishchi kuchi harakati, moliyaviy xizmatlar, bilimlar almashuvi va me'yoriy moslashuvlar bilan ham xarakterlanadi. Bugungi kunda dunyo iqtisodiyoti chuqur integratsiyalashgan bo'lib, u o'zaro manfaat asosida shakllangan tizimlarda ishlaydi. Rivojlangan mamlakatlar yuqori texnologiyalar, kapital salohiyati, ilg'or boshqaruv tajribasi, raqamli infratuzilma bilan ajralib tursa, rivojlanayotgan mamlakatlar ko'pincha arzon ishchi kuchi, tabiiy resurslar, yirik iste'mol bozori va demografik ustunlik kabi imkoniyatlarga ega. Ana shu ikki toifadagi mamlakatlarning o'zaro iqtisodiy manfaatlarini uyg'unlashtirish orqali umumiy barqaror rivojlanish sari harakat qilish dolzarb masala sanaladi.

Birinchi navbatda, iqtisodiy aloqalarni chuqurlashtirish uchun erkin savdo kelishuvlari va bojxona ittifoqlari muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday kelishuvlar ikki yoki ko'p tomonlama asosda amalga oshiriladi va ular tovarlar, xizmatlar, kapital va texnologiyalar oqimini erkinlashtirishga xizmat qiladi. Rivojlangan davlatlar tomonidan rivojlanayotgan mamlakatlarga nisbatan boj stavkalarining kamaytirilishi, tariflardan ozod qilish, eksportni rag'batlantirish dasturlarini joriy etish kabi choralar ularning jahon bozoriga integratsiyalashuvini tezlashtiradi. Bunda Jahon savdo tashkiloti (WTO), Yevropa Ittifoqi, ASEAN, MERCOSUR kabi mintaqaviy va global tashkilotlar muvofiqlashtiruvchi rol o'ynaydi. Rivojlangan mamlakatlar, xususan AQSh, Germaniya, Yaponiya kabi davlatlar eksport-import tartiblarini soddalashtirish orqali Afrika, Osiyo va Lotin Amerikasi mamlakatlariga sarmoya kiritishni faollashtirmoqda.

Iqtisodiy aloqalarni mustahkamlashning yana bir yo'li - bevosita xorijiy investitsiyalarni (BXI) kengaytirishdir. Rivojlangan mamlakatlar o'z sarmoyalarini rivojlanayotgan davlatlarga yo'naltirish orqali nafaqat yangi ishlab chiqarish maydonlari, infratuzilma, xizmat ko'rsatish tizimlarini yaratadi, balki ilg'or texnologiyalarni uzatadi, yangi ish o'rinlari tashkil etadi va ichki bozorni rivojlantirishga turtki beradi. Rivojlanayotgan mamlakatlar esa BXI orqali yuqori

texnologiyalar va menejment madaniyatiga ega bo‘ladi, raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish salohiyatini oshiradi. Shu bilan birga, rivojlangan mamlakatlar tomonidan BXI jarayonida korporativ ijtimoiy mas’uliyatga amal qilinishi, mahalliy biznesni siqib chiqarmasligi, ekologik standartlarga rioya qilishi dolzarb talab sifatida ilgari surilmoqda. Bu jihatdan, sarmoyaviy bitimlar huquqiy jihatdan aniq, ochiq va barqaror bo‘lishi zarur.

Texnologik hamkorlik va bilimlar uzatish rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o‘rtasidagi aloqalarning barqaror rivojlanishiga zamin yaratadi. Bu jarayonda texnologik inklyuziya, ilmiy-tadqiqot loyihalarida hamkorlik, raqamli transformatsiyani qo‘llab-quvvatlash, innovatsion startaplarni qo‘llab-quvvatlash orqali maqsadga erishish mumkin. Masalan, Janubiy Koreya yoki Singapur kabi texnologik jihatdan ilg‘or davlatlar turli grant dasturlari, inkubatsion markazlar va tajriba almashuv loyihalarini orqali Osiyo va Afrikadagi rivojlanayotgan mamlakatlarga texnik yordam ko‘rsatmoqda. Bunday texnologik sheriklik har ikki tomon uchun ham foydali: rivojlangan mamlakatlar ishlab chiqarish tannarxini pasaytiradi, bozorlarga chiqish imkoniyatini kengaytiradi, rivojlanayotgan mamlakatlar esa texnologik modernizatsiyani amalga oshiradi.

Transport, logistika va infratuzilma aloqalari iqtisodiy integratsiyaning yana bir asosiy omilidir. Rivojlangan davlatlar tomonidan moliyalashtirilgan infratuzilma loyihalarini, xususan yo‘l-transport, elektr energiyasi, raqamli tarmoqlar, temiryo‘l tizimlari, portlar va aerodromlar orqali rivojlanayotgan mamlakatlarning iqtisodiy salohiyati sezilarli darajada oshadi. Xitoyning “Bir makon - bir yo‘l” tashabbusi doirasida amalga oshirilayotgan infratuzilma loyihalarini bunga yaqqol misol bo‘la oladi. Ular orqali Osiyo, Afrika va Yevropa mamlakatlari o‘rtasida iqtisodiy, logistika va savdo aloqalari mustahkamlanmoqda. Bu kabi tashabbuslar rivojlanayotgan davlatlar eksport salohiyatini kuchaytiradi, logistika tannarxini pasaytiradi va jahon bozoriga chiqish uchun real imkoniyatlar yaratadi.

Iqtisodiy hamkorlikning samaradorligini oshirishda inson kapitali almashinuvi, ta'lim va kasbiy malaka oshirish dasturlari katta rol o'ynaydi. Rivojlangan davlatlarda o'qish, ilmiy izlanish olib borish, malaka oshirish imkoniyatiga ega bo'lgan rivojlanayotgan mamlakat fuqarolari kelajakda o'z yurtlarida modern iqtisodiyotning drayveriga aylanishadi. Bunda Fulbright, Erasmus+, Chevening, DAAD kabi xalqaro dasturlar muhim imkoniyatlar yaratadi. Shuningdek, rivojlangan davlatlar tomonidan ilm-fan sohasidagi grantlar, hamkorlik institutlari va qo'shma ilmiy loyihalar orqali bilimlar almashinuvi mustahkamlanmoqda. Inson kapitalining bu tarzda rivojlanishi uzoq muddatli iqtisodiy aloqalarning poydevoridir.

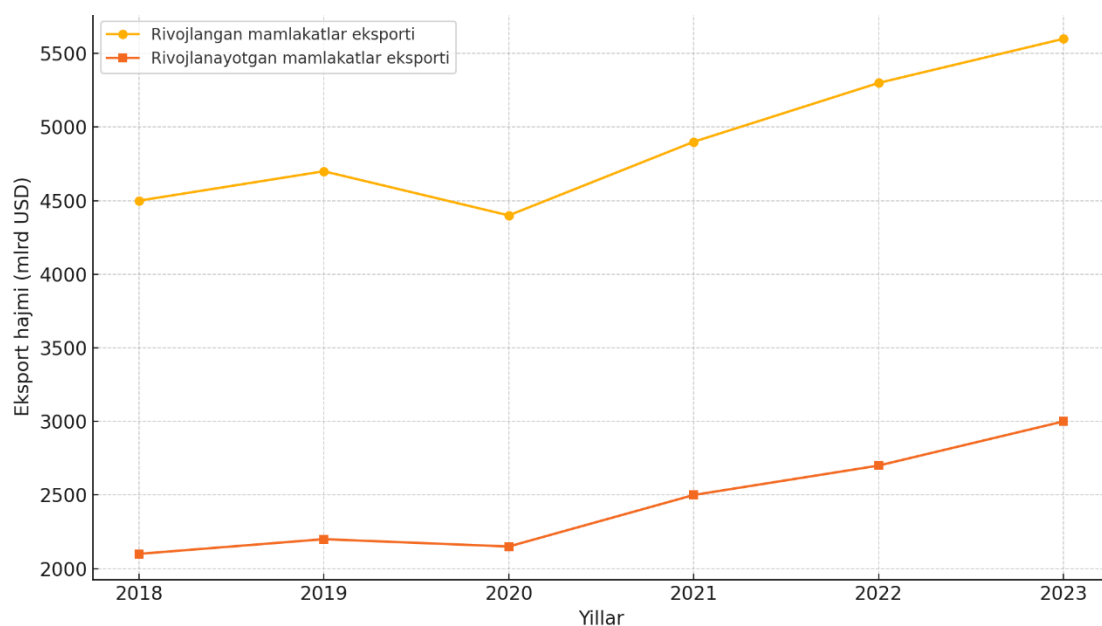
Moliyaviy integratsiya va bank sohasidagi hamkorliklar rivojlanayotgan mamlakatlar uchun investitsion xavfsizlik, valyuta barqarorligi va kredit reytinglarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Xalqaro moliya institutlari - Jahon banki, Xalqaro valuta jamg'armasi (IMF), Osiyo taraqqiyot banki kabi tashkilotlar orqali uzoq muddatli moliyaviy yordamlar, infratuzilma uchun grantlar, texnik ko'maklar va siyosiy maslahatlar taqdim etiladi. Bu vositalar yordamida rivojlanayotgan mamlakatlar o'z byudjet muvozanatini saqlaydi, moliyaviy barqarorlikni oshiradi va iqtisodiy islohotlarni amalga oshiradi. Shuningdek, rivojlangan mamlakatlarning yirik moliyaviy institutlari (masalan, JP Morgan, HSBC, Deutsche Bank) rivojlanayotgan mamlakatlarga moliyaviy xizmatlar, konsalting, xalqaro savdo moliyalashuvi va sug'urta xizmatlarini taklif etmoqda.

Tahlil va natijalar

Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarning chuqurlashuvi global iqtisodiy jarayonlarning murakkab, ko'p qirrali va o'zaro bog'liq tizimga aylanganini ko'rsatadi. Tahlillar shuni anglatadiki, bu ikki guruh mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar o'ziga xos asimmetrik (ya'ni teng bo'lmagan) tabiatga ega bo'lib, bu holat tarixiy, texnologik, institutsional va moliyaviy omillar bilan bog'liq. Rivojlangan mamlakatlar, odatda, ishlab chiqarish texnologiyalariga egaligi, kapitalning yuqori darajada to'planishi, ilmiy salohiyat, global tarmoq va

savdo infrastrukturasi orqali iqtisodiy ustunlikka ega. Rivojlanayotgan davlatlar esa ko'pincha xomashyo resurslari, arzon ishchi kuchi, yosh va demografik jihatdan o'sib borayotgan iste'mol bozorlariga tayanadi. Bu o'zgaruvchilarning qarama-qarshi tabiati bir tomondan hamkorlik, ikkinchi tomondan esa qaramlik rishtalarini keltirib chiqaradi.

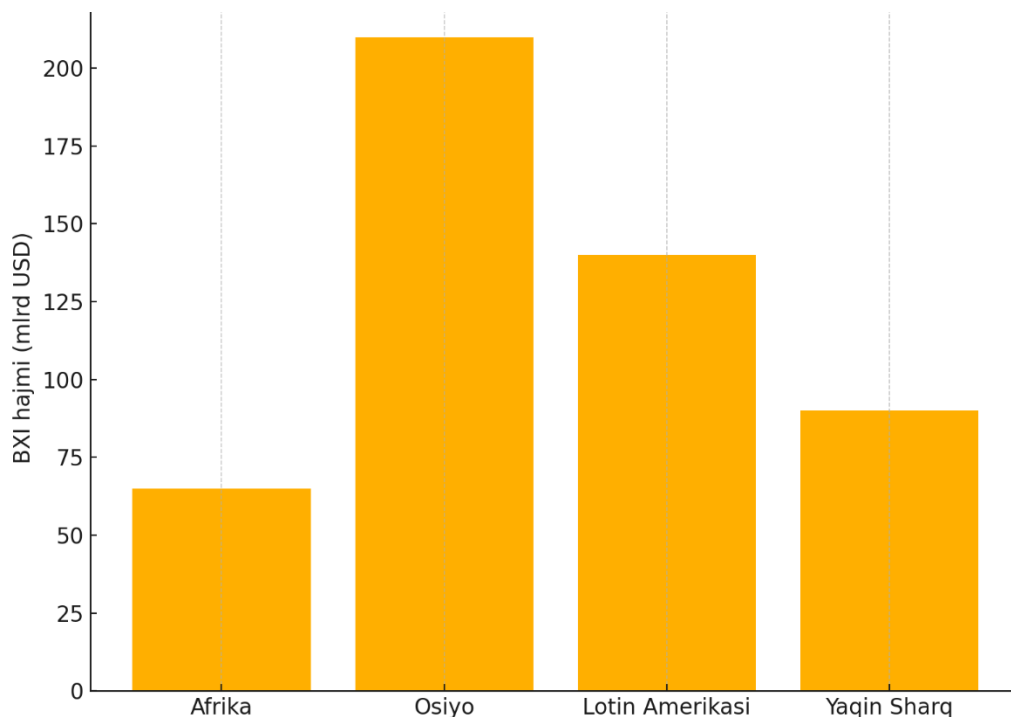
So'nggi 30 yillik xalqaro iqtisodiy jarayonlar tahlili shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlar tomonidan berilayotgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimi rivojlanayotgan mamlakatlarning yalpi ichki mahsuloti (YaIM) o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Biroq bu investitsiyalar ko'proq xomashyo olish, tayyor mahsulot ishlab chiqarish uchun arzon ishlab chiqarish maydonchasi sifatida foydalanish maqsadida amalga oshirilgan. Shu sababli, ba'zi hollarda rivojlanayotgan mamlakatlar xorijiy investitsiyalardan texnologik o'sish, ishlab chiqarish zanjiri integratsiyasi yoki eksport salohiyatini kuchaytirishda to'liq foyda ko'ra olmayapti. Misol tariqasida, ayrim Afrika va Lotin Amerikasi davlatlarida xorijiy investitsiyalar ko'lami yuqori bo'lsa-da, ularning sanoat tarkibi o'zgarmayapti, ya'ni investitsiyalar chuqur qayta ishlash, ilmga asoslangan sektorlar emas, balki kon sanoati va past qo'shilgan qiymatli tarmoqlarga yo'naltirilgan.

1-rasm. Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar eksport hajmi (2018–2023)

Texnologik transformatsiya bo'yicha tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, rivojlangan davlatlar texnologik uzatmalarni cheklovli tarzda amalga oshirayotgan bo'lishi mumkin. Intellektual mulk huquqlarining qat'iyligi, patent va litsenziya cheklovlari, ilmiy hamkorlikdagi tengsizliklar rivojlanayotgan mamlakatlarning zamonaviy texnologiyalarga tez va to'liq ega bo'lishiga to'sqinlik qilmoqda.

Biroq, ayrim mamlakatlar - xususan Hindiston, Vyetnam, Meksika va Malayziya - texnologik importni mahalliyashtirish, o'z startap ekotizimini yaratish, ta'lim va kadr tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish orqali bu cheklovlarni yumshatishga muvaffaq bo'lmoqda. Rivojlanayotgan mamlakatlarda inklyuziv raqamli texnologiyalar, agrar texnologiyalar va sog'liqni saqlash bo'yicha texnik hamkorlik yuqori bo'lgan hollarda ishlab chiqarish samaradorligi, eksport ko'rsatkichlari va mahalliy innovatsion faollik oshgani kuzatilgan.

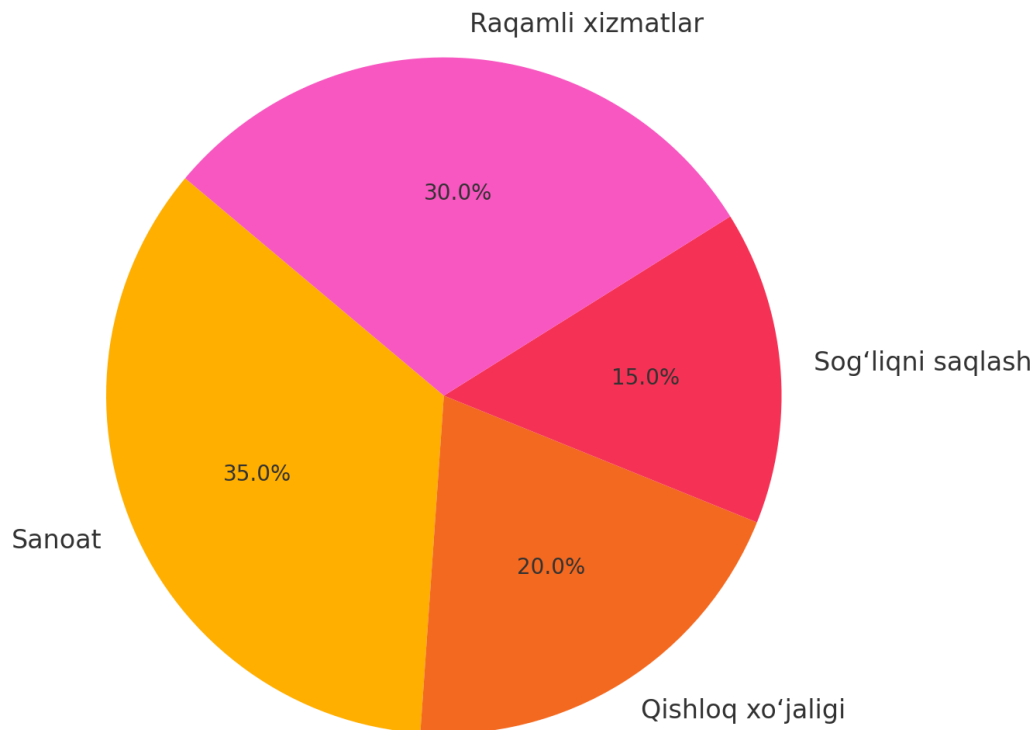

2-rasm. Rivojlangan mamlakatlardan BXI oqimi (2023-yil)

Rivojlangan mamlakatlarning moliyaviy institutsiyalar orqali rivojlanayotgan mamlakatlarga ko'rsatgan kreditlar, grantlar va texnik ko'maklari ham o'ziga xos tahlilni talab qiladi. Jahon banki va Xalqaro valuta jamg'armasi orqali berilgan qarzlarning bir qismi infratuzilma loyihalariga sarflangan bo'lsa-da, ayrim hollarda bu qarzlarning iqtisodiy mustaqillikni cheklab, davlat qarzini ko'paytirgan. Shu bois, so'nggi yillarda "qarz evaziga rivojlanish" konsepsiyasi o'rniga "o'zaro manfaatli sheriklik" modeliga o'tish ehtiyoji kuchaymoqda. Grantlar va texnik yordam paketlari esa ko'pincha tayyor loyihalarga emas, balki donor mamlakat manfaatlariga mos keladigan sohalarga yo'naltirilayotgani tanqid ostida qolmoqda.

Savdo aloqalari bo'yicha tahlillar esa har ikki tomon uchun foydali bo'lgan mutanosiblikka asoslangan model mavjudligini isbotlaydi. Masalan, rivojlangan davlatlar sanoat uskunalari, yuqori texnologiyali mahsulotlar va konsalting xizmatlarini eksport qilishda mutlaq ustunlikka ega bo'lsa, rivojlanayotgan mamlakatlar esa agrar mahsulotlar, xomashyo, yarim tayyor tovarlar yoki mehnat talab qiladigan iste'mol tovarlarini eksport qilmoqda. Biroq tariflar, sanitariya me'yorlari, sifat standartlari kabi no-tarif to'siqlar ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar uchun muammoli bo'lib qolmoqda. Jahon savdo tashkiloti statistikasiga ko'ra, so'nggi yillarda rivojlangan davlatlar tomonidan joriy qilingan no-tarif to'siqlar soni 15 foizga oshgan, bu esa kambag'al mamlakatlar uchun eksport imkoniyatlarini cheklaydi. Bu holat iqtisodiy aloqalarni kengaytirish uchun institutsional yondashuvlarning, ya'ni tenglik va o'zaro ishonch asosidagi savdo bitimlarining zaruratini ko'rsatadi.

Texnologik transferdan foyda olgan sohalar nisbati

3-rasm. Texnologik transferdan foyda olgan sohalar nisbati

Ijtimoiy ta'sirlar nuqtayi nazaridan olib qaralganda, rivojlangan mamlakatlar bilan iqtisodiy aloqalarning kuchayishi rivojlanayotgan mamlakatlarda kasb-hunar o'rganish, zamonaviy boshqaruv ko'nikmalarini egallash, global biznes odob-axloqi standartlarini singdirish, korporativ ijtimoiy mas'uliyatni oshirish kabi ijobiy jarayonlarni yuzaga keltirmoqda. Masalan, Xitoy bilan iqtisodiy hamkorlik qilayotgan ayrim Afrika davlatlarida mehnat unumdorligi va sanoat ko'lamining kengayishi, Turkiya bilan aloqalarni kuchaytirgan Markaziy Osiyo davlatlarida esa turizm, yengil sanoat, logistika sohalarining keskin rivojlangani kuzatilmoqda.

Yuqoridagi tahlillar asosida quyidagi natijalar chiqarilishi mumkin.

Birinchidan, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar global barqarorlik, taraqqiyot va mintaqaviy integratsiya uchun strategik

ahamiyatga ega. Ular faqat iqtisodiy ko'rsatkichlarni emas, balki texnologik taraqqiyot, ijtimoiy tenglik, ekologik barqarorlik va madaniy integratsiyani ham ta'minlaydi.

Ikkinchidan, mavjud iqtisodiy munosabatlar ko'pincha teng bo'lmagan shartlar asosida amalga oshirilayotgani sababli, rivojlanayotgan mamlakatlar o'zlarining milliy manfaatlari, suvereniteti va uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarini himoya qiluvchi huquqiy, institutsional va siyosiy vositalarga ega bo'lishlari lozim.

Uchinchi natija shuki, texnologik uzatmalarni soddalashtirish, kadrlar tayyorlash, bilimlar almashinuvi va o'zaro raqamli integratsiya kabi ko'rinishlarda chuqurlashtirilgan hamkorlik yanada katta ijobiy iqtisodiy ta'sir ko'rsatadi.

To'rtinchidan, rivojlangan mamlakatlar o'zining xalqaro majburiyatlari doirasida rivojlanayotgan mamlakatlarga ijtimoiy-iqtisodiy yordam ko'rsatishda faqatgina siyosiy manfaatlarni emas, balki global taraqqiyot va ekologik xavfsizlikni ham inobatga olgan holda yondashishlari zarur. Aks holda, bu aloqalar ekspluatatsion tabiat kasb etib, yangi ijtimoiy va iqtisodiy nomutanosibliklar yuzaga kelishiga olib kelishi mumkin.

Beshinchidan, rivojlanayotgan mamlakatlar o'z ichki imkoniyatlarini safarbar etgan holda, qo'shma korxonalar yaratish, o'z brendlarini ishlab chiqish, sanoatni diversifikatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy sheriklikda faol, teng huquqli subyektga aylanishga intilishi lozim.

Shu boisdan, iqtisodiy aloqalarni chuqurlashtirishda faqat sarmoya yoki savdoga emas, balki institutsional hamkorlikka, madaniy yaqinlikka, ijtimoiy qadriyatlarga va uzoq muddatli strategik sheriklikka e'tibor qaratilishi zarur. Aynan shundagina rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar barqaror va muvozanatli taraqqiyot omiliga aylanishi mumkin.

Xulosa.

Shubhasiz, barcha bu yo'llar faqat adolatli va o'zaro manfaatli hamkorlik asosida muvaffaqiyatli bo'ladi. Rivojlangan davlatlar tomonidan mustamlakachilik ruhidagi

yondashuvlar, noto‘g‘ri sarmoyaviy shartnomalar, intellektual mulk cheklovlari, tariflar va eksport kvotalari kabi harakatlar rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida cheklovlar keltirib chiqaradi. Shu bois, iqtisodiy aloqalarni rivojlantirishda muvozanat, ochiqlik, texnologik inkluzivlik va inson huquqlariga hurmat muhim tamoyillar sifatida ilgari surilishi lozim. Rivojlanayotgan mamlakatlarning o‘z milliy manfaatlariga mos keladigan, ammo jahon iqtisodiy me‘yorlariga moslashgan siyosat yuritishi - ularni teng sherik sifatida qabul qilish kafolatidir.

Yakuniy tahlil shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish - bu faqat savdo va sarmoya emas, balki bu - bilimlar almashuvi, texnologiyalar oqimi, ijtimoiy-iqtisodiy modernizatsiya va barqaror taraqqiyot uchun ko‘p qirrali sheriklikni shakllantirishdir. Har ikki tomon o‘zaro ishonch va manfaatlar uyg‘unligi asosida bu aloqalarni mustahkamlab borar ekan, global iqtisodiy tizim yanada barqaror, adolatli va inkluziv tus oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Bank. Global Economic Prospects, January 2024: Weak Investment in Uncertain Times. – Washington, DC: World Bank, 2024. – 198 p.
2. Мировая экономика / Под ред. Ю.М. Лукова. – М.: Юнити-Дана, 2021. – 476 с.
3. Артемьев И.Л. Прямые иностранные инвестиции в развивающиеся страны: проблемы и перспективы // Вестник международных экономических отношений. – 2022. – №4. – С. 33–47.
4. Даниярова Г.К. Роль международной торговли в устойчивом развитии развивающихся стран // Экономика и бизнес: теория и практика. – 2023. – №2. – С. 88–92.
5. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar: darslik / Tahrir hay‘ati: A. Qodirov, M. Tursunov va b. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. – 352 b.
6. Osiyo taraqqiyot banki. Markaziy Osiyoda iqtisodiy integratsiya holati (hisobot). – Manilla: ADB Press, 2022. – 140 b.

**ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY
RESEARCH VOLUME-2, ISSUE-9 (30-SENTABR)
MUNDARIJA**

1	“ЭКОНОМЕТРИКА ФЕЙКОВЫХ НОВОСТЕЙ: КАКДЕЗИНФОРМАЦИЯ ВЛИЯЕТ НА ФОНДОВЫЕ РЫНКИ” <i>Мометова Даната Фарруховна</i>	5-15
2	ISTE'DODLI INSON HAR SOHADA ISTE'DODLIDIR <i>Pardayeva Ashirgul Botirovna</i>	16-20
3	MA'NO VA KONTEKST: ZAMONAVIY ITALYAN TILIDAGI JARGON VA KUNDALIK SO'ZLARNING TAHLILI <i>Vasliddinova Gulmira Rustam qizi, B.S.Ergashova</i>	21-25
4	ЭКСТРЕМАЛ ИҚЛИМ ШАРОИТИДА ЗАЙТУН КЎЧАТЛАРИНИ ҲИМОЯЛАШНИНГ ИНТЕНСИВ УСУЛЛАРНИ ҚЎЛЛАШ <i>Бозорова Ашургул Худойберди қизи, Рахмонов Шухрат Хайдарқулович, Жураев Эркин Бахтиёрович</i>	26-29
5	IQTISODIY INQIROZLARNING SABABLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI <i>Shaydulova Sevinch Shuhrat qizi</i>	30-36
6	“KO'RLIK” ROMANI: INSONIYATNING MA'NAVIY VA AXLOQIY KO'RLIGI TIMSOLIDA <i>Raxmiddinova Madina Mansurovna, Bo'riyeva Shahnoza</i>	37-42
7	KELAJAKKA QADAM TERDPI DAN BOSHLANADI <i>Pardayeva Ashirgul Botirovna</i>	43-46
8	ODAMIYLIK SINOVLARI: ODAM BO'LISH ASARI TALQINIDA <i>To'yliyeva Sevara Erkin qizi</i>	47-49
9	PROSPECTS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE ELECTRONIC AUDIT SYSTEM IN UZBEKISTAN <i>Faxriddin Qorjovov, Nozima Do'smuxammedova</i>	50-55
10	AUDITNING TURDOSH XIZMATLARDAN FARQLI JIHATLARI <i>Qo'shayev To'xtasin Abdiqodirovich</i>	56-59
11	ENKARZIYA ENTOMOFAGINI KO'PAYTIRISH VA OQQANOT ZARARKUNANDASIGA QARSHI QO'LLASH <i>Jumayeva S.X, Po'latov O.A</i>	60-64
12	KOMPOST – ASR MADATKORI <i>Norbutayev Sh, Qo'chqorov D, Xolmuradov Sh</i>	65-70
13	OILADA FARZAND HAMDA OTA-ONA MAJBURIYATLARI <i>Nafasova O'g'iloy, Shiringulova Maftuna</i>	71-73
14	THE ROLE OF MOTIVATION IN LEARNING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE <i>Maxmarayimov Samandar, Shoyimova Komila</i>	74-80

15	GOALS OF TEACHING ENGLISH Nurullayeva Bahora, Salomova Gavhar	81-86
16	ALTERNATIVE METAPHORS FOR CHRONIC DISEASE IN POPULAR MEDICAL WRITING Yangibaeva Iklima Ataxanovna	87-90
17	ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING PEDAGOGIK QARASHLARI Sirojov Qilich Ochilovich	91-97
18	REVMATIZM KASALLIKLARINING KELIB CHIQISH SABABLARI VA DAVOLASH USULLARI To‘ychiyev H.H., Eshkaraev S.Ch	98-104
19	ENDOKRIN TIZIM FIZIOLOGIYASI VA GORMONAL DISBALANSNING TA’SIRI Alimova Zebiniso Farxodjon qizi, Choriyeva O‘g‘iloy Shuhrat qizi	105-110
20	QON VA GEMOPOEZ FIZIOLOGIYASI: REGENERATSIYA VA KASALLIKLAR BILAN BOG‘LIQ MUAMMOLAR. Alimova Zebiniso Farxodjon qizi, Choriyeva O‘g‘iloy Shuhrat qizi	111-117
21	BIOGUMUS Nurmaxmat G‘aybullayev	118-125
22	BOSHLANG‘ICH SINFDA MATN BILAN ISHLASH ORQALI IJODIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH Jumayev Xushboq Soatmumin o‘g‘li	126-131
23	РОЛЬ ПРОФИЛАКТИКИ И ГИГИЕНЫ ПОЛОСТИ РТА В ПРЕДОТВРАЩЕНИИ ЗАБОЛЕВАНИЙ ПАРОДОНТА Babamuratov Bekzod Ergashevich, Zhomgirova Kamola Suyunovna	132-134
24	NAFS TARBIYASI Yo‘ldosheva Sevara, Jabborova Dildora	135-137
25	“TURIZM VA XIZMATLAR SEKTORINING O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTIDAGI O‘RNI” Shaydulova Sevinch Shuhrat qizi, Amonov Mehriddin Oromiddinovich	138-144
26	TALABA HAYOTINING UCH QIYOFASI: ORZU, KURASH VA NATIJA Ergasheva Mahliyo Sirojiddin qizi	145-147
27	RIVOJLANGAN VA RIVOJLANAYOTGAN DAVLATLAR O‘RTASIDAGI IQTISODIY ALOQALARNI RIVOJLANTIRISH YOLLARI SUHROB ILHOM O‘G‘LI TO‘RAXO‘JAYEV	148-157
	MUNDARIJA	158-159

